

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สิน ด้วยรูปแบบการเกษตรครบ
วงจร ของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ตำบลบางซุด

อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

จัดทำโดย

นางกิมอัง พงษ์นารายณ์ และคณะ

มกราคม 2562

สัญญาเลขที่ RDG60M0018

รายงานความก้าวหน้าฉบับสมบูรณ์

โครงการ แนวทางการแก้ไขปัญหานี้สิน ด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจร ของกลุ่มส่งเสริม
การเกษตรครบวงจร ตำบลบางซุด

อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

จัดทำโดย

นางกิมอึ้ง พงษ์นารายณ์ และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บทสรุปผู้บริหาร

ปัญหาที่เกิดจากการเป็นหนี้สินของกลุ่มส่งเสริมเกษตรครบวงจร อำเภอสรคบุรี จังหวัด ชัยนาท ส่วนใหญ่เกิดจากการลงทุนทางภาคการเกษตร นโยบายการส่งเสริมจากภาครัฐ โรคระบาด และภัยธรรมชาติ รวมถึงหนี้สินที่เป็นมรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่นเป็นหลัก การลงทุนทำนาของสมาชิก กลุ่มในยุคที่ต้องใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ จะทำให้มีการลงทุนเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการซื้อรถไถ รถหว่าน รถเกี่ยวข้าว รวมถึงกระทั่งการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ฮอร์โมน ค่าจ้างแรงงาน คือต้นทุนที่สูงขึ้น แต่ผลผลิตที่ได้ตอบแทนนั้นกลับมีราคาที่อยู่ในภาวะตกต่ำหรือถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลางเสมอ

สิ่งที่เกษตรกรต้องเจออีกประการหนึ่งคือ ภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถจะคาดเดาได้ว่า ผลผลิตที่ปลูกจะรอดพ้นหรือไม่ สิ่งที่กำลังมาข้างหน้าเป็นเหตุปัจจัยให้เกษตรกรต้องไปกู้ยืมเงินจาก สถาบันการเงิน เช่น ธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และแหล่งเงินกู้จากแหล่ง ทุนต่าง ๆ เพื่อนำมาหมุนเวียนกับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจริงกับการทำนาของตน ทำให้เกิดวงจรหนี้ขึ้นมา เป็นหลายทอดซึ่งนำมาสู่การสูญเสียที่ดิน หนี้สิน และล้มละลาย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการทดลองให้สมาชิกกลุ่มฯได้ร่วมกันค้นหาแนวทางในการลดภาระ หนี้สิน โดยการแก้ไขปัญหานี้สินด้วยรูปแบบครบวงจรที่เหมาะสม

จากกระบวนการวิจัยทำให้สมาชิกที่มีหนี้สิน สามารถมีสร้างแนวทางการแก้ไขปัญหานี้สินด้วย รูปแบบเกษตรครบวงจร ตั้งแต่กระบวนการผลิต การจัดการทรัพยากรของตนเอง การแปรรูปและ การตลาด การหีบห่อผลิตภัณฑ์อย่างเหมาะสมในอนาคตต่อไปได้

คณะผู้จัดทำ

มกราคม 2562

กิตติกรรมประกาศ

รายงานโครงการ “แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สิน ด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจรที่เหมาะสม ของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท” ประสบความสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ บรรลุตามเป้าหมายเป็นอย่างดี คณะทีมวิจัยจึงขอขอบพระคุณ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายท้องถิ่น ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณการวิจัยในครั้งนี้ ผู้ประสานงานโหนดสุวรรณภูมิและทีมพี่เลี้ยงมูลนิธิชีวิตไท ในการช่วยเหลือในการแนะนำ ตลอดจนผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน เกษตรตำบลบางซุด เกษตรอำเภอสรรคบุรี รวมไปถึงสมาชิกกลุ่มฯ และผู้ที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อรูปแบบการศึกษาของทีมวิจัย ผลงานการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบแต่ชุมชนตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

คณะผู้จัดทำ

มีนาคม 2562

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	ก
กิตติกรรมประกาศ	ข
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
 บทที่ 1 บทนำ	 1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์	3
1.4 ประเด็นการศึกษาและวิธีการศึกษา	4
1.5 ขั้นตอนในการดำเนินการ	5
1.6 ขอบเขตการวิจัย	5
1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
 บทที่ 2 แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	 7
2.1 แนวคิดหนี้สิน	7
2.2 แนวคิดการแก้ไขปัญหานี้ด้วยการควบคุมค่าใช้จ่าย	10
2.3 รูปแบบการเกษตร	13
2.4 ระบบเกษตรทางเลือก	14
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	18

บทที่ 3 ระเบียบและวิธีดำเนินงานวิจัย	20
3.1 วัตถุประสงค์	20
3.2 ขอบเขตการวิจัย	20
3.3 ประเด็นในการศึกษา	21
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	21
3.5 การเก็บข้อมูล	22
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	22
3.7 แผนงานและกิจกรรมที่ผ่านมา	23
บทที่ 4 ผลการศึกษา	32
4.1 ข้อมูลพื้นที่ศึกษา	32
4.2 ข้อมูลกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร	33
4.3 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ	34
4.4 รูปแบบการเกษตรของสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร อดีตถึงปัจจุบัน	34
4.5 แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจรที่เหมาะสมต่อกลุ่ม	48
4.6 แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินรูปแบบเกษตรครบวงจร	53
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	58
5.1 ข้อค้นพบ	58
5.2 ปัญหาอุปสรรค	59
5.3 ข้อเสนอแนะ	59
บรรณานุกรม	60
ภาคผนวก	61

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 4.1 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามระดับการศึกษา	35
ตาราง 4.2 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสถานการณ์เป็นสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร และการแก้ไขปัญหาหนี้สิน	36
ตาราง 4.3 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสถานการณ์เป็นหนี้	36
ตาราง 4.4 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามจำนวนแหล่งหนี้	37
ตาราง 4.5 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามแหล่งหนี้ที่เกษตรกรกู้	37
ตาราง 4.6 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการกู้	38
ตาราง 4.7 แสดงสถานการณ์การเป็นหนี้ของผู้ร่วมเวที	39
ตาราง 4.8 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามพื้นที่การถือครองที่ดินของตนเอง (ไร่)	43
ตาราง 4.9 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามจำนวนพื้นที่ดินเพื่อทำการเกษตร แบ่งตามช่วง	43
ตาราง 4.10 แสดงจำนวนและร้อยละของระบบการเกษตรของเกษตรกร จำแนกตามสถานะหนี้ของ เกษตรกร	44
ตาราง 4.11 ตารางเปรียบเทียบการผลิตข้าวในอดีตและปัจจุบัน	46
ตาราง 4.12 แสดงค่าใช้จ่ายการทำนาปลังในที่ดินของตนเองต่อ 1 ไร่	47
ตาราง 4.13 แสดงการวิเคราะห์รายได้และรายจ่ายกรณีศึกษาครอบครัวที่ 1	49
ตาราง 4.14 แสดงการวิเคราะห์รายได้และรายจ่ายกรณีศึกษาครอบครัวที่ 2	50
ตาราง 4.15 แสดงข้อมูลผู้เข้าร่วมเวทีเกษตรผสมผสาน	51
ตาราง 4.16 เปรียบเทียบมิติของการปลูกข้าว 3 ชนิด	55

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพ 4.1 การทดลองของ พะยอม พลอิ่ง	53
ภาพ 4.2 การทดลองของ จุฑารัตน์ พูลชาติ	54
ภาพ 4.3 ภาพการทดลองของ ศรีไพร แก้วเอี่ยม	55
ภาพ 4.4 ภาพการทดลองของ วิมล แยมทับ	56

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตำบลบางซุดเป็น ตำบลหนึ่งในอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มจากการเล้าสืบทอดกันมาในสมัยโบราณว่า เหตุที่ตำบลนี้มีชื่อว่าตำบลบางซุด เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำนา และจะทำนาได้ปีละ 1 ครั้ง อาศัยน้ำจากน้ำฝนเท่านั้น ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องช่วยกันขุดบาง เพื่อนำน้ำจากแม่น้ำน้อยไปหล่อเลี้ยงต้นข้าวในทุ่งนาชาวบ้านจะขุดบางจากแม่น้ำน้อยหลาย ๆ แห่ง เช่น บางท่าขลای บางท่าศาลเจ้า บางท่าศาลา บางโพธิ์ศรี ฯลฯ พอถึงฤดูน้ำหลากน้ำจากแม่น้ำน้อยก็จะไหลผ่านเข้าบางต่าง ๆ เข้าไปใน ทุ่งนา จึงเรียกตำบลนี้ว่า “ตำบลบางซุด” แต่ปัจจุบันบางต่างๆ ได้ถมเป็นถนนไปหมดแล้วเพราะได้อาศัยน้ำจากชลประทานในการทำนา ตำบลบางซุด ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอสรรคบุรีห่างจากตัวอำเภอประมาณ 10 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 12,700 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อทางทิศเหนือกับ ตำบลแพรกศรีราชา อำเภอสรรคบุรี ทิศใต้ติดต่อกับ ตำบลดอนก่า อำเภอสรรคบุรี ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ตำบลโคกช้าง อำเภอดิมนางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ทิศตะวันออกติดกับ ตำบลโพงาม อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ทิศตะวันตกติดกับ ตำบลดงคอน อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ตำบลบางซุดแบ่งการปกครองออกเป็น 12 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านท่าสำโรง หมู่ที่ 2 บ้านท่าสะตือ หมู่ที่ 3 บ้านท่าขลای หมู่ที่ 4 บ้านท่าศาลเจ้า หมู่ที่ 5 บ้านท่าศาลา หมู่ที่ 6 บ้านบางโพธิ์ศรี หมู่ที่ 7 บ้านบางกระบวย หมู่ที่ 8 บ้านใหญ่ หมู่ที่ 9 บ้านแค หมู่ที่ 10 บ้านหัวเด่น หมู่ที่ 11 บ้านร่องใหญ่ หมู่ที่ 12 บ้านหอรพะ

มีโรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษาทั้งหมด 6 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดท่าสมอ โรงเรียนวัดโพธิ์ทองโรงเรียนวัดหอรพะ วัดสุกธาราม (ประสิทธิ์ชัยประชาสรรค์) โรงเรียนวัดโมสิตารามโรงเรียนวัดหัวเด่น โรงเรียนอนุบาล 1 แห่งคือ โรงเรียนอนุบาลเกียรติคุณศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 3 แห่งคือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดโพธิ์ทอง หมู่ที่ 5ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดสุกธาราม หมู่ที่ 1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลบางซุด (หลวงปู่เย็นอุปถัมภ์) หมู่ที่ 9 นอกจากนี้ยังมี โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางซุด หมู่ที่ 3 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหัวเด่น หมู่ที่ 10

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ดินทั่วไปในพื้นที่เป็นดินเหนียวมีการใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกประชากรส่วนใหญ่จึง ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คือ ทำนา ทำสวนผลไม้ เช่น มะม่วง มะนาว ส้มโอ และปลูกพืชผักสวนครัวราษฎรบางหมู่บ้านมีอาชีพเสริม ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงไก่ เป็ด สุกร และด้านการประมง คือ การเลี้ยงปลากระชัง ราษฎรส่วนที่เหลือประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร ได้แก่ อาชีพรับจ้าง ค้าขาย

ในอดีตเกษตรกรในพื้นที่ทำนาปีละ 1 ครั้ง มีวิถีในการทำข้าวพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งเป็นพันธุ์ที่มีความแข็งแรง ต้านทานโรค และปรับสภาพตามระดับน้ำได้ดี โดยไม่ต้องใช้ปุ๋ยหรือสารเคมีต่าง ๆ และยังใช้แรงงานสัตว์ ใช้วัวควายไถนา จึงไม่ใช้ต้นทุนการผลิตมาก มีเมล็ดพันธุ์เก็บไว้ โดยเดิมข้าวใส่ยุ้งฉางไว้ เพื่อบริโภคเอง และขายในเวลาที่เหมาะสม ทำให้วิถีเกษตรกรในระยะนั้นไม่มีหนี้สิน

จากนั้นประมาณปี 2517 รัฐบาลได้มีการส่งเสริมการทำนาแผนใหม่ เริ่มให้ทำนาได้ 2 ครั้ง ต่อปี และเฉพาะในจังหวัดชัยนาท มีเนื้อที่ชลประทานทั้งหมด 682,654 ไร่ แต่มีพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์จากระบบชลประทานเพียง 262,688 ไร่ โดยพื้นที่ที่ให้บริการคลองส่งน้ำชลประทานชัยนาทมีทั้งหมด 6 โครงการตามโซนพื้นที่ประกอบด้วย โครงการส่งน้ำชลประทาน ท่าโบสถ์ บรมธาตุ ชันสูตร มหาราช มโนรมย์ โดยตำบลคลองขุดเป็นพื้นที่ส่งน้ำจากโครงการส่งน้ำชันสูตร ซึ่งในช่วงแรกที่มีระบบชลประทานรัฐบาลส่งเสริมให้ทำนาปรังปีละ 4 ครั้ง ปัจจุบันชาวบ้านในละแวกนี้ประสบปัญหาหน้าแล้งน้ำไม่พอใช้ในขณะที่ยังมีน้ำล้นคลองและส่งผลกระทบต่อแปลงเกษตรกรชาวบ้าน

ในช่วงเดียวกันนี้รัฐบาลส่งเสริมให้ปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ เป็นข้าวพันธุ์ กข ประเภทต่าง ๆ สามารถปลูกได้ทั้งปี แต่ข้าวพันธุ์ใหม่ต้องใช้ ยา ปุ๋ย สารเคมี และใช้เครื่องจักรกลเป็นเครื่องทุ่นแรง เพื่อลดระยะเวลาการผลิต เป็นเหตุให้ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรสูงขึ้น และเริ่มมีหนี้สินมากขึ้น เมื่อการผลิตในแต่ละปีมากขึ้น ธรรมชาติก็เริ่มเสียสมดุล กุ้ง หอย ปู ปลา เริ่มน้อยลง ทำให้ต้องมีการซื้อเพื่อบริโภคมากขึ้น ค่าใช้จ่ายจึงมีทั้งการลงทุนในผลิตทางเกษตรและการบริโภค เนื่องจากได้ผลผลิตต้องรีบนำไปขาย เพราะเป็นหนี้สินธนาคาร เมื่อมีปัญหาภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง เพลี้ยกระโดด ส่งผลให้หนี้สินมากขึ้นเรื่อย ๆ

กลุ่มส่งเสริมเกษตรครบวงจร ก่อตั้งกลุ่มเมื่อปี 2542 ที่ตั้งของกลุ่มอยู่ที่ 24 หมู่ 8 ตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท มีสมาชิกประมาณ 100 คน มีวัตถุประสงค์ เพื่อแก้ปัญหาการประกอบอาชีพเกษตรกรของสมาชิก โดยทำในรูปแบบครบวงจร โดยเริ่มต้นจากปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ รวบรวมผลผลิตมีการแปรรูป และขายสู่ผู้บริโภค เพื่อเกษตรกรสามารถกำหนดราคาผลผลิตเองได้ ปัจจุบันกลุ่มมีต้นทุน คือ สมาชิกส่วนใหญ่ปลูกข้าวเป็นพืชหลัก มีโรงสี และก่อนหน้านี้ได้ทดลองให้สมาชิกลงทุนคนละ 200 บาทเพื่อนำเงินซื้อข้าวเปลือก มาเก็บ เอามาสี และจำหน่าย แต่เนื่องจากในช่วงนั้นกระแสการตอบรับน้อย คุณภาพข้าวยังไม่ค่อยดี การขายข้าวต้องใช้เวลานาน ส่งผลให้การดำเนินการยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ เพราะสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นหนี้ขั้นวิกฤติบางรายอยู่ในกระบวนการถูกยึดทรัพย์ขายทอดตลาด ไม่สามารถชำระหนี้ได้

นับจากปี 2542 ถึงปัจจุบันมีผู้ที่ได้รับการแก้ไขปัญหานี้สินโดยกลุ่มได้เข้าไปช่วยเหลือแล้วประมาณ 50 ราย ซึ่งในขณะนี้สมาชิกเหล่านี้อยู่ในระหว่างผ่อนชำระหนี้กับ สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร (กฟก.) และบางส่วนไม่สามารถชำระหนี้ได้เนื่องจากไม่ได้ฟื้นฟูอาชีพ และยังเหลือสมาชิกที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขปัญหานี้สินอีกประมาณ 30 ราย เนื่องจากยังติดขัดเงื่อนไขบางประการ เช่น ในกรณีสมาชิกเป็นหนี้สหกรณ์การเกษตรไม่สามารถชำระหนี้ส่วนต่างได้เพราะอัตรา

ดอกเบญจที่สหกรณ์กำหนดไว้ค่อนข้างสูงที่อัตราร้อยละ 15 ต่อปี หนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) บุคคลค้าประกัน รวมทั้งหนี้เสียหลังปี 2551 ซึ่งเป็นหนี้ที่ ธ.ก.ส.ยังไม่ขายให้กับ กฟก. อีกทั้งมีสมาชิกที่ล้มเหลว เนื่องจากไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ดินทำให้ไม่สามารถลดการใช้สารเคมี เพราะต้องเร่งทำการผลิตให้คุ้มกับค่าเช่าและนำเงินไปชำระหนี้ในระบบที่ดอกเบี้ยสูง

ขณะนี้กลุ่มฯมีสมาชิกร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมประมาณ 50 คน และกิจกรรมที่กลุ่มได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องได้แก่ แก้ไขปัญหาหนี้สินให้สมาชิกเพื่อรักษาที่ดินทำกินโดยกลุ่มได้จัดให้มีการพบปะพูดคุยกันทุกวันเสาร์แรกของเดือน ในขณะนี้กลุ่ม ฯ ศึกษาแนวทางการปรับตัวตัวของชาวนาในยุคปัจจุบัน เพื่อลดต้นทุนการผลิต และหาช่องทางการจำหน่าย สร้างอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้สามารถนำเงินมาชำระหนี้และเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มฯจำนวนหนึ่งที่กองทุนฟื้นฟูฯซื้อแล้ว และมีที่ดินเป็นของตนเอง หันมาทำการผลิตแบบเกษตรผสมผสาน ลดต้นทุนการผลิต สามารถชำระหนี้ได้ตามสัญญาของกองทุนฯ อย่างไรก็ตามสมาชิกยังแก้ปัญหาหนี้โดยการหาแหล่งเงินทุนใหม่ โดยยังต้องกู้เงินจากร้านปยุ ร้านยา และนายทุนนอกระบบ ประกอบสภาพแวดล้อมดินเสื่อมสภาพ ทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาหนี้สินเดิมได้ และไม่ก่อให้เกิดหนี้ใหม่ได้อย่างไร

ยังไม่ได้เน้นเรื่องฟื้นฟูอาชีพ แนวทาง กฟก.ซื้อหนี้แต่ยังไม่มีเงินฟื้นฟูอาชีพ กลุ่ม ฯ จึงสนใจศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาหนี้สินด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจรที่เหมาะสม ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกลุ่มเกษตรครบวงจร ตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท กลุ่มฯที่ได้วางไว้ตั้งแต่ยุคก่อตั้งกลุ่มสามารถนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งให้กับสมาชิกและเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาหนี้สินได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

1.2 คำถามวิจัย

แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สิน ด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจรที่เหมาะสม ของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

- 1.3.1 เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาหนี้สินของสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร
- 1.3.2 เพื่อศึกษาทบทวนรูปแบบการเกษตรของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ตั้งแต่อดีต (ก่อตั้ง)จนถึงปัจจุบัน
- 1.3.3 เพื่อค้นหาแนวทางการแก้ปัญหาหนี้สินด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจรที่เหมาะสมของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร

1.4 ประเด็นการศึกษาและวิธีการศึกษา

วัตถุประสงค์	ประเด็นการศึกษา	วิธีการศึกษา	ผู้ให้ข้อมูล
1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาหนี้สินของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร	- ข้อมูลกลุ่ม(วัตถุประสงค์ กิจกรรม ผลที่เกิดขึ้น สมาชิก) - ความเป็นมาของตำบลบางชุด ที่มาของชุมชน - สาเหตุการเกิดหนี้/มูลหนี้ - จัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายครัวเรือน - แนวทางแก้ไขหนี้สินที่ผ่านมา - ผลกระทบจากหนี้	- สันทนา กลุ่มย่อย	- สมาชิกกลุ่ม - คนในชุมชน
2. เพื่อศึกษาบทบาทนรูปแบบการเกษตรของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	- รูปแบบวิธีการผลิตของสมาชิกจากอดีต-ปัจจุบัน - ต้นทุนการผลิต - พันธุ์พืช,สัตว์ - ราคาผลผลิต, การตลาด - บทเรียนการรวมกลุ่ม - บทเรียนการแปรรูป ฯลฯ	- สันทนา กลุ่มย่อย	- สมาชิกกลุ่ม
3. เพื่อค้นหาแนวทางการแก้ปัญหาหนี้สินด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจรที่เหมาะสมของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร	-รูปแบบการบริหารกลุ่ม - วิธีการผลิตของกลุ่ม -แนวทางการตลาดกลุ่ม - เพิ่มความหลากหลายของพันธุ์พืชในแปลง	- ประชุม กลุ่มย่อย - ศึกษาดูงาน - ทดลองทำ	- สมาชิกกลุ่ม - เกษตรกรตัวอย่าง - หน่วยราชการ ,ศูนย์การเรียนรู้

1.5 ขั้นตอนในการดำเนินการ

- 1.5.1 ประชุมทีมวิจัยประจำเดือน
- 1.5.2 จัดเวทีชี้แจงโครงการแก่สมาชิกกลุ่ม สมาชิกเครือข่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 1.5.3 เวทีออกแบบการเก็บข้อมูล
- 1.5.4 เก็บรวบรวมข้อมูล
- 1.5.5 ศึกษาดูงาน
- 1.5.6 วิเคราะห์ข้อมูล
- 1.5.7 เวทีออกแบบการทดลอง
- 1.5.8 กิจกรรมทดลอง
- 1.5.9 เวทีวิเคราะห์และสรุปผลการทดลอง
- 1.5.10 เวทีเผยแพร่งานวิจัย
- 1.5.11 เวทีถอดบทเรียน
- 1.5.12 รายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์

1.6 ขอบเขตการวิจัย

1.6.1 ขอบเขตเชิงพื้นที่ ตำบลบางซุด ตำบลดอนกำ ตำบลโพธิ์งาม ตำบลเที่ยงแท้ ตำบลแพรง อำเภอสรรคบุรี และอำเภอดันคา จังหวัดชัยนาท

1.6.2 ขอบเขตเชิงประชากรสมาชิกกลุ่ม จำนวน 120 คน คนในชุมชนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มแต่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายจำนวน 30 คน

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.7.1 ด้านการวิจัย(ความรู้)
  - 1.7.1.1 ได้รู้สถานการณ์ปัญหาหนี้สินของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร
  - 1.7.1.2 ได้รู้รูปแบบการเกษตร ของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
  - 1.7.1.3 ได้แนวทางการเกษตรครบวงจรที่เหมาะสมของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร

1.7.2 ด้านการพัฒนา (การเปลี่ยนแปลง)

1.7.2.1 นักวิจัยได้คิดวิเคราะห์เข้าใจปัญหา สามารถคิดวิเคราะห์นำไปสู่การแก้ปัญหาของตนเองบนฐานข้อมูลความรู้ได้

1.7.2.2 สมาชิกได้เห็นแนวทางการปรับตัวเพื่อบรรเทาปัญหาหนี้สิน มีสมาชิกเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมทำแนวทางการเกษตรแบบครบวงจร

บททวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการแก้ไขปัญหานี้สินด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจรที่เหมาะสมของ กลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ต.บางซุด อ.สรรคบุรี จ.ชัยนาท ผู้วิจัยได้ศึกษาบททวนแนวคิดและทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

2.1 แนวคิดหนี้สิน

2.1.1 ความหมายของหนี้

คำว่า “หนี้” คนทั่วไปมักจะนึกถึงเรื่อง “เงิน” ที่ฝ่ายหนึ่งให้กู้ยืมเรียกว่าเจ้าหนี้กับอีกฝ่ายเป็นผู้กู้ยืมซึ่งเรียกว่าลูกหนี้ และนึกถึงการคลังชำระเงินกู้ยืมเหล่านั้น ในรูปแบบต่าง ๆ ว่าเป็นหนี้ โดยมักจะสรุปว่า “การเป็นหนี้” เป็นที่มาของความยากจนนี้เป็นปัญหาใหญ่ที่คนไทยทุกคนรู้จักดี สำนักงานสถิติแห่งชาติได้สำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนไทยปี 2554 ระบุว่า ครัวเรือนทั่วประเทศประมาณ 20 ล้านครัวเรือนพบว่าร้อยละ 55.8 เป็นครัวเรือนที่มีหนี้สิน โดยมีจำนวนหนี้สินเฉลี่ย 134,900 บาท ต่อครัวเรือน ปัญหานี้สินกับคนไทยอยู่คู่กันมานาน ตั้งแต่ประเทศไทยได้ตั้งธนาคารแห่งแรกขึ้นมา และเปิดให้คนไทยไปกู้ยืมได้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ที่รัฐบาลไทยได้พยายามคิดที่จะแก้ไขปัญหากแก้ไขภาวะเศรษฐกิจ ยกระดับการครองชีพของชาวนาให้สูงขึ้น เพื่อให้อยู่ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ในครั้งนั้นรัฐบาลได้คิดแก้ไขปัญหาคอนส่วนใหญ่ที่เป็นเกษตรกร โดยจัดตั้งธนาคารการเกษตร (Agricultural Bank) ให้มีสาขาไปในส่วนภูมิภาค เพื่อช่วยเหลือให้สินเชื่อแก่ชาวนาที่ยากจน และเป็นที่มาของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ หรือ ธ.ก.ส (สุมาลี โพธิพิณฑ์,2543)

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ได้ก่อตั้งอย่างเต็มรูปแบบในปี 2509 เมื่อธนาคารแห่งนี้ก่อเกิดขึ้นคนส่วนใหญ่ประเทศไทยซึ่งก็คือเกษตรกร ได้ไปกู้ยืมเงินจากธนาคารแห่งนี้จนกลายเป็นเจ้าหนี้รายใหญ่และเป็นภาระผูกพัน ผันมาเป็นพันธสัญญาที่เกษตรกรกลืนไม่เข้าคายไม่ออกตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ธ.ก.ส. หากินในนามธนาคารที่ปล่อยเงินกู้เพื่อเกษตรกร จากวารสาร ธ.ก.ส.เนื่องในวาระครบ 30 ปี ได้รายงานสถิติการปล่อยสินเชื่อเกษตรกรได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วโดยในปีแรกที่มีการปล่อยกู้ ธ.ก.ส.มีเกษตรกรเป็นลูกหนี้ มากถึง 45,278 คน เป็นเงิน 121.3 ล้านบาท ลูกหนี้และหนี้สินเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปลายปี 2541 ธ.ก.ส.ได้รายงานสถานการณ์หนี้สินของเกษตรกรที่มีจำนวนทั้งสิ้น 403,300 ล้านบาท แยกเป็น หนี้สินในระบบที่เกษตรกรกู้กับสถาบันการเงินจำนวน 372,100 ล้านบาท หรือร้อยละ 90 ของหนี้สินเกษตรกรทั้งหมด แยกเป็นหนี้ ธ.ก.ส.จำนวนร้อยละ 51 ส่วนที่เหลือร้อยละ 49 ขึ้นอยู่กับธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ จากการสำรวจของสำนักงานกิจการสตรีปี 2550 พบว่าครัวเรือนมีหนี้สินถึง 2 ใน 3 และร้อยละ 14 มีปัญหานี้สินจำนวนมาก และจากการ

สำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่า 2 ปีที่ผ่านมาหนี้สินในครัวเรือนของเกษตรกรเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 ในขณะที่รายได้ของเกษตรกรเพิ่มขึ้นร้อยละ 8-12

ปัจจุบันแหล่งหนี้สินของเกษตรกรที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง คือ “กองทุนหมู่บ้านหรือ กทบ.” กองทุนหมู่บ้านเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่วันที่ 25 สิงหาคม ด้วยแนวคิดของนายกรัฐมนตรีขณะนั้นคือ ดร.ทักษิณ ชินวัตร ที่เชื่อว่าปัญหาของคนจนเกิดจาก “โอกาส” ที่แตกต่างกันการใช้หลัก “เปิดโอกาส ให้เท่าเทียมกันสำหรับทุกคน” นำมาสู่ความเสียเปรียบสำหรับคนจนซึ่งเป็นผู้ที่ด้อยโอกาสมากกว่า ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีการให้ “แต้มต่อ” และ “เสริมกำลัง” ให้กับคนจน โครงการกองทุนหมู่บ้าน จึงเกิดขึ้น

นับจาก พ.ศ. 2504 ประเทศไทยได้กำหนดให้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ ในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 1-7 การพัฒนามีอัตราการขยายตัวที่สูง เนื่องจากเป็นการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ ทำให้ทรัพยากรย่อยหรือและเสื่อมโทรมลงในขณะ ที่การพัฒนาศักยภาพของคนยังน้อย ปัญหาจากการพัฒนาดังกล่าวคือความขัดแย้งในสังคมจากความ เหลื่อมล้ำของรายได้และการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่เพียงเล็กน้อยนั้นมากขึ้น รวมทั้งการ ทนายนดังกล่าวกระจุกอยู่ในเฉพาะพื้นที่ในเขตเมือง ไม่เกิดการกระจายการพัฒนาสู่ชนบท

ดังนั้นแผน 8-9 จึงได้ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนาใหม่โดยให้ความสำคัญต่อการ พัฒนาคนทั้งในฐานะผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาและเป็นผู้ได้รับ ประโยชน์หรือผลกระทบโดยตรงจึงมุ่งเน้นการพัฒนาแบบองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และมีกระบวนการที่บูรณาการทุกด้านในการเชื่อมโยงกัน ส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจให้เป็นเครื่องมือใน การพัฒนาคน ให้มีความสามารถ และประสิทธิภาพต่อการสร้างความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเพื่อ นำไปสู่จุดมุ่งหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน และความอยู่ดีมีสุขของคนไทยและสังคมไทย

จากเหตุผลดังที่กล่าวมา การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านมีเป้าประสงค์ เพื่อเสริมสร้างสำนึก ความเป็นชุมชนและท้องถิ่นโดยชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตและจัดการหมู่บ้านและชุมชน ด้วยคุณค่า และภูมิปัญญาของตนเอง และเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชนเสริมสร้างการ เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ชุมชน ราชการ เอกชนและประชาสังคม รวมถึงการ กระจายอำนาจให้ท้องถิ่นและเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยโดยพื้นฐาน โดยรัฐบาลสนับสนุนเงิน 1 ล้านบาท เพื่อเป็นกองทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านสำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างงานสร้างรายได้ หรือเพิ่มรายได้ หรือลดรายจ่ายการบรรเทาเหตุฉุกเฉินและความจำเป็นเร่งด่วน และสำหรับการ นำไปสู่การสร้างกองทุนสวัสดิการที่ดีกับประชาชนในหมู่บ้าน ส่งเสริมชุมชนให้มีขีดความสามารถใน การบริหารจัดการกองทุนของตนเอง เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของชุมชนส่งเสริมกระบวนการ เรียนรู้ของชุมชนกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าและเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็ง ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน. (สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ,2551)

2.1.2 สาเหตุของการเป็นหนี้

เมื่อกล่าวถึงหนี้สินมีสาเหตุและที่มาต่างกันหนี้สินของคนรวยก็ต่างจากหนี้สินของคนจน แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงหนี้สินที่เกิดจากความยากจนเท่านั้นความยากจนมีสาเหตุอย่างไรมีความเชื่อ 2 แนวคิดดังนี้

แนวคิดที่ 1 การเกิดมาจน แนวคิดที่ได้รับการกล่าวถึงกันมากคือ “วงจรรูปาวง ใจ-จน-เจ็บ” เพราะใจ จึงจน จึงเจ็บ เพราะจนจึงใจ และเจ็บ เพราะเจ็บ จึงใจและจน แนวคิดนี้จะพบว่าการใช้ชีวิตของคนยากจนจะมีลักษณะเฉพาะ เช่นการบริโภคที่ปรับตัวไม่เป็น ใช้จ่ายเกินตัวไม่รู้จักอดออม บริโภคสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เช่น เหล้า บุหรี่ การเล่นเกม และการพนันอื่น ๆ ซื้อมือถือแพงและ เป็นหนี้หลายต่อแบบหมุนเงินใช้ไปวัน ๆ ทำให้เสียดอกเบี้ยสูง ภาพเหล่านี้เห็นชัดเจน นอกจากนี้คนจนยังมีการรวมกลุ่มน้อย และการบริหารในระดับครัวเรือน กลุ่มหรือชุมชน ยังมีกิจกรรมอย่างมีประสิทธิภาพน้อย การแก้ไขปัญหาต้องแก้ที่พฤติกรรมของคนจนเป็นสำคัญ

แนวคิดที่ 2 ปัญหาเชิงโครงสร้างและระบบที่ทำให้จน ดังที่ ประเวศ วะสี (2546) กล่าวถึงปัญหาเชิงโครงสร้างที่ทำให้ยากจนดังนี้ ประการแรกโครงสร้างทาง ทรศณะเกี่ยวกับคนจน หมายถึงการขาดศีลธรรมขั้นพื้นฐานที่การเคารพคุณค่าความเป็นคนในสังคมไทยไม่เห็นคุณค่าและความหมายของความเป็นคนหากเป็นคนจน เป็นทัศนะที่ปลูกฝังกันมานานแล้วในสังคมไทยดูถูกกัน ทำงานที่ใช้แรงงานดังจะเห็นได้จากคำพังเพยหรือการที่ผู้ใหญ่สอนลูกหลาน เช่น รักดีทามจั่วรักชั่ว ทามเสา ขอให้เป็นคนนายคน ขอให้หนึ่งกินนอนกิน ฯลฯ ทัศนะเหล่านี้ฝังลึกอยู่ในจิตใจของคนและส่งผลกระทบต่อกรปฏิบัติต่อคนยากจน เช่น ไม่ให้เกียรติ ไม่ให้การต้อนรับ ดูถูก ฯลฯ ทั้งที่การเคารพคุณค่าความเป็นคนนี้เป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวง เป็นรากฐานของสิทธิมนุษยชน เป็นรากฐานของประชาธิปไตย เป็นรากฐานของการพัฒนาการศึกษา ฯลฯ ทางแก้ไข คือ การปรับโครงสร้างการศึกษาใหม่ ต้องเป็นการศึกษาที่เป็นการเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง

ประการที่สอง โครงสร้างการพัฒนา ประเทศไทยมีโครงสร้างการพัฒนาโดยมุ่งความร่ำรวยเงินทอง มุ่งสะสมทุน โดยใช้วิธีการพัฒนาด้วยการสร้างความร่ำรวยให้คนข้างบนก่อน ด้วยหวังว่าความร่ำรวยนั้นจะตกมาส่งคนข้างล่าง ปรากฏว่าการพัฒนาแบบนี้ เป็นโครงสร้างการพัฒนาที่ทำให้เกิดความยากจนมากขึ้น เพราะนำเขาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่เขาขาดทุน ปลูกพืชผลได้ก็ขาดทุน เป็นหนี้มากขึ้น ต้องขายทุนทางการเกษตรหรือที่ดิน ความมั่งคั่งของคนรวยที่อยู่ข้างบนไปทำลายฐานรากเมื่อฐานรากอ่อนแอคนข้างบนก็ยุบตัวลงอยู่ไม่ได้เช่นกัน การแก้ไขปัญหาหนี้คือการเปลี่ยนแนวคิดใหม่เปลี่ยนจากความร่ำรวยเงินทอง มาเป็นความร่ำรวยทุนชีวิต คือทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม คือการรวมตัวทำกิจกรรมด้วยกัน ทุนทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรต่าง ๆ ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางศาสนาธรรม วิธีการนี้ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็ง ของฐานราก สร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

ประการที่ สาม โครงสร้างทางสังคม โครงสร้างของสังคมไทยเป็นแนวดิ่ง คือความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีอำนาจและผู้ไม่มีอำนาจ สังคมที่มีโครงสร้างแนวดิ่งทำให้คนมีอำนาจลงโทษคนไม่มีอำนาจคนที่ถูกเอาเปรียบก็หาทางแก้แค้น สำหรับประเทศไทยได้พยายามให้มีโครงสร้างทางสังคมเป็นแนวราบ ที่เห็นเป็นรูปธรรม คือการส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมตัวกัน เริ่มคิด เริ่มทำ ทำให้เกิดภูมิคุ้มกัน ทำให้หลุดพ้นจากความยากจน ช่วยแก้ปัญหาสังคมอื่น ๆ ได้ สิ่งที่ต้องตระหนักคือ การรวมตัวของชาวบ้านเกิดขึ้นด้วยใจ ใจรัก ใจอยากจะทำางร่วมกัน

ประการที่ สี่ เรื่องสิทธิชุมชน การจัดการทรัพยากร และการทำมาหากิน วิถีชีวิตของคนไทยก่อนการปฏิรูปกฎหมายตามแนวตะวันตกนั้น มีการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน ชุมชนใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิต เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับการมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นคนที่ไปด้วยกัน การบริหารจัดการเป็นสิทธิของชุมชน ต่อมารัฐไปรับสิทธินี้มาจากชุมชนแล้วไปจัดการใช้อย่างไม่เป็นธรรมและไม่ยั่งยืน เป็นต้นเหตุของความยากจนและความขัดแย้ง นอกจากสิทธิในการจัดการทรัพยากรแล้วยังหมายรวมถึงสิทธิในการทำมาหากิน สิทธิในการดำรงชีวิตตามแบบวิถีชาวบ้านตามภูมิปัญญาของชาวบ้านและการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมอีกด้วย

ประการที่ ห้า การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม ทุกคนควรได้อย่างที่ควรได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นจะช่วยกันรักษาระบบการกระจายรายได้อย่างไม่เป็นธรรมนั้น ในขณะที่คนยากจนต้องทำงานหนักแต่สุดท้ายเขาแทบไม่ได้อะไรเลย การแก้ปัญหาต้องแก้ที่ระบบการให้บริการต้องใส่หัวใจความเป็นมนุษย์คนแข็งแรงต้องช่วยคนอ่อนแอ แนวคิดนี้ตรงข้ามกับแบบตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการค้าเสรี เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเรื่องของคนแข็งแรงเท่านั้นที่อยู่รอด คนอ่อนแอจะอยู่ไม่ได้

ประการที่ หก โครงสร้างทางราชการ ที่เอาเงินเป็นตัวตั้งในการจัดสรรงบประมาณ เมื่อเป็นเช่นนั้นจะมีงบประมาณที่เหลือน้อย ในขณะที่ในพื้นที่ขาดแคลนงบประมาณ ถ้าเราคิดใหม่ให้มีการจัดสรรงบประมาณ โดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง แล้วดูว่าในพื้นที่จะทำอะไรได้บ้างเราจะพบว่าในพื้นที่ทำทุกเรื่อง ตั้งแต่การรักษาฐานทรัพยากร การศึกษา เศรษฐกิจ

2.2 แนวคิดการแก้ไขปัญหาหนี้ด้วยการควบคุมค่าใช้จ่าย

2.2.1 การจัดทำบัญชีครัวเรือน

การจัดทำบัญชีครัวเรือน มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสำรวจตนเองว่า มีรายรับรายจ่าย และภาระหนี้สินอะไรบ้าง จำนวนเท่าใด ดังนั้น จึงไม่จำเป็นที่จะต้องจัดทำบัญชีครบทั้งกระบวนการ สามารถจัดทำเพียงใช้สมุดจดบันทึกรายรับ รายจ่ายทั้งนี้เพื่อไม่สร้างความยุ่งยากให้แก่ผู้ลงบัญชีซึ่งเป็นชาวบ้านโดยทั่วไปและเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดทำบัญชีครัวเรือนจะใช้เกณฑ์เงินสดโดยดูจากการรับจ่ายที่เป็นตัวเงินจริงในแต่ละวัน

นภาพร ลิขิตวงศ์ขจร (2550) กล่าวถึงวิธีการจัดทำบัญชีครัวเรือนว่าเป็นการจดบันทึก รายรับรายจ่ายประจำวันของครัวเรือน ดังนั้นการทำบัญชีครัวเรือนจึงมีความสำคัญดังนี้

(1) ทำให้ทราบรายรับรายจ่ายและหนี้สินของครัวเรือน รายรับเป็นเงินหรือของมีค่าที่ครัวเรือนได้รับจากการประกอบอาชีพหรือผลตอบแทนที่ได้รับจากการแลกเปลี่ยนเช่นเงินเดือน ดอกเบี้ยจากเงินฝากธนาคารรายได้จากการขายสิ่งของเหลือใช้ เป็นต้น หนี้สินเป็นเงินหรือของมีค่าที่ครัวเรือนได้รับจากแหล่งภายนอกโดยมีภาระที่ต้องชดใช้คืนในอนาคตเช่น การกู้ยืมเงินจากธนาคาร การกู้ยืมเงินจากเพื่อนบ้านการรับเงินช่วยเหลือต่าง ๆ ที่ต้องใช้คืนภายในระยะเวลาที่กำหนด การซื้อเงินผ่อนการเช่าซื้อและการซื้อสินทรัพย์เป็นเงินเชื่อ เป็นต้น รายจ่าย เป็นเงินหรือของมีค่าที่จ่ายออกไปเพื่อให้ได้สิ่งของหรือบริการเช่นค่าเช่าบ้านค่าน้ำค่าไฟค่าอาหาร เป็นต้น

(2) ทำให้ทราบว่าครัวเรือนมีเงินคงเหลือเท่าใดในแต่ละวัน

(3) นำข้อมูลมาใช้ในการบริหารจัดการเงินจัดลำดับความสำคัญของรายจ่าย และวางแผนการใช้จ่าย ว่ารายจ่ายใด มีความจำเป็น รายจ่ายใดไม่มีความจำเป็น สามารถตัดออกได้

บัญชีครัวเรือนสามารถจัดทำได้หลายรูปแบบแต่อย่างน้อยต้องมีการบันทึกข้อมูลรายรับ และรายจ่ายปกติเป็นตาราง 5 ช่อง ประกอบด้วยช่องแรก วันเดือนปี เพื่อบันทึกวันที่เกิดรายการนั้น ช่องที่ 2 รายการเพื่อบันทึกเหตุการณ์ ช่องที่ 3 รายรับเพื่อบันทึกจำนวนเงินที่ได้รับ ช่องที่ 4 รายจ่าย เพื่อบันทึกจำนวนเงินที่จ่ายออกไป และช่องสุดท้ายยอดคงเหลือ เป็นช่องสรุปยอดเงินคงเหลือในแต่ละวัน กรณีครัวเรือนที่มีการกู้ยืมหรือก่อหนี้สินจากแหล่งเงินภายนอกการทำบัญชีครัวเรือนตามรูปแบบตาราง 5 ช่องข้างต้นอาจแสดงข้อมูลได้ไม่ชัดเจน ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและมีประโยชน์ในการตัดสินใจ อาจเพิ่มช่องบันทึกข้อมูลอีก 1 ช่องเพื่อบันทึกรายการเกี่ยวกับหนี้สินที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการก่อหนี้หรือการชำระหนี้

ข้อผิดพลาดในการจัดทำบัญชีครัวเรือน อาจเกิดจากการเข้าใจผิดในรายการบัญชีเช่น เข้าใจในการหนี้สินว่าเป็นรายรับทำให้ไม่มีการกันเงินไว้จ่ายชำระดังนั้นการที่ครัวเรือนยืมเงินจากแหล่งอื่นเพื่อมาใช้จ่ายใช้สอยในครัวเรือนถึงแม้ว่าเป็นการรับเงินเข้ามาในครัวเรือน แต่รายการดังกล่าวไม่จัดว่าเป็นรายรับ เนื่องจากครัวเรือนมีภาระต้องใช้เงินต้นพร้อมด้วยดอกเบี้ยอีกจำนวนหนึ่ง หากครัวเรือนเข้าใจและบันทึกเป็นรายรับอาจทำให้บริหารเงินผิดพลาด ดังนั้น เมื่อรับเป็นเงินประเภทใดก็ตามที่มีเงื่อนไขต้องคืนภายในระยะเวลาที่กำหนด ไม่ว่าจะเป็นหรือไม่มีดอกเบี้ยก็ตาม ต้องแสดงจำนวนเงินนั้นเป็นหนี้สินที่ต้องชำระ เช่น การรับเงินจากโครงการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุนเงินรับดังกล่าว เป็นรายรับหรือเป็นหนี้สิน บางคนอาจบอกว่าเป็นทุน แสดงว่าเป็นรายรับแต่ความจริงรายการดังกล่าวเป็นการก่อหนี้ เนื่องจากเงินรับดังกล่าวไม่ใช่เงินให้เปล่าหรือเงินบริจาค แต่เป็นเงินที่ต้องชำระคืนภายในระยะเวลาที่กำหนด ดังนั้นเป็นการก่อหนี้ โดยการนำสินทรัพย์ไม่มีตัวตนมาเป็นหลักทรัพย์ในการค้ำประกันเงินกู้ ส่วนข้อผิดพลาดอื่น อาจเกิดจากการเขียนการบวก หรือการลบจำนวนเงินผิดอาจเกิดจากการลืมนับบันทึกรายการบัญชี ปัญหาดังกล่าวแก้ไขโดยการกระหนาบระหว่าง

ยอดเงินคงเหลือในบัญชีครัวเรือนกับเงินสดและเงินฝากธนาคารที่ครัวเรือนมีอยู่จริง กรณียอดเงินคงเหลือเท่ากับยอดเงินสด รวมกับเงินฝากของครัวเรือนแสดงว่าการจัดทำบัญชีถูกต้อง แต่ในกรณีที่ทั้งสองยอดไม่เท่ากันอาจเกิดความผิดพลาดในการบันทึกบัญชีหรือเงินสดของครัวเรือนเกิดการสูญหาย

การบริหารจัดการเงินเป็นการจัดการให้เกิดความสมดุลระหว่างรายรับและรายจ่าย ครัวเรือนควมมีรายรับมากกว่ารายจ่าย หากรายรับน้อยกว่ารายจ่าย ครัวเรือนต้องทำการกู้ยืมเงินมาใช้จ่าย การกู้ยืมช่วยแก้ปัญหาได้เพียงช่วงระยะสั้นๆแต่อาจเป็นการสร้างปัญหาในอนาคต ถ้ารายรับน้อยกว่ารายจ่ายเป็นประจำ ครัวเรือนก็จะมีหนี้สินพอกพูนขึ้นภาระหนี้สินที่ต้องชำระคืนทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยก็จะเพิ่มขึ้นตามระยะเวลาการกู้ยืมทำให้เป็นปัญหาที่บั่นทอนที่แก้ไขยาก การแก้ปัญหาที่มั่นคงและถูกต้องสามารถทำได้ 3 วิธีคือ

(1) การหาทางเพิ่มรายรับ เช่น การใช้เวลาวางในการผลิตหรือแปรรูปสินค้าเพื่อนำไปจำหน่ายการปลูกผักสวนครัวเพื่อนำไปจำหน่าย เป็นต้น

(2) การตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกจากการใช้จ่ายของครัวเรือน รายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น รายจ่ายเกี่ยวกับการพนัน สุรา รายจ่ายฟุ่มเฟือย รายจ่ายจากการสังสรรค์ที่มากเกินไป เป็นต้น

(3) การลดรายจ่ายที่จำเป็นลง เช่น การเดินทางโดยใช้การเดินเท้าหรือการปั่นจักรยานแทนการใช้รถยนต์ ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และทำให้สุขภาพแข็งแรง การปลูกผักสวนครัว ไว้ทานเองช่วยลดรายจ่ายค่าอาหารของครัวเรือน นอกจากนั้น ผักสวนครัวที่ปลูกเองยังมีคุณภาพดีและปลอดภัยจากสารเคมี เป็นต้น

2.2.2 การออม

เงินออม หมายถึง ส่วนของรายได้ที่เหลืออยู่ หรือที่กันเอาไว้ไม่นำมาใช้จ่ายในการบริโภคอุปโภค ในขณะปัจจุบัน โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อเก็บไว้ใช้จ่ายในยามเจ็บป่วย เมื่อมีเหตุฉุกเฉินเกิดขึ้น หรือเมื่อแก่ชราหรือเพื่อใช้จ่ายในกิจการอื่นใดที่สมควร ส่วนของรายได้ทั้งหมดที่ไม่ได้นำมาใช้จ่ายและเก็บเอาไว้ก็นับเป็นเงินออมได้ทั้งหมดแต่ถ้าพูดถึงเงินออมในลักษณะที่เก็บเอาไว้เฉย ๆ จะไม่ใช่เงินออมในความหมายทางเศรษฐศาสตร์

เงินออมทางเศรษฐศาสตร์หมายถึงส่วนของรายได้ที่ไม่ได้มีการใช้จ่ายบริโภคอุปโภค และเงินจำนวนนั้นได้นำไปลงทุนเพื่อเพิ่มผลผลิตในระบบเศรษฐกิจด้วย แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้ที่ทำการออมเงินจะต้องเข้าไปจัดการลงทุนทำการผลิตสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นผู้ที่ทำการออมกับผู้ลงทุนไม่จำเป็นจะต้องเป็นบุคคลเดียวกันโดยปกติจะไม่ใช้บุคคลเดียวกันด้วย ในความหมายนี้เพียงแต่ความหมายหนึ่ง เงินที่ออมไว้นั้นต้องพร้อมที่จะนำไปลงทุนประกอบธุรกิจได้โดยจะผ่านระบบการเงินของประเทศหรือสถาบันการเงินอื่นใดก็ได้ดังนั้นพอจับได้ว่าเงินออมตามความหมายทางเศรษฐศาสตร์หมายถึงบรรดาเงินฝากในธนาคารหรือในสถาบันการเงินอื่นๆเช่นบริษัทเงินทุนบริษัทเครดิตฟองซิเอร์บริษัทประกันชีวิตที่ประชาชนนำไปฝาก และจำนวนเงินส่วนที่ประชาชนนำไปซื้อหุ้นของกิจการต่าง ๆ หรือแม้แต่ส่วนของเงินที่เอกชนนำออกให้กู้ยืมเป็นส่วนตัว ไม่รวมกับกู้ยืมเพื่อการบริโภค

ซึ่งจะเห็นว่าจำนวนเงินออมเหล่านี้อย่างคงหมุนเวียนเปลี่ยนมืออยู่ในระบบเศรษฐกิจส่วนรวมมิได้สูญหาย เพราะสถาบันการเงินที่รับฝากเงินออมจะนำเงินดังกล่าวออกให้กู้ยืม ผู้กู้ยืมเงินลงทุนก็จะเข้าดำเนินธุรกิจซื้อปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในการผลิต ซึ่งนำมาบริโภคส่วนหนึ่ง และเหลือเก็บออมส่วนหนึ่ง การหมุนเวียนของเงินออมมีลักษณะเป็นวงจร เช่นนี้ต่อ ๆ ไป ซึ่งต่างกับกรณีที่มีการเก็บเงินไว้กับตัวเองเฉยๆ ไม่นำออกมาใช้จ่าย จำนวนเงินส่วนที่เก็บนี้จะหลุดลอยออกไปจากระบบเศรษฐกิจโดยสิ้นเชิง ไม่กลับเข้ามาหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจอีก จนกว่าจะได้มีการใช้จ่ายสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น การเก็บเงินในลักษณะนี้ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Hoarding” ไม่ใช่ “Saving”

การออมทรัพย์ (saving) คือการประหยัดทรัพย์หรือการประหยัดเงินนั่นเองทำอย่างไรจึงจะประหยัดทรัพย์ได้และการบัญญัติศัพท์ในแง่ของเศรษฐกิจจะเกิดผลดีอย่างไร คำตอบที่คนส่วนมากเข้าใจกันก็คือการเก็บเงินส่วนหนึ่งของรายได้ไว้เมื่อนำมาใช้สอยและจะนำมาใช้จ่ายเมื่อถึงความจำเป็นเป็นการประหยัดเงินแต่ความหมายของการออมทรัพย์ในทางเศรษฐศาสตร์อาจแตกต่างกันบ้าง และจะอธิบายต่อไปนี้ การรู้จักใช้จ่ายเพื่อการบริโภคอย่างรอบคอบและสมเหตุสมผล จะเป็นการยกระดับมาตรฐานการครองชีพให้สูงขึ้น ได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด ใช้จ่ายเงินเป็นและเหมาะสมกับการดำรงชีวิตแก่ตนเอง แต่ถ้าไม่ยอมใช้จ่ายทรัพย์หรือเงินเพื่อประโยชน์ตนเองและครอบครัวเลยก็จะกลายเป็นคนตระหนี่ถี่เหนียวมากเกินไป

คำจำกัดความของการออมทรัพย์คือการยืดเวลาใช้เงินออกไปและก่อให้เกิดเงินออมขึ้นได้ การออมทรัพย์เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเพราะการออมเป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนดความสามารถในการลงทุนของประเทศซึ่งจะส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจในระยะยาวต่างประเทศมีการลงทุนสูงกว่าการออมอย่างต่อเนื่องร่วมแสดงว่าระบบเศรษฐกิจกำลังใช้ทรัพยากรมากกว่าที่มีอยู่ทำให้ขาดดุลบัญชีเดินสะพัด ต้องกู้ยืมเงินจากต่างประเทศมาแก้ปัญหา ถ้ามีมากเกินไปกระทบกับเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจได้

2.3 รูปแบบการเกษตร

สภาพปัญหาการเกษตรที่เกิดขึ้น ทำให้แนวคิดที่มุ่งแสวงหาทางออกให้แก่สังคมในด้านการเกษตร ได้มีทางเลือกใหม่เกิดขึ้น ซึ่งปฏิเสธแนวคิดการทำการเกษตรแผนใหม่ แม้ว่าเกษตรกรรมแบบเคมีจะยังคงเป็นกระแสหลักของระบบการเกษตรของประเทศไทย แต่แนวโน้มของการทำการเกษตรกรรมด้วยวิธีแบบนี้กำลังเสื่อมโทรมลง สังเกตได้ง่าย ๆ ในช่องทีวีจานสีต่าง ๆ เมื่อก่อนจะมีโฆษณาผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรมากมาย โดยเฉพาะปุ๋ยเคมี แต่ปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นปุ๋ยชีวภาพที่อ้างอิงจากธรรมชาติมากขึ้น

นั่นเพราะปัจจุบันเกษตรกรรมทางเลือกได้กลายเป็นกระแสที่ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นเนื่องมาจากความล้มเหลวของระบบเกษตรกรรมแผนใหม่ และได้ก่อให้เกิดผลกระทบมากมายหลาย

ประการ ขณะเดียวกัน เกษตรกรรมแบบทางเลือก ก็เป็นที่สนใจของหน่วยงานของรัฐ และเอกชน หลายองค์กร

เกษตรกรรมทางเลือก จึงเป็นการทำการเกษตรในอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ไม่ใช่เกษตรเคมีเหมือน สมัยเดิมดังที่ใช้น้อย แต่เป็นการทำการเกษตรที่เน้นการใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และวัสดุปกคลุมดิน การผสมผสานด้วยการปลูกพืชและสัตว์เพื่อพึ่งพาอาศัยกัน ลดการไถพรวนและงดเว้นหรือลดการใช้ สารเคมีสังเคราะห์ และสารเคมีกำจัดศัตรูพืชให้น้อยลง จนถึงขั้นไม่ใช้เลย และเมื่อความต้องการ พืชผักที่ไม่มีสารพิษเกิดขึ้นในกลุ่มรักสุขภาพ และแผ่ขยายแตกตัวไปยังกลุ่มผู้มีอันจะกินในระดับ เริ่มแรก กระทั่งปัจจุบันคนทั่วไปก็สามารถเข้าถึงได้ง่าย และราคาไม่แพงนัก ทำให้การ เกษตร ทางเลือก เป็นแนวทางที่ เกษตรกร น่าจะอยู่รอดได้

เกษตรทางเลือก จะมีเป้าหมายในการผลิตอาหารและปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต มากกว่าการผลิตเพื่อการส่งออก เกษตรกรจึงไม่ต้องวิ่งไปตามกระแสของตลาด อาหารที่ผลิตได้ก็เป็น อาหารที่มีคุณภาพปลอดภัยจากสารพิษตกค้าง ระบบเกษตรทางเลือก มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้ เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม และเปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวสามารถ ทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข และสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน

ปัจจุบันเกษตรทางเลือกมีอยู่หลายกลุ่ม ส่วนใหญ่จะมีหลักการและวิธีการที่ใกล้เคียงกัน และจะมีแตกต่างกันบ้างตามแนวคิด และวิธีปฏิบัติไปตามสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในท้องถิ่น นั้น ๆ

2.4 ระบบเกษตรทางเลือก

2.4.1 เกษตรธรรมชาติ Natural Farming

2.4.2 เกษตรอินทรีย์ Organic Farming

2.4.3 เกษตรยั่งยืน Sustainable Agriculture

2.4.4 เกษตรผสมผสาน Integrated Farming

2.4.5 เกษตรทฤษฎีใหม่ New Theory Agriculture

2.4.6 วนเกษตร Agro Forestry

ซึ่งระบบเกษตรทางเลือกทั้ง 6 แบบนี้ล้วนมีจุดเด่นต่างกัน และมีกรรมวิธีการปรับใช้ที่ แตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ และสามารถผสมผสานระบบการเกษตรได้มากกว่า 2 ระบบ มาว่า กันในรายละเอียดดังนี้

(1) เกษตรธรรมชาติ Natural Farming มีเป้าหมายในการทำการเกษตรด้วยวิธีการเน้นในเรื่องของการปรับปรุงดินให้อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ และจัดระบบนิเวศให้เกื้อกูลกัน ผลิตอาหารที่มีรสชาติตามธรรมชาติ และไม่มีสารพิษ ผู้ผลิตและผู้บริโภคปลอดภัยจากสารพิษจากกระบวนการผลิต

และระบบนี้เป็นระบบการเกษตรแบบยั่งยืน เพื่อรักษาสมดุลธรรมชาติ โดยจุดเด่นของเกษตรธรรมชาติคือ การฟื้นฟูความสมดุลของระบบนิเวศ และการลดการพึ่งพาปัจจัยจากภายนอก

(2) เกษตรอินทรีย์ Organic Farming เน้นในเรื่องหลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช รวมถึงฮอร์โมนต่าง ๆ ที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ ตลอดจนไม่ใช้พืชหรือสัตว์ที่เกิดจากการตัดต่อทางพันธุกรรมที่อาจเกิดพิษในสภาพแวดล้อม เน้นการใช้อินทรีย์วัตถุเช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ การปลูกพืชหมุนเวียน รวมทั้งใช้หลักการควบคุมศัตรูพืชโดยชีวภาพ และเน้นการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน ปัจจุบันในส่วนของฮอร์โมนกระตุ้นการเติบโตของพืชและสัตว์มักถูกใช้กันอย่างแพร่หลาย แต่ก็ยังถือว่าเป็นระบบเกษตรอินทรีย์อยู่ เนื่องจากฮอร์โมนคัดค้านั้นไม่ได้ส่งผลเสียต่อสภาพแวดล้อม

(3) เกษตรยั่งยืน Sustainable Agriculture ในระบบเกษตรยั่งยืนเป็นการทำการเกษตรแบบผสมผสานที่มีทั้งการปลูกพืช และการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดที่ผสมกันและมีความเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างลงตัว แต่เนื่องจากระบบเกษตรยั่งยืนเป็นระบบเกษตรที่มีความหมายค่อนข้างใกล้เคียงกับระบบเกษตรผสมผสาน และระบบเกษตรธรรมชาติ แต่จะเน้นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อความยั่งยืน ดังนั้นระบบการเกษตรแบบใดก็ตามที่มีรูปแบบที่ทำให้เกิดความมั่นคงต่อเกษตรกร และมีผลในระยะยาวจึงจะถูกรวมเข้ามาอยู่ในระบบเกษตรยั่งยืน อาทิเช่น เกษตรธรรมชาติ วนเกษตร และเกษตรผสมผสาน

(4) เกษตรผสมผสาน Integrated Farming หรือการทำเกษตรผสมผสาน มีความแตกต่างจากการทำเกษตรหลาย ๆ อย่างที่เรียกว่า ไร่นาสวนผสม หรือ Mixed Farming ตรงที่เกษตรผสมผสานมีการจัดการกิจกรรมการผลิตผสมผสานเกื้อกูลกันเพื่อลดต้นทุนการผลิต และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างสูงสุด มิใช่มีกิจกรรมการผลิตหลาย ๆ อย่างเพื่อลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอนเป็นหลักอย่างการทำไร่นาสวนผสม แต่บางครั้งการทำไร่นาสวนผสมอาจมีกลไกการเกื้อกูลกันจากกิจกรรมการผลิตได้บ้าง แต่ก็ยังเป็นเพียงเล็กน้อย มิใช่เกิดจากความรู้ความเข้าใจและการจัดการของเกษตรกร อย่างไรก็ตาม การทำไร่นาสวนผสมอาจเป็นบันไดขั้นต้นของการทำเกษตรผสมผสานได้อีกทางหนึ่ง

(5) เกษตรทฤษฎีใหม่ New Theory Agriculture เกษตรทฤษฎีใหม่มีแนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกิดจากพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถในการที่ได้ทรงคิด ตัดแปลงปรับปรุง และแก้ไขให้การพัฒนาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริหลักสำคัญคือ ความเรียบง่าย ทั้งนี้ทรงใช้คำว่า Simplify หรือ Simplicity ทั้งในแนวคิดและด้านเทคนิควิชาการจะต้องสมเหตุสมผล ทำให้รวดเร็วและสามารถแก้ไขปัญหาให้ก่อประโยชน์ได้จริง ตลอดจนต้องมุ่งไปสู่วิถีแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีหลักการและรูปแบบในการทำเกษตร ตามเงื่อนไขคือ เป็นรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงกับการทำเกษตรเหมาะสม

สำหรับพื้นที่ขนาดเล็กประมาณ 10-20 ไร่ โดยให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงตนเองได้แบบค่อยเป็นค่อยไป ตามกำลัง และทำกิจกรรมการเกษตรหลายอย่าง เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างเต็มที่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน และสร้างสมดุลให้แก่ระบบนิเวศ โดยให้แบ่งพื้นที่การเกษตรออกเป็นสวน ๆ ได้แก่ ให้มีแหล่งน้ำในไร่นา เพื่อใช้ในการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ ประมง 30% ของพื้นที่ ให้มีพื้นที่ทำนาปลูกข้าวในฤดูฝนไว้บริโภค ให้พอเพียงตลอดปี 30% ของพื้นที่ ให้มีพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกพืชไร่ พืชผัก ไม้ผล พืชสมุนไพร 30% ของพื้นที่ และให้มีพื้นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และโรงเรือนอื่น ๆ 10% ของพื้นที่

โดยความสัมพันธ์ของพื้นที่ทั้ง 4 ในพื้นที่รวมทั้งหมด จะเป็นการทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดคือการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์ของทรัพยากร ได้แก่ ที่ดิน แรงงาน ทุน ปัจจัยการผลิต หรือเศษเหลือใช้จากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการเกษตรแบบผสมผสาน โดยมีพื้นฐานอยู่ที่การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง และเป็นการเพิ่มเติมถึงความสัมพันธ์ของพื้นที่ทั้ง 4 ส่วน ที่พระองค์ท่านได้มีสายพระเนตรอันยาวไกล เห็นถึงประโยชน์จากการหมุนเวียนของวัสดุเหลือใช้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด ตลอดจนการรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น

"ทฤษฎีใหม่" เป็นแนวทางหรือหลักการในการจัดการทรัพยากรระดับไร่นาคือที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการดำเนินการทฤษฎีใหม่ ได้พระราชทานขั้นตอนดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น สถานะพื้นฐานของเกษตรกร คือ มีพื้นที่น้อย ค่อนข้างยากจนอยู่ในเขตเกษตรน้ำฝนเป็นหลัก โดยในขั้นที่ 1 นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเสถียรภาพของการผลิตเสถียรภาพด้านอาหารประจำวัน ความมั่นคงของรายได้ ความมั่นคงของชีวิต และความมั่นคงของชุมชนชนบท เป็นเศรษฐกิจพึ่งตนเองมากขึ้น มีการจัดสรรพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30:30:30:10 ซึ่งหมายถึง พื้นที่ส่วนที่หนึ่งประมาณ 30% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝนและ ใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำ และพืชน้ำต่าง ๆ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด ฯ ได้ด้วย) พื้นที่ส่วนที่สองประมาณ 30% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันในครัวเรือนให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้ พื้นที่ส่วนที่สามประมาณ 30% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย และพื้นที่ส่วนที่สี่ประมาณ 10% ใช้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และโรงเรือนอื่น ๆ (ถนน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชผักสวนครัวหลังบ้าน เป็นต้น)

ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ลงมือปฏิบัติตามขั้นที่หนึ่งในที่ดินของตนเป็นระยะเวลาพอสมควรจนได้ผลแล้ว เกษตรกรก็จะพัฒนาตนเองจากขั้น "พออยู่พอกิน"

ไปสู่ขั้น "พอมีอันจะกิน" เพื่อให้มีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงควรที่จะต้องดำเนินการตามขั้นที่สองและขั้นที่สามต่อไปตามลำดับ (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2542)

ขั้นที่ 2 ทฤษฎีใหม่ขั้นกลาง เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่ม หรือ สหกรณ์ ร่วมแรง ร่วมใจกันดำเนินการในด้าน

(1) การผลิต เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิตโดยเริ่มตั้งแต่ ขั้นเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การหาน้ำ และอื่น ๆ เพื่อการเพาะปลูก

(2) การตลาด เมื่อมีผลผลิตแล้ว จะต้องเตรียมการต่าง ๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหาयरรวบรวบข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดี และลดค่าใช้จ่ายลงด้วย

(3) ความเป็นอยู่ ในขณะเดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกินต่าง ๆ กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้า ที่พอเพียง

(4) สวัสดิการ แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิการและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานีนามัย เมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้ให้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ

(5) การศึกษา มีโรงเรียนและชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

(6) สังคมและศาสนา ชุมชนควรเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว

กิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสำคัญ

ขั้นที่ 3 ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า เมื่อดำเนินการผ่านพ้นขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรจะมีรายได้ดีขึ้น ฐานะมั่นคงขึ้น เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือติดต่อบริษัทต่าง ๆ เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัทห้างร้านเอกชน มาช่วยในการทำธุรกิจ การลงทุน และพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัทจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ

เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา)

ธนาคารกับบริษัทสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง)

เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ ซื้อในราคาขายส่ง)

ธนาคารกับบริษัทจะสามารถกระจายบุคลากร (เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น)

วนเกษตร Agro Forestry หมายถึง การใช้ที่ดินในการผลิตพืช และสัตว์ให้มาชนิด หรือมีความซับซ้อนและหลากหลายทางชีวภาพใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุด หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การทำเกษตรร่วมกันกับการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยมีรากฐานหรือปัจจัยการผลิตที่มาจากท้องถิ่นเอง ทั้งนี้ การทำวนเกษตรจะมีลักษณะแตกต่างหรือผันแปรไปตามสภาพพื้นที่ รวมถึงทัศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และความรู้ ความสามารถในการจัดการของแต่ละท้องถิ่นเอง

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่น่าเสนอกลไก และกระบวนการจัดการหนี้สินได้มีผลงาน อย่างมากมายที่สามารถทราบถึงต้นสายปลายเหตุของการเกิดหนี้ แต่กระนั้น คำถามอาจจะเป็นสิ่งที่ ตอบได้ยากก็คือเมื่อประชาชนทราบถึงผลของการเป็นหนี้ แต่ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืนได้

จากการศึกษาของชนิษฐา วนะสุข จุฬารัตน์ โฆชะโก และภาวนิศร์ ชั่ววัลล์ ศึกษาเกี่ยวกับ หนี้ครัวเรือนกับเศรษฐกิจภาคใต้ จากการศึกษาพบว่า ควรส่งเสริมวินัยทางการเงินทั้งด้านการใช้ จ่ายและการออม ควรส่งเสริมให้ครัวเรือนมีแหล่งรายได้ที่หลากหลายควรส่งเสริมและถ่ายทอด แนวคิดครัวเรือนที่ประสบความสำเร็จในการบริหารหนี้ เพื่อเป็นต้นแบบและสร้างแรงบันดาลใจแก่ ครัวเรือนอื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของมานิตย์ สิงห์ทองชัย และรติมา ภูริรุ่งกัญญา เรื่องการบริหาร จัดการหนี้สินภาคครัวเรือนตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตำบลป่าอ้อ อำเภอ ลานสัก จังหวัดอุทัยธานี จากการศึกษาแนวทางที่นำไปสู่ความสำเร็จผ่านกระบวนการ 4 กิจกรรม ได้แก่ 1. กิจกรรมการลดต้นทุนการผลิต ประกอบไปด้วย การแลกเปลี่ยนแรงงาน การใช้ ปุ๋ยอินทรีย์นำปุ๋ย พืชสด หรือสารชีวภาพ การเรียนรู้เพื่อวิเคราะห์ธาตุอาหารของดิน 2. กิจกรรม การกระจายความ เสี่ยง ประกอบไปด้วย การลดพื้นที่เพาะปลูก การปลูกพืชผสมผสาน การเลี้ยงสัตว์ผสมผสาน 3. กิจกรรมการเพิ่มรายได้ ประกอบไปด้วย การแปรรูปผลผลิต การปลูกพืชเลี้ยงสัตว์เสริมรายได้ โดย ส่งเสริมให้มีการปลูกข้าวพันธุ์ดี (ข้าวปลอดสารพิษ) เพื่อไว้บริโภคในครัวเรือน และจำหน่าย ส่งเสริม ให้ตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในตำบลและ 4. กิจกรรมการลดรายจ่าย โดยต้องมี การหลักเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการดำรงชีวิตรวมถึงการสร้างเครือข่ายร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ในหนังสือเรื่องหนี้สินเกษตรกรไทย เขียนโดยวิทยา เจียรพันธุ์ ที่ อาจารย์ ดร.วโรทัย โกศลพิศิษฐ์กุล ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านพัฒนาโครงสร้างระบบภาษี สำนักงานเศรษฐกิจการ คลัง กระทรวงการคลัง ได้เขียนบทวิจารณ์หนังสือ ซึ่งสรุปจากรายงานผลการวิจัยของ ดร.วิทยา เจียร พันธุ์ ได้ให้ข้อเสนอแนะที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้กำหนดนโยบายหลายประการคือ 1. ควรมีการ รณรงค์ เพื่อปรับเปลี่ยนค่านิยมและพฤติกรรมของเกษตรกรที่มีผลต่อการเกิดหนี้สินของครัวเรือน โดยโครงการที่รัฐบาลควรสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ โครงการลด-ละ-เลิก อบายมุข โครงการสัจ จรธรรมชีวิต และโครงการจัดทำบัญชีครัวเรือน 2. ควรรณรงค์ให้เกษตรกรมีการสะสม เงินออมเพื่อใช้

เป็นเงินทุนของครัวเรือนและชุมชน ส่งเสริมให้มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน และในแต่ละชุมชนควร รวมตัวกันจัดตั้งธนาคารชุมชนท้องถิ่นเป็นของตนเองในระดับตำบล โดยให้ประชาชน ทุกคนเป็นเจ้าของโดยการเป็นผู้ถือหุ้น ให้ความสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาของชาติ โดยให้ ความสำเร็จกับ บุตรหลานของเกษตรกรที่เข้ามาศึกษาต่อ เพื่อให้เป็นกลุ่มเป้าหมายซึ่งจบออกไป เป็นผู้ประกอบการ เกษตร หรือเกี่ยวเนื่องการเกษตรรุ่นใหม่ที่มีคุณภาพทดแทนเกษตรกรรุ่นพ่อแม่ 4. ควรสนับสนุน งบประมาณในกิจกรรมภาคการเกษตร และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องการเกษตรของเกษตรกรที่ครบวงจร ทั้งด้านการผลิต การแปรรูป และการตลาดของพืชผลทางการเกษตร เพื่อลดความเสี่ยงในการ ประกอบอาชีพของเกษตรกร และช่วยเพิ่มความสามารถทางการแข่งขันกับภาคธุรกิจอื่นได้ และ 5. สถาบันการเงิน ควรทบทวนนโยบายการให้สินเชื่อ โดยมุ่งเน้นการให้สินเชื่อใน รูปของสินเชื่อ กลุ่มแทนการให้สินเชื่อรายบุคคล เพื่อสนับสนุนให้ประชาชนมีการรวมกลุ่ม โดยมีตัวแทนของกลุ่ม ชาวบ้านในการควบคุม และการตรวจสอบการกู้ยืมเงินและการชำระหนี้ ของสมาชิกภายในกลุ่ม กันเอง

ความเห็นของ ดร.วโรทัย โกศลพิศิษฐ์กุล ต่อผลงานวิจัยที่น่าสนใจก็คือ 1. การที่อายุ เฉลี่ยของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 51 ปี ซึ่งค่อนข้างสูง และบุตรหลานก็ไม่ได้ทำงานในภาค การเกษตร ซึ่งเป็นเครื่องชี้ว่าในอนาคต กำลังแรงงานภาคเกษตรจะลดลง ย่อมมีนัยต่อนโยบายด้าน การเกษตรของประเทศ 2. โดยเฉลี่ยเกษตรกรมีรายได้รวมสูงกว่ารายจ่ายรวม โดยรายได้ภาคเกษตร สูงกว่ารายจ่ายภาคเกษตร ขณะที่รายได้นอกภาคการเกษตรต่ำกว่ารายจ่ายนอกภาคการเกษตรแสดง ให้เห็นศักยภาพ การออมที่สามารถเพิ่มขึ้นได้ 3. เกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ยที่สูงกว่า ระดับหนี้สินเฉลี่ย ของครัวเรือนทั้งประเทศ ซึ่งสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ น่าจะเนื่องมาจาก อาชีพทาง การเกษตรมีความเสี่ยงมาก ทั้งความเสี่ยงด้านผลผลิตและระดับราคาซึ่งขึ้นกับปัจจัยภายนอก หากไม่ มีการบริหารจัดการที่ดีย่อมนำมาซึ่งบ่วงวงจรแห่งการเป็นหนี้สินอย่างที่เป็นอยู่ ไม่จบไม่สิ้น 4. การแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรเพียงแค่นั่นที่ระดับบุคคลคงไม่เพียงพอ ควรจะต้องใช้กลไกชุมชน และสถาบันอื่นเข้าร่วมด้วย การใช้วิทยาการสมัยใหม่ ด้านการผลิต การตลาด การเงิน เข้ามาเสริม เพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายด้านการผลิต (ทั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่าต้อง เพิ่มปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืชและสารเคมี แต่การใช้เกษตรอินทรีย์ก็เป็นการลดต้นทุน และเพิ่มผลผลิตไปในตัว) 5. องค์กรที่จะมีส่วนช่วย แก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร ที่ดีที่สุดก็คือ ธ.ก.ส. จำเป็นต้องปรับบทบาทตนเอง จากการเป็นผู้ให้สินเชื่อ มาเป็นหุ้นส่วนแห่งการพัฒนาที่แท้จริง

บทที่ 3

ระเบียบและวิธีการดำเนินงาน

โครงการ แนวทางการแก้ไขปัญหานี้ส้น ด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจร ของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ได้ทำการศึกษาวิจัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การศึกษาดูงานกรณีที่ดีสำเร็จ (best practice) และการสนทนากลุ่ม (Focus group) ของสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร และคนในชุมชน อีกทั้งได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการในการดำเนินงาน โดยมีวัตถุประสงค์และรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 วัตถุประสงค์

- 3.1.1 เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหานี้ส้นของสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร
- 3.1.2 เพื่อศึกษาทบทวนรูปแบบการเกษตรของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ตั้งแต่อดีต (ก่อตั้ง)จนถึงปัจจุบัน
- 3.1.3 เพื่อค้นหาแนวทางการแก้ปัญหานี้ส้นด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจรที่เหมาะสมของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร

3.2 ขอบเขตการวิจัย

- 3.2.1 ขอบเขตเชิงพื้นที่
  - ตำบลบางซุด ตำบลดอนกำ ตำบลโพธิ์งาม ตำบลเที่ยงแท้ ตำบลแพรก อำเภอสรรคบุรี และอำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท
- 3.2.2 ขอบเขตเชิงประชากร
  - สมาชิกกลุ่ม จำนวน 120 คนคนและคนในชุมชนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มแต่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายจำนวน 30 คน รวม 150 คน

3.3 ประเด็นในการศึกษา

- 3.3.1 ข้อมูลกลุ่ม (วัตถุประสงค์ กิจกรรม ผลที่เกิดขึ้น สมาชิก)
- 3.3.2 ความเป็นมาของตำบลบางซุด ที่มาของชุมชน
- 3.3.3 สาเหตุการเกิดหนี้/มูลหนี้
- 3.3.4 จัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายครัวเรือน
- 3.3.5 แนวทางแก้ไขหนี้สินที่ผ่านมา
- 3.3.6 ผลกระทบจากหนี้
- 3.3.7 รูปแบบวิธีการผลิตของสมาชิกจากอดีต-ปัจจุบัน
- 3.3.8 ต้นทุนการผลิต
- 3.3.9 พันธุ์พืช สัตว์
- 3.3.10 ราคาผลผลิต การตลาด
- 3.3.11 บทเรียนการรวมกลุ่ม
- 3.3.12 บทเรียนการแปรรูป
- 3.3.13 รูปแบบการบริหารกลุ่ม
- 3.3.14 วิธีการผลิตของกลุ่ม
- 3.3.15 แนวทางการตลาดกลุ่ม
- 3.3.16 เพิ่มความหลากหลายของพันธุ์พืชในแปลง

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยและทีมได้ออกแบบสัมภาษณ์และพัฒนาขึ้นโดยการศึกษาจากเอกสารวิชาการ ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสัมภาษณ์เกษตรกรที่เป็นสมาชิกและคนในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย

- 3.4.1 แบบสอบถาม ประกอบด้วย
  - 3.4.1.1 ส่วนที่ 1 สภาพทั่วไป ข้อมูลพื้นฐาน
  - 3.4.1.2 ส่วนที่ 2 สถานการณ์หนี้สิน
  - 3.4.1.3 ส่วนที่ 3 การถือครองที่ดิน
    - (1) ที่ดินของตนเอง
    - (2) ที่ดินเช่า
    - (3) ปัญหา อุปสรรคในการเช่าที่ดิน

1.4.1.4 ส่วนที่ 4 ระบบการเกษตรสมาชิกกลุ่มเกษตรกรครบวงจร

- (1) การเกษตรเชิงเดี่ยว
- (2) การเกษตรแบบผสมผสาน
- (3) แนวทางการปรับเปลี่ยนระบบ

3.4.1 กล้องถ่ายรูป

กล้องถ่ายรูปเป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยได้บันทึกภาพบุคคลหรือเหตุการณ์ที่ช่วยให้ผู้วิจัยและทีมสามารถเก็บข้อมูลได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3.4.2 ประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus group)

เพื่อให้ได้ประเด็นที่สามารถนำกลับมาวิเคราะห์ข้อมูลได้ และประเด็นเหล่านั้นจะทำให้การศึกษามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) การวิจัยแบบ PAR ผู้วิจัยเริ่มด้วยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ด้วยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การศึกษาดูงานกรณีสำเร็จ (best practice) และการสนทนากลุ่ม (Focus group)

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้สถิติพรรณนา (Descriptive statistics) โดยมีค่าต่างๆใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุดและค่าเฉลี่ย

3.7 แผนงานและกิจกรรมที่ผ่านมา

3.7.1 แผนงานและกิจกรรม

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	วันที่จัดกิจกรรม
1. ประชุมทีมวิจัยประจำเดือน	1. เตรียมความพร้อมในการทำงาน 2. ติดตามความก้าวหน้าของการทำงาน 3. วางแผนการทำงานของทีมวิจัย 4. เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของทีมวิจัย	1. ทีมวิจัย จำนวน 13 คน	ทุกเดือนระหว่างวันที่ 30 สิงหาคม 2560 ถึง 3 มีนาคม 2561 รวม 8 ครั้ง
2. จัดเวทีชี้แจงโครงการแก่สมาชิกกลุ่มและคนในชุมชน	1. เพื่อสร้างความเข้าใจของคนในชุมชนเกี่ยวกับโครงการวิจัย 2. เพื่อสร้างความเข้าใจกลุ่มภาคีเครือข่าย หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน 3. เพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้น	1. สมาชิกกลุ่ม จำนวน 95 คน 2. คนในชุมชน จำนวน 54 คน 3. ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน ทั้งหมด 150 คน	จำนวน 3 ครั้ง ครั้งที่ 1 วันที่ 2 กันยายน 2560 ครั้งที่ 2 วันที่ 27 กันยายน 2560 ครั้งที่ 3 วันที่ 7 ตุลาคม 2560
3. เวทีเตรียมความพร้อมในการเก็บรวบรวมข้อมูล	1. เพื่อทำความเข้าใจในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2. เพื่อระดมความคิดในการออกแบบสัมภาษณ์	1. สมาชิกทีมวิจัย 13 คน	จำนวน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 วันที่ 30 ตุลาคม 2560 ครั้งที่ 2 วันที่ 24 พฤศจิกายน 2560
4. เก็บรวบรวมข้อมูล	1. เพื่อรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์งานวิจัย	1. จำนวน 150 ราย แบ่งออกเป็นสมาชิกกลุ่ม จำนวน 118 ราย คนในชุมชน 32 ราย	วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561 ถึง 25 มีนาคม 2561
5. ศึกษาดูงาน	1. เพื่อศึกษาความรู้ใหม่ ในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน	1. ทีมวิจัย 13 คน เครือข่าย 10 คน	วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2561

6.การวิเคราะห์ข้อมูล	เพื่อนำเอาข้อมูลที่รวบรวมจากแบบสอบถามมาทำการวิเคราะห์เรื่องปัญหาหลายๆด้านร่วมกัน	ทีมวิจัย13คน และชาวบ้านบาง ชุด ร่วมกับทีมงาน เจ้าหน้าที่มูลนิธิ ชีวิตไท	
7.ออกแบบการ ทดลองกิจกรรม	ทีมวิจัยที่อาสาสมัครในการทำการทดลอง ออกแบบกิจกรรมเพื่อจะทำการทดลอง การเกษตรในพื้นที่ของตนเอง	ทีมวิจัย13 คน เจ้าหน้าที่มูลนิธิ ชีวิตไท	
8.ปฏิบัติการการ ทดลองของทีม อาสาสมัคร	เพื่อหาแนวทางและรูปแบบในการแก้ไข ปัญหานี้สินของเกษตรกร	อาสาสมัคร จำนวน 6 คน	เดือนตุลาคม 2561-มกราคม 2562
9.เวทีถอด บทเรียน	เป็นการนำเอาความรู้และประสบการณ์ที่ ได้รับจากการทำงานนำมาแลกเปลี่ยนกัน	ทีมวิจัยของแต่ละ พื้นที่มาร่วม แลกเปลี่ยน เจ้าหน้าที่มูลนิธิ ชีวิตไทและสกว.	21-22 กุมภาพันธ์ 2562
10.วิเคราะห์และ สรุปผลการ ทดลอง	นำเอาผลการทดลองปฏิบัติจริงของรูปแบบ แนวทางในการแก้ไขปัญหานี้สินฯ มาสรุป และเรียนรู้ร่วมกัน	อาสาสมัคร 6 ท่าน เจ้าหน้าที่ มูลนิธิชีวิตไท และเกษตรกร ผู้เข้าร่วมฟัง	5 มีนาคม 2562
11.เวทีเผยแพร่ งานวิจัย	เพื่อเอาความรู้และประสบการณ์ในการ ทำงานของแต่ละพื้นที่มานำเสนอบทเรียน และผลการทดลองจากการทำวิจัยมา เผยแพร่ให้สาธารณชนฟังและแลกเปลี่ยน ความคิดเห็น	ทีมวิจัยในการทำ โครงการ 3 พื้นที่ เจ้าหน้าที่ มูลนิธิชีวิตไท ผู้ทรงคุณวุฒิและ หน่วยงานที่ ได้รับเชิญ	7 มีนาคม 2562

3.2.7 รายละเอียดกิจกรรมการดำเนินงาน ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 ประชุมทีมวิจัยประจำเดือน ณ ที่ทำการกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท วัตถุประสงค์เพื่อ 1. เตรียมความพร้อมในการทำงาน 2. ติดตามความก้าวหน้าของการทำงาน 3. วางแผนการทำงานของทีมวิจัย 4. เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของทีมวิจัย

ครั้งที่ 1 วันที่ 30 สิงหาคม 2560 ประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมของงานวิจัย ทีมวิจัย ได้มีการแบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของทีมวิจัย รายละเอียดดังนี้

ผู้ประสานงาน นางกิมอัง พงษ์นารายณ์

บัญชี นางวิมล แยมทับ

เหรียญก นางเปี้ยว ศรีปา

เลขา 1. นางศรีไพร แก้วเอี่ยม 2. นางจุฑารัตน์ พูลชาติ

ช่างภาพ นายธงชัย นุชคง

บันทึกข้อมูล 1. นางศรีไพร แก้วเอี่ยม 2. นางจุฑารัตน์ พูลชาติ

เขียนรายงาน 1. นางศรีไพร แก้วเอี่ยม 2. นางจุฑารัตน์ พูลชาติ 3. นายเปี้ยว ศรีปา

เก็บข้อมูล ทีมวิจัย 13 คน

ประชาสัมพันธ์ 1. นายบุญทัน กล่อมยงค์ 2. นางชนิษฐา อ่อนแก้ว

สถานที่ 1. นางสุดทิ ภู่อี่ยม 2. นางสาวท สังข์เรือง 3. นายทวีศักดิ์ ศรีเมือง

4. นางสาวน ทับบุรี

ครั้งที่ 2 วันที่ 3 กันยายน 2560 ประชุมเพื่อเตรียมการจัดเวทีชี้แจงโครงการกับสมาชิกกลุ่ม สมาชิกในชุมชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานท้องถิ่น กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมเวทีครั้งละ 50 คน และได้วางแผนร่วมกันเรื่องรูปแบบการจัดเวทีจะมี 3 เวที ดังรายละเอียด

เวทีที่ 1 กลุ่มเป้าหมายสมาชิกกลุ่มส่งเสริมครบวงจรและคนในชุมชน หมู่ที่ 8 หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 10 ตำบลบางซุด และ ตำบลดอนก่า

เวทีที่ 2 กลุ่มเป้าหมายสมาชิกกลุ่มส่งเสริมครบวงจรและคนในชุมชน หมู่ที่ 6 หมู่ที่ 7 ตำบลบางซุด และตำบลดงคอน

เวทีที่ 3 กลุ่มเป้าหมายสมาชิกกลุ่มส่งเสริมครบวงจรและคนในชุมชน หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 ตำบลบางซุด และ ตำบลแพรกศรีราชา

ครั้งที่ 3 วันที่ 6 ตุลาคม 2560 ประชุมเพื่อสรุปและประเมินการจัดเวทีชี้แจงโครงการ 2 ครั้งที่ผ่านมาและเตรียมการสำหรับเวที ครั้งที่ 3

ครั้งที่ 4 วันที่ 11 พฤศจิกายน 2560 ประชุมเพื่อสรุปและประเมินผลการจัดเวทีชี้แจงโครงการทั้ง 3 ครั้ง เนื้อหา ข้อมูลที่ได้ การทำงานเป็นทีม

ครั้งที่ 5 วันที่ 3 ธันวาคม 2560 ประชุมเพื่อกำหนดกรอบเนื้อหาในการเก็บข้อมูล

หนี้สิน และรูปแบบครบวงจรที่เหมาะสมของสมาชิกกลุ่มและคนในชุมชน ประกอบไปด้วยข้อมูลจากแบบสอบถามรายบุคคล ได้แก่ สภาพทั่วไป สถานการณ์หนี้สิน การถือครองที่ดิน ระบบการเกษตร สมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ข้อมูลจากการระดมกลุ่มย่อย เรื่องความเห็นและข้อเสนอการแก้ปัญหานี้สิน แนวทางและข้อเสนอในการแก้ปัญหานี้สินด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจร

ครั้งที่ 6 วันที่ 4 มกราคม 2561 ประชุมทีมวิจัยเพื่อทดสอบการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม เตรียมความพร้อม และแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบเก็บแบบสอบถาม จำนวน 150 ราย แบ่งเป็นสมาชิกกลุ่ม 120 ราย และคนในชุมชน 30 ราย ได้แก่

1. นายเปี้ยว ศรีป่า รับผิดชอบพื้นที่ ต.แพรภศรีราชา และ หมู่ที่ 1 ต.บางซุด จำนวน 20 ราย
2. นางศรีไพร แก้วเอี่ยม รับผิดชอบพื้นที่ หมู่ที่ 5 ต.บางซุด และ ต.โพงาม จำนวน 20 ราย
3. นายพยอม พลอิ่ง รับผิดชอบพื้นที่ หมู่ที่ 6 หมู่ที่ 7 ต.บางซุด จำนวน 20 ราย
4. นางจุฑารัตน์ พูลชาติ รับผิดชอบพื้นที่ ต.ดอนกำ จำนวน 20 ราย
5. นางสุดทิ ภูเอี่ยม รับผิดชอบพื้นที่ หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 10 จำนวน 20 ราย
6. นาง ชนิษฐา อ่อนแก้ว รับผิดชอบพื้นที่ หมู่ที่ 8 และ ต.ดงคอน จำนวน 20 ราย
7. นายทวีศักดิ์ ศรีเมือง รับผิดชอบพื้นที่ อ.วัดสิงห์ และ อ. หันคา จำนวน 30 ราย

ครั้งที่ 7 วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2561 ประชุมทีมวิจัยเพื่อติดตามความคืบหน้าในการเก็บแบบสอบถาม โดยพบปัญหาอุปสรรค คือ กลุ่มเป้าหมายที่ไม่ได้เป็นสมาชิก จะให้ข้อมูลไม่ครบถ้วนและไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการกรอกแบบสอบถาม

ครั้งที่ 8 วันที่ 3 มีนาคม 2561 ประชุมเพื่อรวบรวมแบบสอบถามและตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์ของแบบสอบถาม

ครั้งที่ 9 วันที่ 7 เมษายน 2561 ประชุมเพื่อสรุปบทเรียนที่ผ่านมา ได้ความรู้ของสมาชิกทั้งหมดในการทำแบบสอบถาม และการหาแนวทางแก้ไขปัญหานี้สินร่วมกัน

ครั้งที่ 10 วันที่ 5 พฤษภาคม 2561 ประชุมเรื่องการวางแผนงานระยะที่ 2 โดยการแผนว่าจะมีแนวทางในการทำงานคือ การทำการทดลองในรูปแบบของการทำกิจกรรม การวิเคราะห์สรุปผลการทดลอง งานเผยแพร่งานวิจัย เวทีสรุปบทเรียน และการทำรายงานฉบับสมบูรณ์ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องทำในระยะเวลาของแผนงานในระยะที่ 2 ต่อไป

ครั้งที่ 11 วันที่ 4 มิถุนายน 2561 ประชุมเรื่องความคืบหน้าของการทำข่าวข่าวกุ้ยไฮและการแก้ไขปัญหของการปลูกข้าวข่าวกุ้ยไฮ(ของคุณพยอมและศูนย์ป่วย) รวมถึงความคืบหน้าของการปลูกพริกแดงจินดา

ครั้งที่ 12 วันที่ 4 กรกฎาคม 2561 ประชุมเรื่องการติดตามความคืบหน้าของงบประมาณของ สกว. การทำรายงานงวดที่ 1 ซึ่งอยู่ในระหว่างการพิจารณาของ สกว.

ครั้งที่ 13 วันที่ 16 สิงหาคม 2561 ประชุมเพื่อเตรียมเวทีเผยแพร่งานวิจัยครั้งที่ 1 เพื่อร่วมฟังความคิดเห็นของหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชน

ครั้งที่ 14 วันที่ 9 กันยายน 2561 ประชุมเรื่องการแบ่งบทบาทหน้าที่เพื่อรับผิดชอบ กิจกรรมในวันที่ 28 กันยายน 2561 ที่เทศบาลบางซุด

ครั้งที่ 15 วันที่ 10 ตุลาคม 2561 ประชุมวางแผนการทดลองหาแนวทางในการ แก้ไขปัญหาหนี้สิน ด้วยรูปแบบการทำการเกษตรครบวงจร ของทีมวิจัย 5 คน ได้แก่ คุณพะยอม ผลอึ้ง คุณศรีไพร แก้วเอี่ยม คุณกิมอ้ง พงษ์นารายณ์ คุณจุฑารัตน์ พูลชาติ และคุณสงวน ทับบุรี

กิจกรรมที่ 2 จัดเวทีชี้แจงโครงการแก่สมาชิก และคนในชุมชน จำนวน 3 ครั้ง วัตถุประสงค์ 1. เพื่อสร้างความเข้าใจของคนในชุมชนเกี่ยวกับโครงการวิจัย 2. เพื่อสร้างความเข้าใจ กลุ่มภาคีเครือข่าย หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน 3. เพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้น

เวทีที่ 1 วันที่ 2 กันยายน 2560 ณ ศาลาประชาคม หมู่ 7 ตำบลบางซุด กลุ่มเป้าหมายสมาชิกกลุ่มส่งเสริมครบวงจรและคนในชุมชน หมู่ที่ 6 หมู่ที่ 7 ตำบลบางซุด และตำบล ดงคอน มีผู้เข้าร่วมจำนวน 50 คน แบ่งออกเป็นสมาชิกกลุ่ม 31 คน คนในชุมชน 19 คน

เวทีที่ 2 วันที่ 27 กันยายน 2560 ณ ที่ทำการกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท กลุ่มเป้าหมายสมาชิกกลุ่มส่งเสริมครบวงจรและคนใน ชุมชน หมู่ที่ 8 หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 10 ตำบลบางซุด และ ตำบลดอนกำ มีผู้เข้าร่วมสมาชิกกลุ่มทั้งหมด จำนวน 50 คน

เวทีที่ 3 วันที่ 7 ตุลาคม 2560 กลุ่มเป้าหมายสมาชิกกลุ่มส่งเสริมครบวงจรและคนใน ชุมชน หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 ตำบลบางซุด และตำบลแพรกศรีราชา มีผู้เข้าร่วมจำนวน 50 คน แบ่งออกเป็น สมาชิกกลุ่ม 14 คน คนในชุมชน 35 คน ผู้นำชุมชน 1 คน

ผลที่เกิดขึ้น จากการจัดเวทีชี้แจงโครงการแก่สมาชิกกลุ่มและคนในชุมชนทำให้ผู้เข้าร่วม ได้รับทราบถึงวัตถุประสงค์เพื่อการจัดวิจัยท้องถิ่น เพื่อกระบวนการแก้ไขหนี้สินของเกษตรกร และ แนวทางการมีส่วนร่วมในการทำวิจัยร่วมกัน

กิจกรรมที่ 3 เวทีเตรียมความพร้อมเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 วันที่ 30 ตุลาคม 2560 ครั้งที่ 2 วันที่ 24 พฤศจิกายน 2560 ณ ที่ทำการกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร วัตถุประสงค์-เพื่อทำความเข้าใจในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อระดมความคิดในการออกแบบ สัมภาษณ์

ผลที่เกิดขึ้น ได้ประเด็นคำถามแบบสอบถาม แผนการเก็บข้อมูล การแบ่งบทบาทความ รับผิดชอบ

กิจกรรมที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม ระหว่าง วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561 ถึง 25 มีนาคม 2561 จำนวน 150 ราย แบ่งออกเป็นสมาชิกกลุ่ม จำนวน 118 ราย คนในชุมชน 32 ราย โดยมีตัวอย่างแบบสอบถามที่จัดเก็บ รายละเอียด ดังนี้ ส่วนที่ 1 สภาพทั่วไป ส่วนที่ 2

สถานการณ์หนี้สิน ส่วนที่ 3 การถือครองที่ดิน และส่วนที่ 4 ระบบการเกษตรสมาชิกกลุ่มเกษตรกรครบวงจร

กิจกรรมที่ 5 ศึกษาดูงาน เรื่องแนวทางแก้ไขปัญหานี้ ด้วยเกษตรกรอินทรีย์ วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2561 ณ นาคุณหมอ ตำบลดอนก่า อำเภอบางน้ำเปรี้ยว และกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต หมู่บ้านยางแดง ตำบลคูยายหมี อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา มีทีมวิจัยเข้าร่วมทั้งหมด 13 คน และเกษตรกรกลุ่มท่าศาลา ตำบลบางซุด จำนวน 10 คน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบการทำเกษตรครบวงจร เนื้อหาในการดูงาน เรื่องการปลูกข้าวอินทรีย์ การรับรองมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ การจัดการตลาดข้าวอินทรีย์ การปลูกผักอินทรีย์ การจัดการผลผลิต การเก็บเมล็ดพันธุ์ผัก การจัดการตลาดผักอินทรีย์

ผลที่เกิดขึ้นในการดูงาน สมาชิกและเครือข่ายได้เรียนรู้รูปแบบการผลิตข้าว ผักอินทรีย์ การจัดการเมล็ดพันธุ์ การจัดการผลผลิต และการตลาด ซึ่งเป็นทางเลือกในการแก้ปัญหานี้สิน และการพึ่งพาตนเอง และมีสมาชิกที่ไปดูงานส่วนหนึ่งนำหลักการและรูปแบบ การผลิตข้าวและผักอินทรีย์ มาปรับใช้ในแปลงของตนเอง

กิจกรรมที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล ผลจากการดำเนินงานรวบรวมข้อมูลเสร็จ จึงได้นำเอาข้อมูลมาวิเคราะห์หว่าในข้อมูลที่เกิดขึ้นบางส่วน และมีผลเป็นอย่างไร เพื่อจะได้นำเอาข้อมูลนี้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้สินต่อไปว่าควรจะทำหรือทำกิจกรรมอย่างไรต่อ และจะมีวิธีการในการออกแบบการทดลองอย่างไร

ผลที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ข้อมูลโดยทั่วไปซึ่งสามารถบอกถึงสถานะของสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจรว่า มีสถานการณ์โดยทั่วไปของสมาชิก สถานการณ์การเป็นหนี้ของสมาชิก การถือครองที่ดิน รวมถึงระบบการทำเกษตรของสมาชิก ข้อมูลเหล่านี้ทำให้เกษตรกรรับรู้สถานการณ์หนี้ของตนเองมีภาวะอย่างไร และจำเป็นจะต้องหาแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้สินอย่างไร รวมถึงการถือครองที่ดินในด้านการเกษตรทำให้ทราบว่าสถานการณ์ถือครองที่ดินของสมาชิกกลุ่มมีสัดส่วนการถือครองที่ดินประมาณกี่ไร่ สัดส่วนการเช่าที่ดิน

กิจกรรมที่ 7 กิจกรรมออกแบบการทดลอง เป็นการทดลองเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกรในรูปแบบที่ทีมวิจัยได้ร่วมกันออกแบบและสามารถปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

ผลที่เกิดขึ้นได้มีการนำเสนอเรื่องของการปลูกข้าวเกยไชย ซึ่งเป็นการออกแบบร่วมกันว่าจะทำ ในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งบางคนจะปลูกแบบอินทรีย์ร้อยเปอร์เซ็นต์และใช้แรงงานของตนเอง บางคนก็เริ่มปรับเปลี่ยนทำแบบอินทรีย์แต่ยังต้องจ้างแรงงานในชุมชน ในขณะที่ผู้วิจัยบางรายจะปลูกข้าว 3 ชนิดทำทั้งแบบอินทรีย์และไม่อินทรีย์เพื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบและต้นทุนการทำนาในอดีต

กิจกรรมที่ 8 กิจกรรมการตลาด ในกิจกรรมการตลาดนี้ ทางทีมวิจัยที่จะทำการทดลองได้จัดสรรงบประมาณให้กันและกัน และเริ่มกระบวนการทดลองของตนเองดังนี้

1. นายพะยอม พลอิ่ง การปลูกข้าวเกษไชย
2. นางจุฑารัตน์ พูลชาติ ปลูกข้าวอินทรีย์ (ข้าวเกษไชย/ข้าวมะลิ 105/ปลูกข้าวเกษ ไคมิ)
3. นางวิมล แยมทับ ปลูกผักเสริมรายได้ (มะนาว มะกรูด ตะไคร้ พริก ฯลฯ)
4. นางศรีไพร แก้วเอี่ยม ข้าวเกษไชย(อินทรีย์)
5. นางสงวน ทับบุรี เลี้ยงไหม
6. นางกิมอ้ง พงศ์นารายณ์ ปลูกผัก

ผลที่เกิดขึ้น นักวิจัยทั้ง 6 ท่านได้ทำตามกิจกรรมที่ตัวเองได้กำหนดไว้ ซึ่งพบว่าคุณพะยอม เมื่อทำการปลูกข้าวเกษไชยแบบอินทรีย์ ทำให้ลดต้นทุนในการผลิตเหลือไร่ละ 1,500 กว่าบาท และสามารถขายข้าวเปลือกได้กำไรละ 150 บาท ทำให้ได้กำไรจากการทำการปลูกข้าวเกษไชย

คุณจุฑารัตน์ พูลชาติ ได้ทดลองการปลูกข้าว 3 ชนิด คือข้าวเกษไชย และมะลิ 105 ปลูกแบบปรับเปลี่ยนเป็นอินทรีย์ และ กข 41 ปลูกแบบไม่เป็นอินทรีย์ ผลที่ได้คือ การปลูกข้าวระยะปรับเปลี่ยนข้าวเกษไชยนั้นได้ผลดี และสามารถขายได้ดีกว่าข้าวทั่วไป ส่วนข้าวมะลิ 105 การปลูกแบบปรับเปลี่ยนเป็นอินทรีย์ แต่ด้วยเมล็ดพันธุ์ที่ซื้อมาปลูกมีการปนกันทำให้ราคาไม่เป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้ ส่วนข้าว กข 41 ขายได้ตามราคาท้องตลาดทั่วไป ในการทำการทดลองครั้งนี้สิ่งที่ได้จากการทดลองของจุฑารัตน์คือ ได้กินข้าวที่ดีและได้เรียนรู้เรื่องการคัดเมล็ดพันธุ์ว่าต้องซื้อจากแหล่งที่เชื่อถือได้

คุณศรีไพร แก้วเอี่ยม ทำการทดลองปลูกข้าวเกษไชย แบบปรับเปลี่ยนแต่กระบวนการทำคือต้องจ้างแรงงาน และเช่าที่ดินในการปลูก จึงทำให้ต้นทุนในการผลิตจะสูงกว่าคุณพะยอม และคุณจุฑารัตน์ แต่ข้าวขาวเกษไชยที่ได้นำมาสีเป็นข้าวกล้องทำให้ได้ราคาอยู่พอควร

คุณวิมล แยมทับ ได้ทำการทดลองในการปลูกผักสวนครัวและนำมาแปรรูป เป็นการปลูกผักที่ช่วยในเรื่องของการลดค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว เพราะเป็นการปลูกผักอินทรีย์ และนอกจากนั้นยังนำเอาผลผลิตที่อยู่ในบ้านเช่น กล้วย มะขาม มาแปรรูปเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า สิ่งที่คุณวิมลได้รับคือรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการทำกิจกรรมการเกษตรแบบเดิม ๆ และยังพอมองเห็นโอกาสในการชำระหนี้ ซึ่งเป็นดอกเบี้ยก็ยังดี

คุณสงวน ทับบุรี เป็นการทดลองปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เสริมจากการทำอาชีพเดิมคือทำนา ด้วยอายุที่มากขึ้น และมีภาระในครอบครัว ทำให้คุณสงวน เลือกที่จะทดลองในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม พร้อมกับเลี้ยงแพะ การทำกิจกรรมนี้ทำให้คุณสงวนไม่ต้องออกแรงมากเหมือนกับทำนา และสามารถที่จะมีเงินพอที่จะลงทุนและชำระหนี้ที่เป็นดอกเบี้ยได้บ้าง

คุณกิมอ้ง ได้ทำกิจกรรมการปลูกผักเพื่อเพิ่มรายได้ แต่ด้วยเรื่องการแก้ไขปัญหาหนี้

ให้กับสมาชิกภายในกลุ่มและนอกกลุ่มทำให้ คุณกิมอ้งไม่สามารถปลูกผักได้ แต่ได้มีการเตรียมอุปกรณ์ และการวางแผนผังแปลงและซื้ออุปกรณ์ไว้ ด้วยกิจกรรมที่จะต้องเดินทางตลอดเพื่อประชุม และช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มกองทุนพื้นฟูทำให้ยังไม่สามารถทดลองทำกิจกรรมได้อย่างเต็มกำลัง และความสามารถ

กิจกรรมที่ 9 วิเคราะห์และสรุปผลการทดลอง เป็นการนำเอาการดำเนินของกิจกรรมมา วิเคราะห์สรุปผลกิจกรรมการทดลอง ซึ่งแต่ละคนได้มีการวิเคราะห์เรื่องการทำการทดลองของแต่ละคน

ผลที่ได้รับมีดังนี้ คุณพะยอมการทำแค่น้ำข้าวอินทรีย์เพียงอย่างเดียวยังไม่สามารถที่จะ ลดหนี้สินได้อย่างแท้จริง ดังนั้นการทำการกิจกรรมจะต้องมีรายได้จากหลายทางเข้ามาในครอบครัว ถึงจะ อยู่รอด จึงทำให้มีกิจกรรมในการเลี้ยงแพะจากการที่ได้ไปศึกษาดูงานที่ก้องภพฟาร์ม และมีการปลูก หม่อนเลี้ยงไหม เพื่อส่งไหมให้กับไร่ก้านจูล

คุณจุฑารัตน์ พูลชาติ ได้รับบทเรียนเรื่องของการคิดเมล็ดพันธุ์ ที่ควรจะมีการซื้อจากคนที่ไว้ใจได้ จะทำให้ไม่เกิดความเสียหายในเรื่องของผลผลิตข้าวที่ออกมาแล้วเกิดการผสมกับพันธุ์อื่น ๆ และนอกจากนั้นได้เห็นต้นทุนการผลิตระหว่างการทำเกษตรระยะปรับเปลี่ยนและเกษตรเคมีว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

คุณศรีพร แก้วเอี่ยม สิ่งที่ได้จากการวิเคราะห์และสรุปบทเรียน ได้เรียนรู้ถึงรายจ่าย จากการทำการเกษตรที่ต้องจ้างคนอื่นทำ และนอกจากนั้นรายได้จากการปลูกข้าวอย่างเดียวไม่สามารถ ช่วยปลดหนี้ได้จริง จำเป็นต้องมีรายได้หลายทางด้วยกันจึงจะอยู่รอด

คุณวิมล แยมทับ สิ่งที่ได้จากการสรุปบทเรียน พบว่า การทำการเกษตรที่เป็นรายได้หลักไม่ พอกับค่าใช้จ่ายของครอบครัว จึงจำเป็นต้องมีการทำการกิจกรรมหลายอย่างที่จะช่วยให้ครอบครัว สามารถอยู่รอด ดังนั้นทางเลือกของคุณวิมลคือ การปลูกผักเสริมรายได้และนำผลผลิตในสวนมาแปรรูปเพื่อจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้ในการช่วยเหลือครอบครัว

คุณกิมอ้ง พงษ์นารายณ์ การสรุปบทเรียนครั้งนี้ทำให้พบว่า การเป็นผู้นำและต้องทำงาน ทั้งงานเคลื่อนไหวและช่วยเหลือสมาชิกภายในกลุ่ม ทำให้การทำการกิจกรรมการทดลองไม่ประสบ ผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากมีภาระหน้าที่อีกหลายด้าน จึงทำให้การปลูกผักไม่ค่อยงาม

คุณสงวน ทับบุรี ได้สรุปบทเรียนของตนเองว่า เนื่องจากตัวเองเป็นวัยที่สูงอายุแล้วเมื่อ ได้ตัดสินใจในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมทำให้รับรู้ว่าเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับตัวเองมากเพราะไม่ต้อง ออกแรงมาก และมีตลาดที่แน่นอน

กิจกรรมที่ 10 การสรุปบทเรียน จัดขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์รังสิต เป็นกิจกรรมที่ สำนักงาน สกว. จัดร่วมกับพื้นที่วิจัย 3 พื้นที่ เป็นกระบวนการถอดบทเรียนว่าได้รับประโยชน์อะไร จากการดำเนินงานวิจัย

ผลที่ได้รับของกิจกรรมถอดบทเรียน ได้ทราบไหม่ไลน์ชีวิตของผู้เข้าร่วมเวทีถอดบทเรียน ซึ่งทำให้รู้ถึงความสำคัญของปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นจากสาเหตุอะไร นอกจากนี้ยังทำให้ได้เรียนรู้ว่าการจดบันทึกเป็นเรื่องที่สำคัญต่อชีวิตมาก ไม่ว่าจะเป็นรายได้รายจ่าย หรือการลงทุนทำกิจกรรมด้านต่างๆของชีวิตและที่สำคัญที่สุดคือได้วิธีการเรียนรู้ของกระบวนการทำงานของ สกว

กิจกรรมที่ 11 เวทีเผยแพร่งานวิจัย เป็นกิจกรรมที่นักวิจัยได้มาเล่าเรื่องราวของพื้นที่ และกิจกรรมที่ทำกันในกลุ่มให้สาธารณะได้รับรู้ เราได้ทำอะไรบ้าง และทำอะไร

ผลที่ได้รับของการทำเวทีเผยแพร่งานวิจัย นักวิจัยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกระบวนการทำงานของแต่ละพื้นที่ว่ามีกระบวนการทำงานอย่างไร และการออกแบบการทดลองในการทำกิจกรรมของแต่ละพื้นที่ เพื่อตอบคำถามการวิจัย ที่ว่าแนวทางในแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกร เป็นในรูปแบบใด โดยมีการแลกเปลี่ยนกันทั้ง 3 พื้นที่ คือหนองแห่น อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา พื้นที่เกาะขนุน อ.สนมชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา และต.บางซุด อ.สรรคบุรี จ.ชัยนาท ซึ่งแต่ละพื้นที่ได้มีการออกแบบกิจกรรมในการทดลองที่แตกต่างกัน ทำให้เห็นจุดดีของแต่ละพื้นที่ที่สามารถสร้างแนวทางและรูปแบบการแก้ไขปัญหานี้ของแต่ละพื้นที่อย่างไรบ้าง

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหานี้สิน ด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจร ของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ได้ทำการศึกษาวิจัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การศึกษาดูงานกรณีที่ดีสำเร็จ (best practice) และการสนทนากลุ่ม (Focus group) ของสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร และคนในชุมชน อีกทั้งได้ทำการศึกษาเอกสารตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

4.1 ข้อมูลพื้นที่ศึกษา

4.1.1 บริบทพื้นที่

ตำบลบางซุดเป็น ตำบลหนึ่งในอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม จากการเล่าสืบต่อกันมาในสมัยโบราณว่า เหตุที่ตำบลนี้มีชื่อว่าตำบลบางซุด เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำนา และจะทำนาได้ปีละ 1 ครั้ง อาศัยน้ำจากน้ำฝนเท่านั้น ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องช่วยกันขุดบาง เพื่อนำน้ำจากแม่น้ำน้อยไปหล่อเลี้ยงต้นข้าวในทุ่งนาชาวบ้านจะขุดบางจากแม่น้ำน้อยหลาย ๆ แห่ง เช่น บางท่าขลาย บางท่าศาลเจ้า บางท่าศาลา บางโพธิ์ศรี ฯลฯ พอถึงฤดูน้ำหลากน้ำจากแม่น้ำน้อยก็จะไหลผ่านเข้าบางต่างๆ เข้าไปในทุ่งนา จึงเรียกตำบลนี้ว่า “ตำบลบางซุด” แต่ปัจจุบันบางต่าง ๆ ได้ถมเป็นถนนไปหมดแล้วเพราะได้อาศัยน้ำจากชลประทานในการทำนา ตำบลบางซุด ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอสรรคบุรีห่างจากตัวอำเภอสรรคบุรีประมาณ 10 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 12,700 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อทางทิศเหนือกับ ตำบลแพรกศรีราชา อำเภอสรรคบุรี ทิศใต้ติดต่อกับ ตำบลดอนก่า อำเภอสรรคบุรี ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ตำบลโคกช้าง อำเภอดมบางนางบัว จังหวัดสุพรรณบุรี ทิศตะวันออกติดกับ ตำบลโพงาม อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ทิศตะวันตกติดกับ ตำบลดงคอน อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

ตำบลบางซุดแบ่งการปกครองออกเป็น 12 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านท่าสำโรง หมู่ที่ 2 บ้านท่าสะตือ หมู่ที่ 3 บ้านท่าขลาย หมู่ที่ 4 บ้านท่าศาลเจ้า หมู่ที่ 5 บ้านท่าศาลา หมู่ที่ 6 บ้านบางโพธิ์ศรี หมู่ที่ 7 บ้านบางกระบวย หมู่ที่ 8 บ้านใหญ่ หมู่ที่ 9 บ้านแค หมู่ที่ 10 บ้านหัวเด่น หมู่ที่ 11 บ้านร่องใหญ่ และหมู่ที่ 12 บ้านหอรระงัง มีโรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษาทั้งหมด 6 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดท่าสมอ โรงเรียนวัดโพธิ์ทองโรงเรียนวัดหอรระงัง วัดสุกนาราม (ประสิทธิ์ชัยประชาสรรค์) โรงเรียนวัดโฆสิตารามโรงเรียนวัดหัวเด่น โรงเรียนอนุบาล 1 แห่งคือ โรงเรียนอนุบาลเกียรติคุณศูนย์

พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 3 แห่ง คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดโพธิ์ทอง หมู่ที่ 5 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดสุภนา หมู่ที่ 1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลบางซุด (หลวงปู่เย็นอุปถัมภ์) หมู่ที่ 9 นอกจากนี้ยังมี โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางซุด หมู่ที่ 3 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหัวเด่น หมู่ที่ 10

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ดินทั่วไปในพื้นที่เป็นดินเหนียวมีการใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกประชากรส่วนใหญ่จึง ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คือ ทำนา ทำสวนผลไม้ เช่น มะม่วง มะนาว ส้มโอ และปลูกพืชผักสวนครัวราษฎรบางหมู่บ้านมีอาชีพเสริม ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงไก่ เป็ด สุกร และด้านการประมง คือ การเลี้ยงปลากระชัง ราษฎรส่วนที่เหลือประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร ได้แก่ อาชีพรับจ้าง ค้าขาย

4.2 ข้อมูลกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร

กลุ่มเกษตรครบวงจรตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท สมาชิกสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) เป็นกลุ่มองค์กรชาวนาที่รวมตัวกันขึ้นเมื่อปี 2542 มีสมาชิกร่วมก่อตั้ง 100 คน นำโดยคุณกิมอึ้ง พงษ์นารายณ์ ร่วมกับองค์กรเกษตรกร “สมัชชาเกษตรกรรายย่อย” มีวัตถุประสงค์ เพื่อแก้ปัญหาการประกอบอาชีพเกษตรกรของสมาชิก โดยทำในรูปแบบครบวงจร เริ่มต้นจากปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ รวบรวมผลผลิต มีการแปรรูป และขายสู่ผู้บริโภค เพื่อเกษตรกรสามารถกำหนดราคาผลผลิตเองได้ เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินและฟื้นฟูอาชีพของชาวนา และส่งเสริมให้สมาชิกทำการเกษตรแบบลดต้นทุน

ภารกิจกลุ่ม กลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท มีระยะเวลาดำเนินงานกว่า 18 ปี จากการเริ่มก่อตั้งกลุ่มในปี พ.ศ. 2542 เพื่อแก้ปัญหาการประกอบอาชีพเกษตรกรของสมาชิก และมีกิจกรรมที่กลุ่มได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การแก้ไขปัญหานี้สินเพื่อให้สมาชิกเกษตรกรรักษาที่ดินทำกิน โดยกลุ่มได้จัดให้มีการพบปะพูดคุยกันทุกวันเสาร์แรกของเดือน ทั้งนี้ นับจากปี 2558 เป็นต้นมา กลุ่มได้ศึกษาแนวทางการปรับตัวของเกษตรกรเพื่อลดต้นทุนการผลิต และหาช่องทางการจำหน่ายผลผลิต สร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ เพื่อให้สมาชิกสามารถนำเงินมาชำระหนี้และเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มจำนวนหนึ่งซึ่งกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร (กฟก.) ชื้อหนี้แล้ว และมีที่ดินเป็นของตนเอง หันมาทำการผลิตแบบเกษตรผสมผสาน ลดต้นทุนการผลิต สามารถชำระหนี้ได้ตามสัญญาของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร นอกจากนั้น กลุ่ม ฯ ยังดำเนินงานสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม และสร้างฐานความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์แก่สมาชิก โดยมีกิจกรรมการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การอบรมและศึกษาดูงานด้านเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ต่าง ๆ ตลอดจนมีการเชื่อมโยงกับตลาดผลผลิตเกษตรอินทรีย์กับเครือข่ายเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ทั้งนี้ กลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจรยังต้องการการ

หนุนเสริมด้านกระบวนการฝึกอบรมชาวนาเพื่อพัฒนาศักยภาพสมาชิกและกลุ่ม ๆ เพื่อให้สามารถเป็นแหล่งผลิตที่ยั่งยืน แหล่งจำหน่าย และแหล่งให้บริการ ผักผลไม้เพื่อการบริโภคที่ปลอดภัย

บทบาทกลุ่ม รวมกันวางแผนในเรื่องของการปลูกผลผลิตทางการเกษตร ให้กับสมาชิกและนอกจากนั้น ยังเก็บรวบรวมผลผลิต เพื่อนำมาแปรรูป เช่น เรื่องการผลิตข้าว กล้วย พริก เพื่อนำมาบริโภคภายในชุมชน และจัดวางจำหน่ายต่อไป

นอกจากนี้ทางกลุ่มยังมีการช่วยเหลือสมาชิกที่เป็นหนี้ โดยมีสมาชิกร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมประมาณ 50 คน และกิจกรรมที่กลุ่มได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องได้แก่ แก้ไขปัญหาหนี้สินให้สมาชิกเพื่อรักษาที่ดินทำกินโดยกลุ่มได้จัดให้มีการพบปะพูดคุยกันทุกวันเสาร์แรกของเดือน

4.3 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ

จากการรวบรวมแบบสอบถามจากเกษตรกร ที่เป็นสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ต.บางซุด อ.สรรคบุรี จ.ชัยนาท จำนวน 64 ราย สามารถแบ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

- (1) ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร
- (2) วันที่ 2 สถานการณ์หนี้สินของเกษตรกร
- (4) ส่วนที่ 3 การถือครองที่ดินของเกษตรกร
- (5) ส่วนที่ 4 ระบบการเกษตร

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร

จากการรวบรวมแบบสอบถามของเกษตรกร ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ต.บางซุด อ.สรรคบุรี จ.ชัยนาท จำนวน 64 ราย พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ย 56.53 ปี โดยมีอายุระหว่าง 51-60 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 42.19 รองลงมา ได้แก่ อายุระหว่าง 41-50 ปี (ร้อยละ 20.31) และน้อยที่สุด คือ กลุ่มอายุต่ำกว่า 40 ปี (ร้อยละ 7.81) มีอายุเฉลี่ย 56.53 ระดับการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างจบการศึกษาประถมศึกษามากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 67.19 รองลงมา ได้แก่ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 9.38) และน้อยที่สุดคือระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 3.12) รายละเอียดดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่าประถมศึกษา	4	6.25
ประถมศึกษา	43	67.19
มัธยมศึกษาตอนต้น	6	9.38
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	5	7.81
อนุปริญญา /ปวส.	4	6.25
ปริญญาตรี	2	3.12
รวม	64	100.00

ในด้านอาชีพเสริมนอกเหนือจากเป็นเกษตรกร พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพเสริม คิดเป็นร้อยละ 67.19.81 สำหรับผู้ที่ไม่มีอาชีพเสริม มีร้อยละ 32.81 โดยกลุ่มที่มีอาชีพเสริม แบ่งเป็น รับจ้างในภาคเกษตรมากที่สุด ร้อยละ 32.81 รองลงมาได้แก่ รับจ้างนอกภาคเกษตร (ร้อยละ 18.75) และค้าขาย (ร้อยละ 15.62) ส่วนจำนวนสมาชิกในครอบครัว พบว่า จำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ยเท่ากับ 3.94 จำนวนสมาชิกมากที่สุดเท่ากับ 8 คน และจำนวนสมาชิกน้อยที่สุดเท่ากับ 1 คน โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 5 คน คิดเป็นร้อยละ 25.00 รองลงมามีสมาชิกจำนวน 4 คน (ร้อยละ 23.44) และ จำนวนสมาชิก 2 คน (ร้อยละ 17.19) สมาชิกในครอบครัวที่มีรายได้จากการทำเกษตร พบว่า จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีรายได้จากการทำเกษตรเฉลี่ยเท่ากับ 1.83 โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่ทำการเกษตร 2 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00 รองลงมามีสมาชิกในครอบครัวที่ทำการเกษตรจำนวน 1 คน (ร้อยละ 35.94) และ จำนวนสมาชิก 3 คน (ร้อยละ 10.94)

ส่วนที่ 2 สถานการณ์หนี้สินของเกษตรกร

สถานการณ์เป็นสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร และการแก้ไขปัญหาหนี้สิน พบว่าส่วนใหญ่สมาชิกกลุ่มฯ อยู่ในสถานการณ์ขึ้นทะเบียนเป็นสมาชิกองค์กรส่งเสริมการเกษตรครบวงจร จ.ชัยนาทและขึ้นทะเบียนหนี้ของกองทุนฟื้นฟู ฯ แต่ยังไม่ได้รับการอนุมัติชำระหนี้แทนมากที่สุดร้อยละ 73.44 โดยสมาชิกกลุ่มฯ ที่ได้รับการอนุมัติชำระหนี้แทนโดยกองทุนฟื้นฟู ฯ มีร้อยละ 18.72 นอกจากนั้นเป็นสมาชิกกลุ่ม ฯ ที่ชำระหนี้ตนเอง มีเพียงร้อยละ 7.81 รายละเอียดดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสถานการณ์เป็นสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร และการแก้ไขปัญหาหนี้สิน

สถานการณ์แก้ไขปัญหาหนี้สิน	จำนวน	ร้อยละ
1. ขึ้นทะเบียนเป็นสมาชิกองค์กรส่งเสริมการเกษตรครบวงจร จ.ชัยนาท/ ขึ้นทะเบียนหนี้ของกองทุนฟื้นฟู ฯ แต่ยังไม่ได้รับการอนุมัติชำระหนี้แทน	47	73.44
2. ได้รับการอนุมัติชำระหนี้แทนโดยกองทุนฟื้นฟู ฯ	12	18.75
3. ชำระหนี้ตนเอง	5	7.81
รวม	64	100.00

ระยะเวลาการเป็นสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเฉลี่ย 11.31 ปี โดยส่วนใหญ่เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มมากกว่า 11 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 59.38 รองลงมาได้แก่ เข้าเป็นสมาชิกระหว่าง 5-10 ปี (ร้อยละ 25.56) และเป็นสมาชิก 1-5 ปี น้อยที่สุด (ร้อยละ 14.06)

สถานการณ์หนี้สิน ผลการวิเคราะห์สถานการณ์เป็นหนี้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีหนี้สินคิดเป็นร้อยละ 93.75 ส่วนกลุ่มที่ไม่มีหนี้สินมีเพียงร้อยละ 6.25 ดังรายละเอียดตาราง 4.3

ส่วนแหล่งหนี้ พบว่าส่วนใหญ่มีการกู้หนี้จำนวน 1 แหล่ง คิดเป็นร้อยละ 40.00 รองลงมาได้แก่ กู้หนี้จำนวน 2 แหล่ง (ร้อยละ 23.33) และ กู้หนี้จำนวน 4 แหล่ง (ร้อยละ 18.33) รายละเอียดดังตารางที่ 4.4

แหล่งหนี้ที่เกษตรกรกู้ พบว่า ส่วนใหญ่กู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) คิดเป็นร้อยละ 27.69 รองลงมา ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน (ร้อยละ 26.15) สหกรณ์การเกษตร (ร้อยละ 15.38) เงินกู้ยืมครอบครัว (ร้อยละ 7.69) ตามลำดับ รายละเอียดดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสถานการณ์เป็นหนี้

สถานะหนี้สิน	จำนวน	ร้อยละ
มีหนี้สิน	60	93.75
ไม่มีหนี้สิน	4	6.25
รวม	64	100.00

ตารางที่ 4.4 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามจำนวนแหล่งหนี้

จำนวนแหล่งหนี้	จำนวน	ร้อยละ
1 แหล่ง	24	40.00
2 แหล่ง	14	23.33
3 แหล่ง	9	15.00
4 แหล่ง	11	18.33
5 แหล่ง	2	3.34
ค่าเฉลี่ย = 2.22 แหล่ง		
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.25		
รวม	60	100.00

ตารางที่ 4.5 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามแหล่งหนี้ที่เกษตรกรกู้

แหล่งหนี้ที่เกษตรกรกู้ยืม	จำนวน	ร้อยละ
ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)	36	27.69
กองทุนหมู่บ้าน	34	26.15
สหกรณ์การเกษตร	20	15.38
เงินกู้ยืมในระบบ	13	10.00
กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร (กฟก.)	10	7.69
ร้านค้าวัสดุทางการเกษตร	8	6.15
ธนาคารพาณิชย์	7	5.38
ญาติ/เพื่อนบ้าน	2	1.54
รวม	130	100.00

สถานการณ์ชำระหนี้แหล่งเงินกู้ ผลการวิเคราะห์ พิจารณาตามสถานการณ์ชำระหนี้ และแหล่งหนี้ที่เกษตรกรกู้ พบว่า แหล่งหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เกษตรกรส่วนใหญ่ชำระหนี้ปกติ มากที่สุด จำนวน 20 ราย คิดเป็นร้อยละ 54.05 รองลงมาคือ การผิติดชำระ 15 ราย (ร้อยละ 40.54) และมีการฟ้องร้องดำเนินคดี จำนวน 2 ราย (ร้อยละ 5.41)

แหล่งหนี้กองทุนหมู่บ้าน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ชำระหนี้ปกติ 34 ราย คิดเป็นร้อยละ 97.14 มีเพียง 1 รายเท่านั้น ที่ผิติดชำระ (ร้อยละ 2.86)

แหล่งหนี้สหกรณ์การเกษตร พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีหนี้ชำระหนี้ 9 ราย คิดเป็นร้อยละ 47.37 โดยผู้ที่ชำระหนี้ปกติมี 6 ราย (ร้อยละ 31.58) และมีการฟ้องร้องดำเนินคดี จำนวน 4 ราย (ร้อยละ 21.05) สำหรับแนวโน้มของหนี้สิน พบว่า ส่วนใหญ่หนี้สินมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.00 รองลงมา ได้แก่ หนี้สินมีแนวโน้มคงที่ (ร้อยละ 40.00) และหนี้สินมีแนวโน้มลดลงมีเพียงร้อยละ 10.00 รายละเอียดดังตารางที่ 1.7

วัตถุประสงค์ของการกู้ ผลการวิเคราะห์ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่กู้เงินเพื่อไปซื้อ อุปกรณ์/ลงทุนทางการเกษตร มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 35.29 รองลงมา ได้แก่ กู้เงินเพื่อไปใช้ในการ ดำรงชีวิตประจำวัน (ร้อยละ 26.80) กู้เงินเพื่อไปชำระหนี้แหล่งอื่น (ร้อยละ 15.03) กู้เงินเพื่อไปใช้ เป็นค่าเล่าเรียนบุตร (ร้อยละ 14.38 รายละเอียดดังตารางที่ 1.8

ตารางที่ 4.6 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการกู้

วัตถุประสงค์ของการกู้	จำนวน	ร้อยละ
ซื้ออุปกรณ์/ลงทุนทางการเกษตร	54	35.29
ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน	41	26.80
ชำระหนี้	23	15.03
ค่าเล่าเรียนบุตร	22	14.38
สร้างบ้าน หรือซ่อมแซมบ้าน	9	5.88
ใช้จ่ายเพื่อรักษาพยาบาล	3	1.96
ค้าขาย/ลงทุนนอกภาคเกษตร	1	0.65
รวม	153	100.00

ทั้งนี้สาเหตุของการเป็นหนี้และไม่สามารถชำระหนี้ได้ พบว่า ส่วนใหญ่เกิดจากการขายผลผลิตไม่ได้ ขายได้น้อย และราคาผลผลิตตกต่ำ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 35.38 รองลงมา ได้แก่ มีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นและรายได้ไม่เพียงพอ (ร้อยละ 33.85) ผลผลิตได้รับความเสียหายหรือ ภัยพิบัติ (ร้อยละ 21.54) และมีค่าใช้จ่ายฉุกเฉินเกิดขึ้นในครอบครัว (ร้อยละ 9.32) รายละเอียดดัง ตารางที่

สถานการณ์หนี้สินสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจรจากการสัมภาษณ์สกล กลุ่มฯ คนมีหนี้จำนวน 13 ราย มีความสอดคล้องกับผลวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามหลายประเด็น อาทิเช่น แหล่งเงินกู้ วัตถุประสงค์การกู้ และส่วนใหญ่เกษตรกรมีสัญญาเงินกู้มากกว่า 1 สัญญา โดยพบว่า ในกลุ่มนี้ผู้เข้าร่วมมีอายุน้อยสุด 49 ปี มีอายุสูงสุด 70 ปี ช่วงระยะเวลาที่เป็นหนี้เกิดขึ้น ระหว่างปี 2544-2550 มีผู้ทำสัญญาเงินกู้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มากที่สุด 6 สัญญา รองลงมา มีผู้ทำสัญญากู้กับสหกรณ์การเกษตรสรรคบุรีจำกัด ทั้งหมด 5 สัญญา มีผู้ทำสัญญากู้เงินกับ

กองทุนหมู่บ้าน 3 สัญญา มีผู้ทำสัญญากับกองทุนฟื้นฟู 3 สัญญา ในจำนวนนี้เป็นผู้มีสัญญาเงินกู้มากกว่า 2 สัญญาจำนวน 7 ราย สำหรับวัตถุประสงค์ในการกู้ตามสัญญาระบุเพื่อประกอบอาชีพการเกษตรทำนา เลี้ยงหมู ซื้ออุปกรณ์ทำเกษตร ส่วนใหญ่เป็นหนี้บุคคลค้าประกัน มูลหนี้ในแต่ละสัญญาไม่สูงมากอยู่ในระดับหลักหมื่น 30,000-80,000 บาท สถานะหนี้เป็นหนี้เสียมี 1 กรณีเป็นหนี้ฟ้องดำเนินคดีรอยัดทรัพย์ รอสำนักงานกองทุนฟื้นฟูมาซื้อหนี้ เนื่องจากเกษตรกรจะได้รับสิทธิติดดอกเบี้ยยทั้งหมัดในส่วนของเงินต้นที่ต้องชำระขึ้นอยู่กับข้อตกลงของสถาบันการเงินนั้น ๆ จากทั้งหมด 13 ราย มีจำนวน 3 รายที่กองทุนฟื้นฟูซื้อหนี้แล้วและอยู่ในระหว่างผ่อนชำระให้ กฟก. รายปี และมีจำนวน 1 รายที่ไม่สามารถผ่อนชำระหนี้ให้ กฟก.ได้ ส่วนหนึ่งเนื่องจากต้องนำไปชำระกองทุนหมู่บ้านก่อนเพื่อทำสัญญากู้ใหม่อีก

ตาราง 4.7 แสดงสถานการณ์การเป็นหนี้ของผู้ร่วมเวที

ชื่อ - นามสกุล	อายุ	สถาบันเจ้าหนี้/รายละเอียด	สถานะหนี้
1.เปี้ยว ศรีปา	69 ปี	1. สหกรณ์การเกษตรสรรคบุรีจำกัด 2 สัญญา 1.1 ปี 2545 สัญญาที่ 1 กู้ซ่อมแซมบ้าน จำนวน 25,000 บ. แต่เอามาทำนา 1.2 ปี 2545 สัญญาที่ 2 กู้ซื้อวัสดุการเกษตร จำนวน 6,000 บาท ได้ปุ๋ย ยา มาแทนเงินสด	- ฟ้องดำเนินคดีรอยัดทรัพย์ - รอ กฟก. มาซื้อหนี้
2.ชนิษฐา อ่อนแก้ว	57 ปี	1. กสิกรไทย ปี 2544 ประมาณ 1,000,000กว่าบาท เพื่อทำการเกษตร 2. พี่สาว ปี 2544 จำนวน 500,000 บาท เพื่อทำรถเกี่ยวข้าว 3. ออมสิน ปี 2546 จำนวน 800,000 บาท เพื่ออุปโภค บริโภค (ใช้หนี้กสิกรไทย)	
3.ชม้อย แจ้งอุบล	59 ปี	1. ธ.ก.ส. 2 สัญญา 1.1. ปี 2545 สัญญาที่ 1 บุคคลค้าประกัน กู้จำนวน 25,000 บาท เพื่อทำเกษตร	- ธ.ก.ส. ฟ้องรับสภาพหนี้ ปี 2560 - รอ ก.ฟ.ก. ซื้อหนี้

ชื่อ - นามสกุล	อายุ	สถาบันเจ้าหนี้/รายละเอียด	สถานะหนี้
		1.2 ปี 2545 สัญญาที่ 2 หลักทรัพย์ ค่าประกัน กู้จำนวน 60,000 บาท เพื่อทำเกษตร	
4.สาธิตา คำดี	49 ปี	1. สหกรณ์การเกษตรสรรคบุรีจำกัด ปี 2549 กู้จำนวน 70,000 บาท เพื่อการเกษตร เลี้ยงหมู ทำนา	- หนี้เสีย - ขึ้นทะเบียนหนี้ กฟก.
5.บุญเสริม จันทนุ	53 ปี	1. สหกรณ์การเกษตรสรรคบุรีจำกัด ปี 2549 ใช้บุคคลค้ำประกัน กู้จำนวน 70,000 บาท เพื่อซื้อรถไถเดินตาม ทำนา ทำการเกษตร	- หนี้เสีย - ขึ้นทะเบียนหนี้ กฟก.
6.สมนึก ปลื้ออ่อน	70 ปี	1. กฟก. ปี 2556 จำนวน 80,000 บาท 2. กองทุนหมู่บ้าน (กทบ.) - กู้ทุกปีตั้งแต่มีกองทุนหมู่บ้าน (กทบ.) ปีละ 40,000 บาท - ปี 2559 กู้เพิ่มอีก 30,000 บาท เพื่อนำมาเลี้ยงวัว 6 ตัว	- ชำระหนี้กองทุนฟื้นฟูปีละ 5,000 บาท - ขาดส่งมา 6 ปี ส่งงวดสุดท้าย ปี 2555
7.ประเสริฐ แยมหลง	61 ปี	1. หนี้ ก.พ.ก. ปี 2551 จำนวน 75,000 บาท	- ส่งทุกปีชำระหนี้หมด เมษายน 2562 (เหลืออีก 7,000 บาท)
8.อ่อน รองงาม	57 ปี	1. ธ.ก.ส. ปี 2549 กู้จำนวน 200,000 บาท เพื่อทำนา เลี้ยงหมู	- หนี้เสีย - รอ กฟก. มาซื้อหนี้
9.สาโรจร อวมสุข	53 ปี	1. ธ.ก.ส. ปี 2550 กู้โดยใช้บุคคลค้ำประกัน จำนวน 160,000 บาท เพื่อซื้อรถไถแบบเดินตาม ทำนาเช่า	- หนี้เสีย มีใบแจ้งหนี้รวมดอกเบี้ยย - รอ กฟก. มาซื้อหนี้
10.อนงค์พร ดั่งเพียร	59 ปี	1. สหกรณ์การเกษตรสรรคบุรีจำกัด 2 สัญญา 1.1 ปี 2545 สัญญาที่ 1 ซ่อมแซมบ้าน ใช้บุคคลค้ำประกัน กู้จำนวน 50,000 บาท	- สหกรณ์การเกษตรสรรคบุรีหนี้เสีย - ธ.ก.ส. ส่งชำระหนี้รายปี 25,000 บาท - กองทุนหมู่บ้าน ชำระรายปี - กยศ. ชำระรายเดือน 700 บาท

ชื่อ - นามสกุล	อายุ	สถาบันเจ้าหนี้/รายละเอียด	สถานะหนี้
		1.2 ปี 2545 สัญญาที่ 2 วัสดุการเกษตร ใช้บุคคลค้ำประกัน กู้จำนวน 29,000 บาท 2. ธ.ก.ส. ปี 2559 กู้จำนวน 176,000 บาท เพื่อถ่ายที่ดิน ใช้หนี้ในระบบ 3. กองทุนหมู่บ้าน 3.1 กู้จำนวน 50,000 บาท เพื่อใช้จ่าย ในครัวเรือน 3.2 กู้แบบปลอดดอก 19,000 บาท เพื่อใช้ จ่ายในครัวเรือน 4. กยศ. ปี 2550 กู้จำนวน 60,000 บาท	
11.บุญยง ตัวงเพียร	63 ปี	1. สหกรณ์การเกษตรสรคบุรีจำกัด ปี 2545 จำนวน 3 สัญญา 1.1 สัญญาที่ 1 ซ่อมแซมบ้าน จำนวน 160,000 บาท ใช้โฉนดที่ดิน 13 ไร่ ค้ำ ประกัน 1.2 สัญญาที่ 2 ปรับปรุงที่ดิน 80,000 บาท ใช้โฉนดที่ดิน 13 ไร่ ค้ำประกัน 1.3 สัญญาที่ 3 วัสดุการเกษตร 110,000 บาท ใช้บุคคลค้ำประกัน	- เป็นหนี้เสียทั้ง 3 สัญญา - สหกรณ์ให้ไปไกล่เกลี่ย - รอ กฟก. มาซื้อหนี้
12.สุทธิ ภูเอี่ยม	63 ปี	1. ธ.ก.ส. ปี 2546 1.1 ครั้งที่ 1 กู้ซื้อวัว 35,000 บาท 1.2 ครั้งที่ 2 กู้ทำนา 20,000 บาท 1.3 ครั้งที่ 3 กู้ปลูกอ้อย 30,000 บาท 2. กองทุน (กฟก.) 2.1 ครั้งที่ 1 กู้ 35,000 บาท ปี 2548 2.2 ครั้งที่ 2 กู้ 30,000 บาท ปี 2549 3. กองทุนหมู่บ้าน 3 สัญญา 3.1 สัญญาที่ 1 กู้ 16,000 บาท เพื่อ ซ่อมแซมบ้าน อุบัติโรค บริโภค	- ธ.ก.ส. หนี้เสียไม่ส่งต้นกับดอก - กฟก. เหลือส่ง 26,000 บาท - กทบ. ส่งทั้ง 3 สัญญา ส่งปีละ 1 ครั้งต่อสัญญา สัญญาที่(1) 16,000 + 900 สัญญาที่(2) 10,000 + 600 สัญญาที่(3) 20,000 + 600

ชื่อ - นามสกุล	อายุ	สถาบันเจ้าหนี้/รายละเอียด	สถานะหนี้
		3.2 สัญญาที่ 2 กู้ 10,000 บาท เพื่อ ซ่อมแซมบ้าน ใช้จ่ายในครัวเรือน 3.3 สัญญาที่ 3 กู้ 20,000 บาท เพื่อ ซ่อมแซมบ้าน ใช้จ่ายในครัวเรือน	
13.ชำนาญ เนียมพูน	54 ปี	1. ธ.ก.ส. จำนวน 4 สัญญา 1.1 สัญญาที่ 1 ปี 2544 เพื่อการเกษตร กู้จำนวน 100,000 บาท 1.2 สัญญาที่ 2 ปี 2545 ปรับปรุงที่ดิน กู้จำนวน 50,000 บาท 1.3 สัญญาที่ 3 ใช้หนี้นอกระบบ (นโยบายรัฐ) กู้จำนวน 60,000 บาท (จำปีไม่ได้) 1.4 สัญญาที่ 4 เลี้ยงหมู 20,000 บาท จำปีไม่ได้ - ปัจจุบันเหลือหนี้รวม 220,000บาท	- หนี้เสีย 10 กว่าปี - มีหนังสือแจ้งยอดหนี้พร้อม ดอกเบี้ยจาก ธ.ก.ส. ทุกสัญญา - รอกองทุนซื้อหนี้

สถานการณ์ถือครองที่ดิน ของสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร พบว่า เกษตรกรมีสัดส่วนการเช่าที่ดินสูงเมื่อเทียบกับเกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเอง โดย มีที่ดินเป็นของตนเองร้อยละ 42.86 มีที่ดินเป็นของตนเองและเช่าที่ดินทำการเกษตรร้อยละ 46.03 และมีเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองต้องเช่าอย่างเดียวร้อยละ 11.11 ผู้ที่มีที่ดินของตนเอง มีพื้นที่ถือครองที่ดินเฉลี่ย 10.22 ไร่ โดยส่วนใหญ่ถือครองที่ดินจำนวน 1-5 ไร่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 39.13 รองลงมา ได้แก่ ถือครองที่ดิน 6-10 ไร่ (ร้อยละ 29.09) ถือครองที่ดิน 11-15 ไร่ (ร้อยละ 15.22) และถือครองที่ดินตั้งแต่ 21 ไร่ขึ้นไป มีร้อยละ 13.04

จำนวนพื้นที่ดินเช่าเพื่อทำการเกษตร พบว่า การเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 15.23 ไร่ โดยส่วนใหญ่เกษตรกรเช่าที่ดิน 11-15 ไร่ เพื่อทำการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 28.57 รองลงมา ได้แก่ เช่าที่ดินจำนวน 6-10 ไร่ (ร้อยละ 25.71) เช่าที่ดิน 16-20 ไร่ และตั้งแต่ 21 ไร่ขึ้นไปมีจำนวนเท่ากัน (ร้อยละ 17.14) นอกจากนั้นคือเช่าที่ดินจำนวน 1-5 ไร่ มีเพียงร้อยละ 11.43

ตารางที่ 4.8 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามพื้นที่การถือครองที่ดินของตนเอง (ไร่)

พื้นที่การถือครองที่ดินของตนเอง (ไร่)	จำนวน	ร้อยละ
1 – 5 ไร่	18	39.13
6 – 10 ไร่	12	26.09
11 – 15 ไร่	7	15.22
16 – 20 ไร่	3	6.52
ตั้งแต่ 21 ไร่ ขึ้นไป	6	13.04
ค่าเฉลี่ย = 10.22 ไร่		
พื้นที่น้อยที่สุด = 1 ไร่ พื้นที่มากที่สุด = 50 ไร่		
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 9.951		
	46	100.00

ตารางที่ 4.9 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามจำนวนพื้นที่ดินเพื่อทำการเกษตร แบ่งตามช่วง

พื้นที่เพื่อทำการเกษตร (ไร่)	จำนวน	ร้อยละ
1 – 5 ไร่	4	11.43
6 – 10 ไร่	9	25.71
11 – 15 ไร่	10	28.57
16 – 20 ไร่	6	17.14
ตั้งแต่ 21 ไร่ ขึ้นไป	6	17.14
ค่าเฉลี่ย = 15.23 ไร่		
พื้นที่เกษตรน้อยสุด = 1 ไร่		
พื้นที่เกษตรมากที่สุด = 40 ไร่		
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 9.732		

ระบบการเกษตรของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรครบวงจร ผลการวิเคราะห์ระบบการเกษตรของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรครบวงจร ต.บางซุด อ.สรรคบุรี จ.ชัยนาท พบว่า ส่วนใหญ่เกษตรกรทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยวมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 84.48 โดยมีเกษตรกรแบบผสมผสานเพียงร้อยละ 15.52

การปลูกพืชในระบบเกษตรแบบเชิงเดี่ยวและแบบผสมผสาน เมื่อพิจารณาการปลูกพืชในระบบเกษตรแบบเชิงเดี่ยว พบว่า โดยส่วนใหญ่ปลูกข้าวมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 87.86

รองลงมาได้แก่ มะม่วงน้ำดอกไม้ (ร้อยละ 4.08) นอกจากนั้นคือ ข้าวเหนียว พริกพันธุ์ซูเปอร์ฮอท อ้อยและ เลี้ยงเป็ด มีเพียงร้อยละ 2.04

สำหรับการปลูกพืชในระบบเกษตรแบบผสมผสาน พบว่า ส่วนใหญ่เกษตรกร ปลูกข้าว ผสมผสานกับพืชสวน มากที่สุด ร้อยละ 44.45 รองลงมาได้แก่ ปลูกข้าวผสมผสานกับพืชสวน และเลี้ยงปลา (ร้อยละ 22.22) และการปลูกพืชสวนผสมผสาน (ร้อยละ 22.22) ปลูกพืชสวน ร่วมกับการเลี้ยงปลา (ร้อยละ 11.11)

การวิเคราะห์เปรียบเทียบระบบเกษตร และสถานการณ์เป็นหนี้ของเกษตรกร

ผลวิเคราะห์โดยภาพรวม พบว่า เกษตรกรทั้งที่ทำแบบเชิงเดี่ยวและแบบ ผสมผสาน มีเกษตรกรที่มีหนี้มากที่สุด ร้อยละ 91.10 และเกษตรกรที่ไม่มีหนี้มีเพียง 4 ราย คิดเป็น ร้อยละ 8.62 โดยใน 4 รายที่ไม่มีหนี้เป็นเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยว

ตารางที่ 4.10 แสดงจำนวนและร้อยละของระบบการเกษตรของเกษตรกร จำแนกตามสถานะหนี้ของ เกษตรกร

ระบบการเกษตร		สถานะหนี้สินของเกษตรกร		รวม
		มีหนี้	ไม่มีหนี้	
การเกษตรแบบเชิงเดี่ยว	จำนวน	45	4	49
	ร้อยละ	77.59	6.90	84.48
การเกษตรแบบผสมผสาน	จำนวน	9	0	9
	ร้อยละ	15.52	0	15.52
รวม	จำนวน	54	4	58
	ร้อยละ	93.10	6.90	100.00

โดยสรุปสถานการณ์หนี้สินของสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นหนี้ร้อยละ 93.75 ส่วนกลุ่มที่ไม่มีหนี้มีเพียงร้อยละ 6.25 เกษตรกรร้อยละ 18.33 กู้หนี้ 4 แหล่ง เงินกู้ที่เกษตรกรกู้ยืมมากที่สุด 2 ลำดับแรก เป็น ธ.ก.ส.และกองทุนหมู่บ้าน วัตถุประสงค์ของการกู้เพื่อลงทุนทางเกษตร ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และส่วนใหญ่เป็นหนี้บุคคลค้า ประกันจำนวนหนี้ในแต่ละรายไม่สูงมาก

4.4 รูปแบบการเกษตรของสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

รูปแบบการเกษตรของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจรในอดีต ส่วนใหญ่เป็นการทำเกษตรเชิงเดี่ยว พืชที่นิยมเพาะปลูกมากที่สุดคือข้าวและใช้แหล่งน้ำธรรมชาติจากน้ำฝนและน้ำชลประทานใช้ระยะเวลาทำนาประมาณ 15 วัน สำหรับไถตะ ร่อนน้ำ ย่ำ ใช้วิธีการดำ โดยใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก มีการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว กข 21 กข 11 ชัยนาท และ สุพรรณ ไม่เผาหญ้า ไม่ใช้ยาฆ่าหญ้า ใช้ยาเบื่อปูอย่างเดียว เกี่ยวด้วยเคียวเกี่ยวข้าว เก็บข้าวไว้ในยุ้งฉางเพื่อบริโภคเอง และขายในเวลาที่เหมาะสม ทำให้วิถีเกษตรกรในยุคนั้นไม่มีหนี้สิน

จากนั้นประมาณปี 2517 รัฐบาลได้มีการส่งเสริมการทำนาแผนใหม่ เริ่มให้ทำนาได้ 2 ครั้งต่อปี และเฉพาะในจังหวัดชัยนาท มีเนื้อที่ชลประทานทั้งหมด 682,654 ไร่ แต่มีพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์จากระบบชลประทานเพียง 262,688 ไร่ โดยพื้นที่ที่ให้บริการคลองส่งน้ำชลประทานชัยนาทมีทั้งหมด 6 โครงการตามโซนพื้นที่ประกอบด้วย โครงการส่งน้ำพลเทพ ท่าโบสถ์ บรมธาตุ ชันสูตร มหาราช มโนรมย์ โดยตำบลคลองขุดเป็นพื้นที่ส่งน้ำจากโครงการส่งน้ำชันสูตร ซึ่งในช่วงแรกที่มีระบบชลประทานรัฐบาลส่งเสริมให้ทำนาปรังปีละ 4 ครั้ง ปัจจุบันชาวบ้านในละแวกนี้ประสบปัญหาหน้าแล้งน้ำไม่พอใช้ในกรณีที่หน้าฝนปริมาณน้ำล้นคลองและส่งผลกระทบต่อแปลงเกษตรชาวบ้าน

ในช่วงเดียวกันนี้รัฐบาลส่งเสริมให้ปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ เป็นข้าวพันธุ์ กข ประเภทต่าง ๆ สามารถปลูกได้ทั้งปี แต่ข้าวพันธุ์ใหม่ต้องใช้ ยา ปุ๋ย สารเคมี และใช้เครื่องจักรกลเป็นเครื่องทุ่นแรงเพื่อลดระยะเวลาการผลิต เป็นเหตุให้ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรสูงขึ้น และเริ่มมีหนี้สินมากขึ้น เมื่อการผลิตในแต่ละปีมากขึ้น ธรรมชาติก็เริ่มเสียสมดุล กุ้ง หอย ปู ปลา เริ่มน้อยลง ทำให้ต้องมีการซื้อเพื่อบริโภคมากขึ้น ค่าใช้จ่ายจึงมีทั้งการลงทุนในผลิตทางเกษตรและการบริโภค เนื่องจากได้ผลผลิต ต้องรีบนำไปขาย เพราะเป็นหนี้สินธนาคาร เมื่อมีปัญหาภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง เหล็กกระโดด ส่งผลให้หนี้สินมากขึ้นเรื่อย ๆ

ปัจจุบันเริ่มหันมาทำเกษตรแบบผสมผสานมากขึ้น แหล่งน้ำที่ใช้ นอกจากจะเป็นแหล่งน้ำจากธรรมชาติแบบเดิมแล้วมีการขุดบ่อบาดาลเพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งที่เคยเกิดขึ้นอีกด้วย มีการนำเอาเครื่องจักรเข้ามาช่วยในการเกษตร เช่น จากเดิมใช้รถไถจากแรงงานคน ก็มีการนำเอารถดีด (จ้าง) เข้ามาใช้งานมากขึ้น ช่วยย่นระยะเวลาในการทำเกษตรได้มากถึง 50% (จากเดิมใช้เวลา 15 วัน ปัจจุบันเมื่อจ้างรถดีดเข้ามาช่วยใช้เวลา 7 วัน) และยังสามารถทำนาได้ 2 ครั้ง/ปี จ้างรถไถตะ จ้างคนหว่าน ซื้อเมล็ดพันธุ์ไร่ละ 2 ถึง 3 ครั้ง ปลูกข้าวทำแบ่ง กข 31 41 47 ใช้ยาฉีดคลุมเลน ฉีดคลุมหญ้า ฉีดพ่นไฟฟ้า ฉีดพ่นฮอร์โมน ฉีดฮอร์โมนบำรุงรวง ฮอร์โมนบำรุงเมล็ด จ้างหว่านปุ๋ย 2 รอบ ใช้รถเกี่ยว ใช้รถบรรทุกเข็นไปขาย

ตาราง 4.11 ตารางเปรียบเทียบการผลิตข้าวในอดีตและปัจจุบัน

อดีต	ปัจจุบัน
แหล่งน้ำ : น้ำฝน และน้ำชลประทาน	แหล่งน้ำ : น้ำฝน น้ำชลประทาน บ่อบาดาล
การที่ดิน : ใช้รถไถแรงงานคน ระยะเวลา 15 วัน - ไถตะ - รอน้ำ - ย่ำ - หมักหญ้า - ทำนา 1 ครั้ง/ปี	การที่ดิน : ใช้รถไถดิน (จ้างเหมา) ระยะเวลา 7 วัน - เผาฟางเดิม - เอาน้ำเข้า - นำรถเข้ามาตนา - ค่าใช้จ่ายไร่ละ 400 บาท - ทำนา 2 ครั้ง/ปี
เมล็ดพันธุ์ : - คัดพันธุ์ข้าว - มียุ่งฉางเก็บข้าว - ข้าวพันธุ์ กข21, กข11, ชัยนาท, สุพรรณ	เมล็ดพันธุ์ : - ซื้อเมล็ดพันธุ์ใหม่ ถึงละ 140 บาท - ไร่ละ 2.5 ถึง - ข้าวทำแบ่ง กข31, 41, 47
วิธีการทำนา : - หว่านสำรวย หว่านแห้ว - ดำนา เพราะกล้า 1 เดือน - ลงแขกดำนา (เอาแรง) - ใช้คนหว่าน - เพาะกล้าเอง	วิธีการทำนา : - ใช้รถดำนา 1,200 บาท/ไร่ - เพาะกล้า 13-15 วัน - จ้างคนหว่านข้าว ใช้มือหว่านข้าว ค่าใช้จ่าย 50 บาท/ไร่ - รถหยอดข้าว 100 บาท/ไร่
วิธีการดูแล : - ไม่ใช่สารเคมี - ใช้ยาเพื่อปูอย่างเดียวย ไม่ใช่ฮอร์โมน - ไม่เผาณา ไม่ใช่ยาฆ่าหญ้า - เลี้ยงวัว ควาย - ยา 6 ชั่ง ยีห้อหมาแดง ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม	วิธีการดูแล : - ใช้ยาคุมเลนก่อนข้าววงอก 3 วัน - 10 วัน คุมหญ้า - 20-25 วัน ฆ่าหญ้า - 25-30 วัน ใส่ปุ๋ย - หลังใส่ปุ๋ย ฉีดเพลี้ยไฟ - 45 วัน ฉีดหนอนกอ - 55 วัน หว่านปุ๋ยรอบ 2 - 70 วัน ปาดหน้า ใส่ปุ๋ยรอบ 3 - ฉีดฮอร์โมนบำรุงรวง - ฉีดยาเพลี้ยและหนอน - ฉีดฮอร์โมนบำรุงเมล็ด

อดีต	ปัจจุบัน
การเก็บเกี่ยว : ใช้เคียวเกี่ยวข้าวด้วยวิธีลงแขก	การเก็บเกี่ยว : ใช้รถเกี่ยวข้าว 500 บาท/ไร่
การเก็บรักษา : - นำข้าวมาตากบนอสังให้แห้ง - ใช้รถรูดเมล็ดข้าว - ใส่ข้าวในกระสอบ - เก็บข้าวไว้ในยุ้งฉาง	การเก็บรักษา : - ใช้รถบรรทุกข้าวเปลือกไปขาย - เซ็นข้าว

ในส่วนของค่าใช้จ่ายในการทำนาปรังของกลุ่มพบว่าค่าใช้จ่ายสำหรับทำนาปรังที่ดินตนเองต่อ 1 ไร่เฉลี่ยอยู่ที่ 3,400 บาท แต่ในกรณีต้องเช่าที่ทำนาจะมีค่าเช่าที่ดินเพิ่มเข้ามาอีก 1,200 บาทต่อไร่ รวมเป็นค่าใช้จ่ายในการทำนา 4,600 บาทต่อไร่

ตาราง 4.12 แสดงค่าใช้จ่ายการทำนาปลังในที่ดินของตนเองต่อ 1 ไร่

การทำนาปรัง	ค่าใช้จ่าย
เมล็ดพันธุ์ 2 ถัง	500 บาท
ตึ๋น	200 บาท
ย่ำข้าว	200 บาท
หว่านข้าว	50 บาท
ฉีดยาคุมเลน	100 บาท
ฉีดยาคุมข้าว	100 บาท
ปล่อยน้ำเข้านา	500 บาท
หว่านปุ๋ย	100 บาท
ฉีดยากำจัดหนอนกอข้าวอายุ 40 วัน	100 บาท
หว่านปุ๋ยรอบ 2	50 บาท
ฉีดยาฆ่าเพลี้ย	100 บาท
ยากำจัดเชื้อรา	100 บาท
กำจัดข้าวตืด	300 บาท
เกี่ยวข้าวด้วยรถเกี่ยวข้าว	500 บาท
ค่าเซ็นข้าว	100 บาท
อื่นๆ	400 บาท

4.5 แนวทางการแก้ปัญหาหนี้สินด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจรที่เหมาะสมของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร

นับจากปี 2542 ถึงปัจจุบันกิจกรรมที่กลุ่มได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องได้แก่ แก้ไขปัญหาหนี้สินให้สมาชิกเพื่อรักษาที่ดินทำกินโดยกลุ่มได้จัดให้มีการพบปะพูดคุยกันทุกวันเสาร์แรกของเดือน ในขณะที่กลุ่มฯ ศึกษาแนวทางการปรับตัวตัวของชาวนาในยุคปัจจุบัน เพื่อลดต้นทุนการผลิต และหาช่องทางการจำหน่าย สร้างอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้สามารถนำเงินมาชำระหนี้และเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มฯ จำนวนหนึ่ง ที่กองทุนฟื้นฟูฯ ซื้อหนี้แล้ว และมีที่ดินเป็นของตนเอง หันมาทำการผลิตแบบเกษตรผสมผสาน ลดต้นทุนการผลิต สามารถชำระหนี้ได้ตามสัญญาของกองทุน เช่น เกษตรกรสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร อายุ 61 ปี กฟก.ซื้อหนี้ในปี 2551 จำนวน 75,000 บาท ได้ผ่อนชำระหนี้ทุกปี ตอนนี้มีหนี้คงเหลือ 7,000 บาท และในเดือนเมษายนปี 2562 นี้ก็จะหมดหนี้แล้ว

นอกจากนี้ยังมีสมาชิกกลุ่มได้ใช้กลไก กฟก.แก้ปัญหาหนี้ควบคู่กับการปรับระบบการผลิต ดังเช่นวิมล เป็นหนี้ ธ.ก.ส. ทางสหกรณ์ได้ซื้อหนี้และต่อมาได้ขายต่อไปยังกองทุนฟื้นฟู การดำเนินการของการแก้ไขปัญหานี้ อีกประการคือ การลดค่าใช้จ่ายของครอบครัว และนำผลผลิตที่มีอยู่ในบ้านของตนเองมาแปรรูปและจำหน่าย และยังพอเหลือเก็บเป็นรายได้และค่าใช้จ่ายของครอบครัว

คุณสงวน เริ่มต้นเป็นหนี้ด้วยการกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) จำนวน 90,000 บาท ในปีแรกประสบปัญหาขาดทุนจากการทำนาจึงไม่สามารถชำระดอกเบี้ยให้กับ ธ.ก.ส. ได้ และปีต่อ ๆ มา ก็พบกับปัญหาร้ายแรงและหนุนาทำให้ข้าวที่ปลูกได้รับความเสียหายติดต่อกันเป็นเวลาหลายปี คุณสงวนจึงตัดสินใจกู้เงินจาก ธ.ก.ส. อีก 15,000 บาท เพื่อนำมาลงทุนชุดบ่อ ทั้งนี้คุณสงวนยังได้เข้าร่วมโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจาก ธ.ก.ส. อีกหลายโครงการ เช่น กู้เงินซื้อวัว จำนวน 30,000 บาท กู้เงินเพื่อทำโรงเพาะเห็ด จำนวน 15,000 บาท แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากขาดทุนทุกโครงการทำให้ต้องสูญเสียที่ดินไปกว่า 4 ไร่ เพื่อชำระหนี้สินที่ค้างไว้กับ ธ.ก.ส. แต่อย่างไรก็ตามคุณสงวนก็ยังคงหาทางออกไม่ได้จึงต้องกู้เงินจาก ธ.ก.ส. อีกหลายครั้งจนปัจจุบันมียอดการกู้จำนวน 300,000 บาท แก้ไขปัญหาหนี้สินด้วยการให้กองทุนฟื้นฟูฯ ซื้อหนี้ไปจำนวน 1 สัญญา แต่ยั้งติดหนี้ของ ธกส อีก 2 สัญญา ส่วนรายได้และค่าใช้จ่ายในครัวเรือน คุณสงวนได้จากผู้สูงอายุและเบี้ยพิการ ซึ่งสามารถใช้จ่ายในครัวเรือนของตนเองได้อย่างพอเพียง และมีรายได้จากการปลูกผักขายเสริมรายได้ อีกทางหนึ่ง

บุญทัน สาเหตุการเป็นหนี้เริ่มเป็นหนี้จากการกู้เงินจากแหล่งเงินกู้ในระบบ 2 แหล่งคือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) โดยการกู้เงินจาก ธ.ก.ส. เป็นการกู้เงินในโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร เพื่อปรับพื้นที่สวนผสมผสาน เป็นเงินจำนวน 100,000 บาท ด้วยการนำโฉนดที่ดินไปค้ำประกัน และหนี้ธนาคารกรุงไทย เพื่อนำมาส่งลูกเรียน กฟก.ได้ซื้อหนี้แล้ว ปัจจุบันยอดหนี้คงเหลือ 150,000 บาท ซึ่งบุญทันยังเหลือชำระหนี้อีก 2 งวด จำนวน 30,000 บาท

ก็จะสามารถปิดหนี้ได้ และยังดำเนินการทำเกษตรผสมผสานเพื่อเป็นกิจกรรมในการทำมาหาเลี้ยงชีพของตนเองต่อไป

การศึกษาเพื่อค้นหาแนวทางการแก้ปัญหาหนี้ได้แบ่งกลุ่มการศึกษาเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มหนี้สิน กลุ่มเกษตรผสมผสาน และกลุ่มคนไม่มีหนี้
 กลุ่มคนมีหนี้ ร่วมกันวิเคราะห์รายได้และรายจ่ายครัวเรือนต่อเนื่องโดยได้เลือกมาเป็นกรณีศึกษา 2 ครอบครัว

ตาราง 4.13 แสดงการวิเคราะห์รายได้และรายจ่ายกรณีศึกษาครอบครัวที่ 1

รายรับ	รายจ่าย
- เงินพระราชรัฐ 900 บาท - ลูกสาวพิการ 2,800 บาท - เลี้ยงแพะ 800 บาท - ภาคสังคม 500 บาท - รวมรายรับ 5,000 บาท	- ยาฉีดแพะ 160 บาท - รำหมู 600 บาท - ค่าหอย 200 บาท - แก๊ส 130 บาท - ค่าไปโรงเรียนหลาน 960 บาท - ไฟฟ้า 800 บาท - กาแฟ 190 บาท - ข้าวสาร 1,220 บาท - ค่าน้ำมันรถ 1,860 บาท - ค่ากับข้าว 6,000 บาท - ค่าน้ำรถ 120 บาท - ค่าอุปโภค บริโภค 900 บาท
รวมรายรับ 10,000 บาท	รวมรายจ่าย 13,140 บาท

ตาราง 4.14 แสดงการวิเคราะห์รายได้และรายจ่ายกรณีศึกษาครอบครัวที่ 2

รายรับ	รายจ่าย
- ประชารัฐ 800 บาท - รับเบี้ยคนพิการยังชีพ 4,400 บาท - ขายของชำ 8,000 บาท - ขายกล้วย ขายผัก 500 บาท - ภาควัสดุ 300 บาท	- ค่าไฟ 1,400 บาท - ส่งยศ. 700 บาท - ค่าอินเทอร์เน็ต 600 บาท - ค่ากับข้าว 3,000 บาท - ค่าน้ำมันรถ 2,280 บาท - ค่าบุหรี 1,800 บาท - ข้าวสาร 650 บาท - ค่าอุปโภค บริโภค 500 บาท - ค่าน้ำ 500 บาท
รวมรายรับ 14,000 บาท	รวมรายจ่าย 11,430 บาท

หากวิเคราะห์หนี้สิน รายรับ รายจ่าย จากครอบครัวที่ 1 พบว่ามีรายได้เดือน 5,000 บาท ในขณะที่มีรายจ่ายเดือนละประมาณ 13,140 บาทส่วนใหญ่เป็นค่ากับข้าวมากที่สุดมีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนบางอย่างไม่จำเป็น ส่วนครอบครัวที่ 2 พบว่า มีรายได้ต่อเดือนประมาณ 14,000 บาท มีรายจ่ายต่อเดือน 11,430 บาท มีเงินคงเหลือต่อเดือน 2,570 บาทและมีรายได้ต่อปี 30,840 บาท ซึ่งเงินส่วนนี้ไปชำระหนี้ ธ.ก.ส รายปีละ 25,000 บาท ส่วนที่เหลืออีก 5,840 บาท ยังไม่เพียงพอสำหรับชำระหนี้กองทุนหมู่บ้าน

บทเรียนที่ได้จากการวิเคราะห์ ต้นทุนการทำนา รายรับ รายจ่ายของครอบครัวสมาชิกในกลุ่มเสนอให้ผู้เข้าร่วมทำบัญชีครัวเรือน ทำบัญชีฟาร์ม เนื่องจากการจําแนกรายจ่ายของครัวตัวอย่างได้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนถึงความจำเป็นและไม่จำเป็น มีข้อเสนอให้ทำอาชีพอื่นเสริมสร้างรายได้ และควรรวมตัวกันเป็นกลุ่ม

4.5.1 กลุ่มเกษตรกรผสมผสาน

สรุปผลจากเวทีในระบบเกษตรผสมผสานจากทั้งหมด 5 ราย พบว่าปลูกข้าวเป็นหลัก กำลังทดลองปลูกมอนเลี้ยงไหมโดยใช้พื้นที่ประมาณครอบครัวละ 3 – 5 ไร่ มี 4 ครอบครัวได้เลี้ยงปลาเบญจพรรณ ทั้งนี้พืชที่ปลูกในระบบผสมผสานเป็นผัก ผลไม้ ที่ใช้บริโภคในครัวเรือน

ตาราง 4.15 แสดงข้อมูลผู้เข้าร่วมเวทีเกษตรผสมผสาน

ชื่อ	อายุ	ข้อมูลเกษตรผสมผสาน
พะยอม ผลอึ่ง	43 ปี	พื้นที่ 5 ไร่ ข้าว 2 ไร่ , มะนาว 3 งาน , หม่อน (เลี้ยงไหม) 3 ไร่ 3 งาน , แพะ , ปลาตะเพียน (เบญจพรรณ) , กัลย , กล้วยเนเปีย , มะพร้าว , มะม่วง , มะกรูด , ตะไคร้ , กระเพรา
สงวน ทัพมงคล	60 ปี	พื้นที่ 2 ไร่ มะพร้าว 20 ต้น , กัลย 100 ต้น , มะม่วง 20 ต้น , ละมุด 2 ต้น , ขนุน 3 ต้น , กระท้อน 2 ต้น , น้อยหน่า 2 ต้น , ฝรั่ง 15 ต้น
น้องโอ้		พื้นที่ 46 ไร่ ปลูกหม่อนไหม 5 ไร่ , ข้าว 30 ไร่ , มะม่วงและผลไม้ 11 ไร่ , ผักชี 1 ไร่ , กล้วยเนเปีย , เลี้ยงปลาเบญจพรรณ , กัลย 400 ต้น
วิมล แยมทัพ	50 ปี	พื้นที่ 5 ไร่ มะม่วง 10 ต้น , มะพร้าวน้ำหอม 5 ต้น , มะพร้าวกะทิ 20 ต้น , มะขามเปรี้ยวยักษ์ 5 ต้น , ไข่ 6 กอ , มะขามเทศ 4 ต้น , มะกรูด 20 ต้น , มะนาว 1 ต้น , มะปริง 1 ต้น , ส้มโอ 20 ต้น , ส้มซ่า 6 ต้น , กัลยไข่ 15 กอ , กัลยหอม 15 กอ , กัลยน้ำว้าขาว 15 กอ , แก้วมังกร 10 หลัก , ตะไคร้ 200 กอ , หม่อนกินลูก 20 ต้น , กระท้อน 2 ต้น , ปลาเบญจพรรณ ร่องปลูกหม่อน , ขนุน 4 ต้น , ไข่ 5 ตัว , ข้าวหอมมะลิ 3 ไร่
พิธีง	48 ปี	พื้นที่ 23 ไร่ ปลูกข้าว 18 ไร่ , ปลาเบญจพรรณ 1 งาน , ผักทอง 20 ต้น , มะละกอ 40 ต้น , กล้วยเนเปียปลูก , หม่อนเลี้ยงไหม 5 ไร่ , กัลย 100 กอ , มะกรูด 50 ต้น , ผักสวนครัว , มะพร้าวกะทิน้ำหอม 15 ต้น

วิธีลดต้นทุนการผลิตของกลุ่มเกษตรกรผสมผสานพบว่า อยู่ในระดับการใช้ปุ๋ยเคมีควบคู่กับปุ๋ยอินทรีย์มีการหมักฟางข้าว ใช้จุลินทรีย์หน่อกล้วย จุลินทรีย์สังเคราะห์แสง ใช้มะกรูดทั้งลูกโยนใส่ นาข้าว ฮอร์โมนลูกตาล การเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกเอง

นอกจากนี้พบว่ากลุ่มเกษตรกรผสมผสาน มีรายได้เสริมจากทำขนม ขายซีแพะ มะนาว รับจ้างทำกับข้าว เลี้ยงแพะ เลี้ยงหม่อนไหม ขายพริกแห้ง ขายเมล็ดพันธุ์ข้าว ขายพืชผักผลไม้ในสวน ปลูกผักซี รับจ้างภาคการเกษตร

บทเรียนกลุ่มเกษตรกรผสมผสานพบว่า ครอบครัวต้องเข้าใจและให้ความร่วมมือ ต้องทำให้มีรายได้ต่อเนื่อง รายวัน รายเดือน รายปี ต้องหาตลาด แหล่งที่รับซื้อ ต้องดูว่าตลาดต้องการอะไร เพื่อมาวางแผนการผลิต ต้องรวมกลุ่มปรึกษาหาทางออก การผลิตในระบบอินทรีย์มองว่ายังเป็นไปได้อย่างยาก เนื่องจากในพื้นที่เป็นเคมี 100% ไม่มีตลาดอินทรีย์รองรับ ขาดเงินลงทุน

4.5.2 กลุ่มคนไม่มีหนี้

มีผู้เข้าร่วมเวทีทั้งหมด 3 ราย ประกอบด้วย ัญฐาภรณ์ วงษ์โพธิ์หอม อายุ 60 ปี ระทวย กล่อมยงค์ อายุ 63 ปี และสมจิตร พุ่มมูล อายุ 64 ปี พบว่ากลุ่มคนที่ไม่มีหนี้สินในปัจจุบัน และเคยเป็นหนี้มาก่อนบางรายเริ่มเป็นหนี้เมื่อปี 2536 ปี 2539 มีหนี้ในระดับ 150,000-260,000 บาท เพื่อนำเงินมาลงทุนซื้อรถไถนามาไถนาตนเองและรับจ้างไถนาของคนอื่นๆ ด้วยและอีก 1 ราย นำมา ซื้อรถ 6 ล้อ มาบรรทุกน้ำแข็งขาย เนื่องจากทำนาอย่างเดียวไปไม่รอดเพราะมีรายได้ทางเดียว ในขณะที่มีรายจ่ายทุกวัน

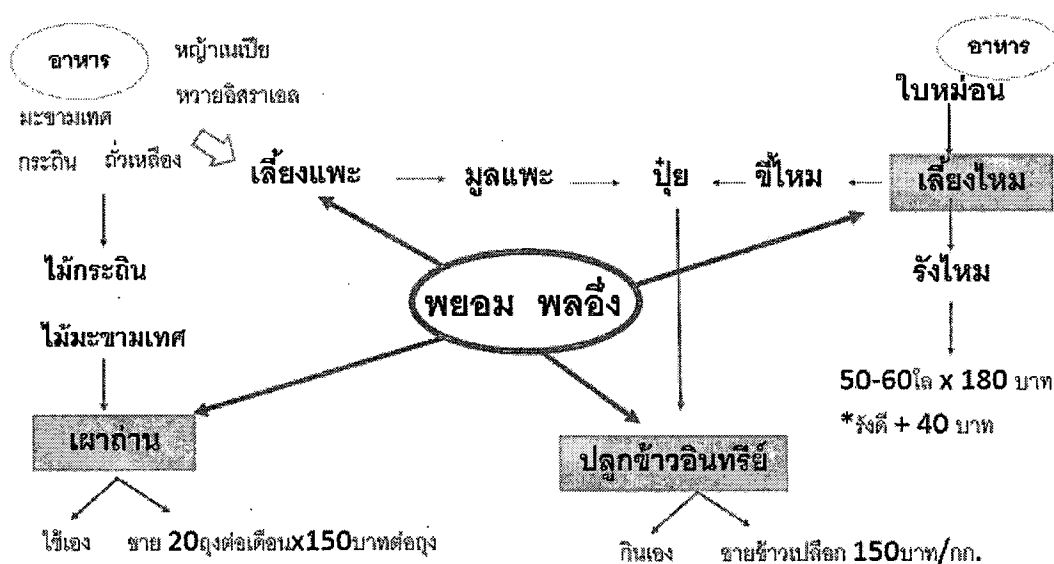
พบว่ากลุ่ม “คนไม่มีหนี้” ไม่เหนียวหนี้มีเงินแล้วต้องใช้หนี้เลย เปลี่ยนความคิด มีความเพียร อดทน อดออม เริ่มจากต้องทำให้ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันลดลง ปลูกผักสวนครัวทานและเหลือจึงขาย ผักนิตยเริ่มเก็บออม พอได้แล้วจะออมเพิ่มไปเรื่อยๆ ถ้าไม่มีรายได้จะยังไม่ใช้จ่าย “เจอพินหัก เจอผักเด็ด” ถ้าคิดจะมีหนี้ต้องหาแหล่งรายได้สำหรับใช้หนี้ จะยังไม่กู้ถ้ายังไม่รู้ว่าจะเอาเงินที่ไหนมาชำระหนี้ กลัวจะมีรายได้ไม่พอ หากเกิด ฝนแล้ง น้ำท่วม สวนล้ม นาถ่ม จะทำอย่างไร ไม่พุ่มเพื่อยประหยัดเสื้อผ้าอาหาร ต้องมีการวางแผนการเงิน เช่น ขายน้ำแข็งได้เงินเข้ามาทุกวันแต่ทำนาเหนื่อยและมีรายได้เข้ามาครั้งเดียว

กลุ่ม “คนไม่มีหนี้” หมดหนี้ได้ เพราะเร่งทำนาปรัง 3 ครั้งต่อปีและขายน้ำแข็ง เมื่อมีรายได้ก็นำเงินไปใช้หนี้ใช้เวลา 2 ปี อีกครอบครัวหมดหนี้ในปี 2561 เพราะกองทุนฟื้นฟูซื้อหนี้จากกรุงเทพฯ นำเงินที่ได้จากการทำนา ทำสวน ขั้บรถไถรับจ้างและลูกช่วยไปใช้หนี้

4.6 แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินรูปแบบเกษตรครบวงจร

สรุปผลการออกแบบทดลองของทีมงานวิจัยการแก้ไขปัญหาหนี้สินรูปแบบเกษตรครบวงจร พบว่าสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจรตำบลบางซุดทำกิจกรรมทางด้านการเกษตรหลายอย่าง เพื่อเป็นการสร้างทางเลือกทางรอดให้กับตนเองและครอบครัว เพิ่มรายได้และสามารถลดต้นทุนการผลิตรวมถึงการวางแผนชำระหนี้สินกับเจ้าหนี้โดยมีผังการทำกิจกรรมทางด้านการเกษตรดังนี้

1. นายพะยอม พลอิ่ง การปลูกข้าวขาวเกษีย
2. นางจุฑารัตน์ พูลชาติ ปลูกข้าวอินทรีย์ (ข้าวขาวเกษีย/ข้าวมะลิ 105/ปลูกข้าวเคมี กข 41)
3. นางวิมล แยมทับ ปลูกผักเสริมรายได้ (มะนาว มะกรูด ตะไคร้ พริก ฯลฯ)
4. นางศรีไพร แก้วเอี่ยม ข้าวขาวเกษีย(ข้าวอินทรีย์)
5. นางสาวน ทับบุรี เลี้ยงไหม
6. นางกิมอ้ง พงศ์นารายณ์ ปลูกผัก

ภาพที่ 4.1 การทดลองของ พะยอม พลอิ่ง

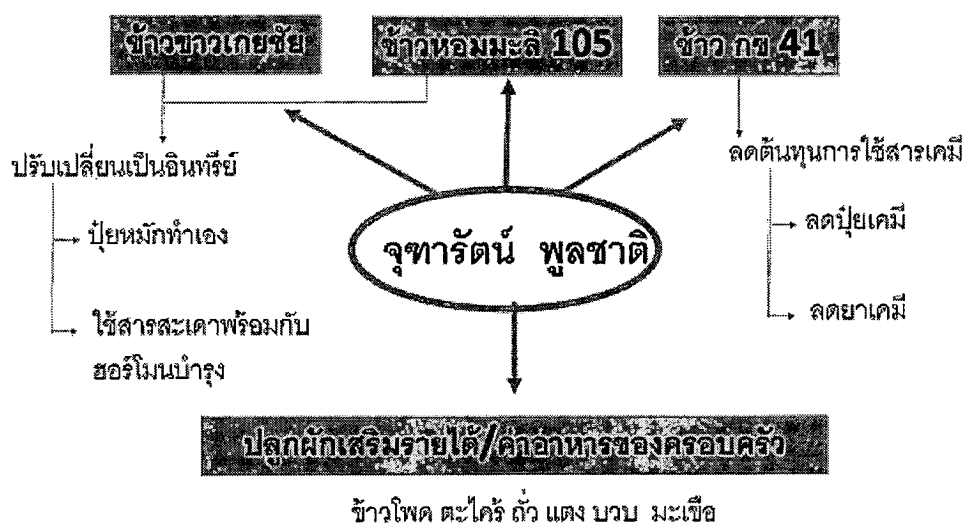
(1) พะยอม พลอิ่ง ทดลองการปลูกข้าวเกษียอินทรีย์ จำนวน 2 ไร่ ต้นทุนในการปลูกต่อไร่ 2,500- 3,000 บาท ได้ข้าวเปลือกทั้งหมด 1,310 กิโลกรัม ขายข้าวเปลือกกิโลกรัมละ 27 บาท โดยพะยอมได้จัดการผลผลิตแบ่งเป็นเก็บไว้กินเอง 315 กิโลกรัม แบ่งปันให้ญาติและเพื่อนบ้าน 360 กิโลกรัม ขายข้าวเปลือก 635 กิโลกรัม ซึ่งสามารถสร้างรายได้จำนวนหนึ่งแต่ยังไม่สามารถที่จะใช้หนี้ที่มีอยู่ได้จึงทำให้พะยอม พลอิ่ง ต้องทำกิจกรรมการเกษตรอย่างอื่นเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

การไปศึกษาดูงานของคณะทำงานวิจัยการแก้ไขปัญหาหนี้สิน ณ ก้องภพฟาร์ม ต.ตาหลุก อ.สรรพยา จ.ชัยนาท ทำให้พะยอมเห็นแนวทางในการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว จึงทำให้ตัดสินใจในการเลี้ยงแพะในพื้นที่ตนเอง เนื่องจากมีตลาดรองรับ ซึ่งการเลี้ยงแพะ นอกจากนี้นังได้มี

ความสนใจเลี้ยงไหมและไปหาความรู้อบรมที่ไร่กำนันจุล เป็นระยะเวลาหลายวันทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และตัดสินใจเลี้ยงไหมเพื่อส่งให้กับไร่กำนันจุลเป็นรายได้อีกทางหนึ่ง

จากแผนผังจะเห็นว่าการทำงานกิจกรรมการเกษตรหลัก 3 อย่างคือการปลูกข้าวอินทรีย์ เลี้ยงแพะ ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทำให้เกิดกิจกรรมการเกษตรครบวงจรที่เกื้อกูลกันทั้งระบบ การเลี้ยงแพะก็ได้ซื้อแพะ การเลี้ยงไหมก็ได้ซื้อไหม ซึ่งเอามูลทั้งสองอย่างมารวมกัน นำมาทำปุ๋ยหมักเพื่อใช้ในนาข้าวอินทรีย์ต่อไป นอกจากนั้นอาหารของแพะที่เป็นใบไม้ตามธรรมชาติเช่นไม้มะขามเทศ ใบกระถิน หรือกระทั่งใบหม่อน พะยอมก็พยายามเอากิ่งก้านมาด้วยเพื่อที่จะมาเผ่าถ่าน สร้างรายได้อีกทางของครอบครัว

รูปแบบเกษตรครบวงจรครอบครัวพะยอม ผลอึ้ง เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของตนเองและครอบครัวในระยะยาว เป็นการทำการเกษตรที่หมุนเวียนและเกื้อกูลกันในระบบ และสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

ภาพที่ 4.2 การทดลองของ จตุรรัตน์ พูลชาติ

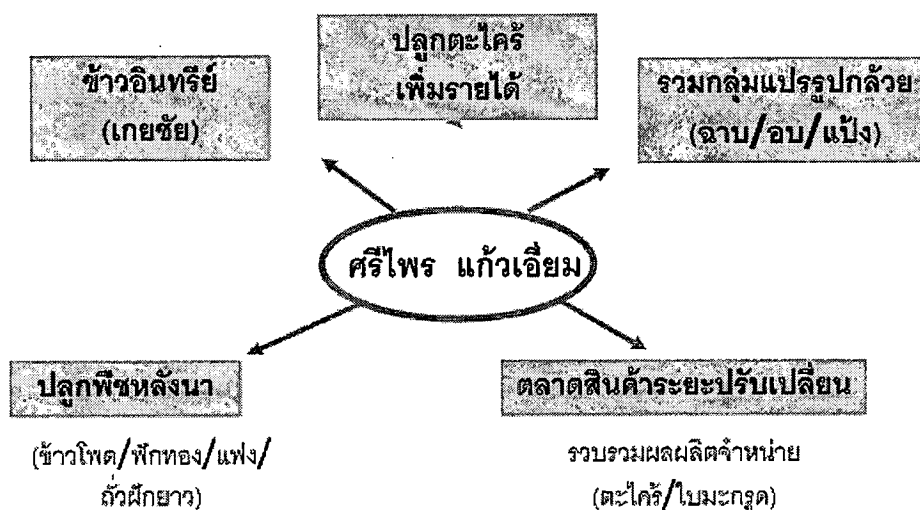
(2) จตุรรัตน์ พูลชาติ ทีมวิจัยโครงการและได้ทำการทดลองในการปลูกข้าว 3 ชนิด เป็น 2 รูปแบบ คือ ข้าวเกยชัย ข้าวมะลิ 105 และข้าว กข.41 โดยมีรูปแบบในการปลูกคือ ข้าวเกยชัย และข้าวมะลิ 105 จะปลูกแบบระยะปรับเปลี่ยนให้เป็นอินทรีย์ ใช้ปุ๋ย สารไล่แมลงที่ผลิตขึ้นเอง ส่วนข้าว กข 41 ยังปลูกในระบบเคมีอยู่ ซึ่งจากการทดลองของจตุรรัตน์ พูลชาติ ทำให้เราเห็นความแตกต่างของการปลูกข้าว

ตาราง 4.16 เปรียบเทียบมิติของการปลูกข้าว 3 ชนิด

ข้าวเกษียช(ปรับเปลี่ยนเป็นอินทรีย์)	ข้าวมะลิ 105 ((ปรับเปลี่ยนเป็นอินทรีย์)	ข้าว กข.41(ปลูกเคมี)
1. ปลูก 2 ไร่ได้ข้าว 50 ถัง 2. ได้กินข้าวปลอดภัย สุขภาพดี 3. เก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อปลูกต่อไป 4. เป็นแหล่งผลิตข้าวปลอดภัยสำหรับผู้บริโภค 5. ราคาดี	1. ปลูก 6 ไร่ได้ข้าว 4 เกวียน 2. ข้าวที่ปลูกไม่ได้ราคาตามที่ตกลงไว้เนื่องจากข้าวปนเมล็ดพันธุ์ไม่ได้มาตรฐาน 3. ได้ประสบการณ์ในการหาแหล่งซื้อพันธุ์ข้าว	1. ปลูก 7 ไร่ได้ 5 เกวียน 80 ถัง 2. ราคาเกวียนละ 6,400 บาท 3. ต้นทุนสูง จากการใช้สารเคมีทุกขั้นตอน 4. ไม่ได้กำไร 5. ได้เรียนรู้ว่าต้นทุนสูง และไม่กล้ากินข้าวที่ปลูกนอกจากขาย

ด้วยกระบวนการทดลองนี้ ทำให้จุฑารัตน์ ได้เรียนรู้ว่าการทำนาครั้งต่อไปควรที่จะต้องปรับเปลี่ยนไปเป็นอินทรีย์ให้หมดเพื่อลดต้นทุนการผลิต ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ย สารสะเดา จนกระทั่งเรื่องสุขภาพที่ได้รับ คือมีความปลอดภัยในการผลิตทุกขั้นตอน

นอกจากการเรียนรู้เรื่องของการปลูกข้าวอินทรีย์แล้ว จุฑารัตน์ ได้เพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวตนเองด้วยการปลูกพืชหลังนา เช่น ตะไคร้ มะเขือ ข้าวโพด ถั่วฝักยาว พักทอง ฯลฯ เพื่อเป็นทั้งอาหารและมีรายได้เพิ่มสำหรับตนเองและครอบครัว

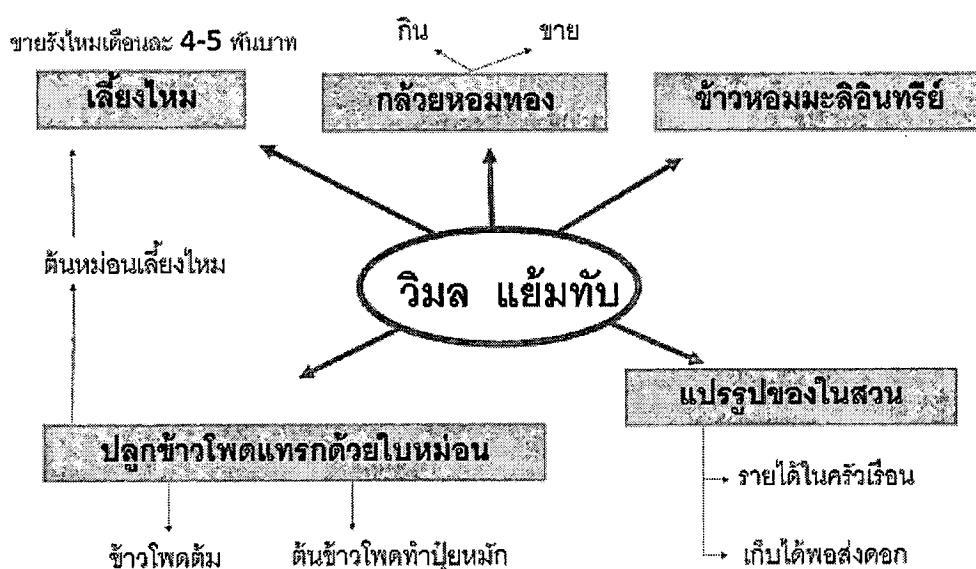

ภาพที่ 4.3 ภาพการทดลองของ ศรีไพร แก้วเอี่ยม

(3) ศรีไพร แก้วเอี่ยม เป็นทีมวิจัยบางชุด ที่ได้ออกแบบการทดลองรูปแบบเกษตรครบวงจรเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สิน ศรีไพร ได้เข้าที่เข้าร่วมกับทีมศูนย์อาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ ทดลองปลูกข้าวข้าวเกยอินทรีย์ ในกระบวนการทำนามีการจ้างแรงงานทั้งหมด ไถ หว่านข้าว หว่านปุ๋ย ฉีดสารไล่แมลง เกียว ในด้านต้นทุนการผลิต ปุ๋ย และสารไล่แมลง ได้ขึ้นมาเอง เพื่อลดค่าใช้จ่าย

ทางทีมศูนย์ป่วยฯสร้างรายได้เพิ่มด้วยการแปรรูปกล้วย และปลูกพืชหลังการทำนา เช่น การปลูกข้าวโพดข้าวเหนียว แตง ฟักทอง มะเขือ พริก เป็นต้น นอกจากนี้ยังรับซื้อตะไคร้ในหมู่บ้านเพื่อส่งต่อพ่อค้าที่จังหวัดศรีอยุธยา

การทำตลาดระยะปรับเปลี่ยนจากทำนาเคมี มาปรับเป็นปลูกพืชผักอินทรีย์หลากหลายชนิดเพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้าด้านการเกษตรสามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสม จะเห็นได้ว่าการหาแนวทางและรูปแบบของการทำการเกษตรครบวงจร เป็นแนวทางที่กลุ่มสนใจเพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว

ภาพที่ 4.4 ภาพการทดลองของ วิมล แยมทับ

(4) วิมล แยมทับ เป็นทีมวิจัยอีกท่านที่ทำการออกแบบทดลองหาแนวทางแก้ไขปัญหาหนี้สิน ของพื้นที่ตำบลบางชุด โดยพื้นฐานแล้วครอบครัววิมล ทำการเกษตรผสมผสานอยู่แล้วเช่น เรื่องการปลูกข้าวอินทรีย์ไว้กินและขายการแปรรูปพืชผักในสวนของตนเอง ยังมีการจำหน่ายสด ๆ ให้กับชาวบ้านที่มาซื้อ และเอาออกไปจำหน่ายในร้านค้า สำหรับการทดลอง วิมลได้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม แต่การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ใช้วิธีปลูกหม่อนแทรกในแปลงข้าวโพด ปลูกบนคันนาเป็นแนวกันเขตแดน เพื่อการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดเป็นการผสมผสานให้มีรายได้หลายทางด้วยกันเป็นรายได้เสริมให้กับตนเองและครอบครัว

(5) สงวน ทับบุรี เป็นหนึ่งในนักวิจัยของทีม ต.บางซุด อ.สรรคบุรี จ.ชัยนาท ด้วยอายุมากประกอบกับจะต้องเช่าที่นาและแรงงานในครอบครัวก็น้อย สงวน ได้ปลูกผักตามฤดูกาลทำให้ช่วยลดค่าใช้จ่ายในครอบครัวของตนเองได้ และเลือกทดลองปลูกหอมเลี้ยวใหม่เพราะได้รับอิทธิพลมาจากหลานชายที่ได้ทดลองเลี้ยวไปก่อนหน้านี้ ทำให้มีรายได้ที่พอจะช่วยเหลือตนเองได้ เนื่องจากมีที่จำหน่ายรังไหมที่แน่นอน

(6) กิมอัง พงษ์นารายณ์ กิจกรรมที่ทำคือการปลูกผักอินทรีย์ เริ่มต้นด้วยการวางแผนแปลงและการจัดการในระบบน้ำ ให้ดีก่อนแล้วจึงดำเนินการปลูกผักอินทรีย์ การปลูกผักอินทรีย์ต้องการดูแลเอาใจใส่มาก แต่เนื่องด้วยคุณกิมอัง มีภาระหน้าที่ในเรื่องการติดตามหนี้ให้กับสมาชิกภายในกลุ่มและร่วมทำงานกับเจ้าหน้าที่กองทุนฟื้นฟู จึงทำให้ผลการทดลองในการปลูกผักอินทรีย์ยังไม่ประสบความสำเร็จตามที่คาดการณ์ไว้ ผลที่ได้จากการทดลองคือ การเรียนรู้ในเรื่องของการทำงานและการแบ่งเวลาในการทำกิจกรรมเพื่อที่จะสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวต่อไป

สรุปแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินรูปแบบเกษตรครบวงจรของสมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจรได้ใช้กลไก สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรแก้ไขปัญหาหนี้สินร่วมกับการปรับระบบการผลิตปลูกพืช ผัก หลากหลาย เพื่อนำมาแปรรูปและจำหน่าย สมาชิกในกลุ่มเกษตรผสมผสานทำการผลิตในพื้นที่ไม่เกิน 5 ไร่ ปลูกข้าวเป็นพืชหลัก ผลไม้ ผักสวนครัว มีบ่อเลี้ยงปลา เบญจพรรณ มีระบบการลดต้นทุนการผลิตบางครั้งครัวใช้เคมีควบคู่กับอินทรีย์ มีแนวทางสร้างรายได้ต่อเนื่อง หาแหล่งรับซื้อผลผลิต หาแหล่งเงินทุนใช้สำหรับปรับระบบการผลิต

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

ในการทำงานวิจัยภายใต้หัวข้อเรื่อง แนวทางการแก้ไขปัญหานี้สินด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจร ของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท สิ่งที่ได้ร่วมกันเรียนรู้คือกระบวนการในการทำงานวิจัย เนื่องด้วยเป็นกระบวนการทำงานของนักวิจัยท้องถิ่นที่ไม่ได้มีความรู้เท่าใด แต่เป็นการใช้ประสบการณ์จริงมาปรับให้เป็นงานวิชาการ จึงเป็นเรื่องที่ทำให้มีความยุ่งยากในการจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรม แต่ด้วยความมีใจรักและอยากเรียนรู้ว่าสิ่งที่ทำไปสามารถตอบโจทย์คำถามในการแก้ไขปัญหานี้สินได้จริงหรือไม่ จึงทำให้คณะทำงานวิจัยที่มนี่เข้าร่วมกระบวนการจนถึงที่สุด

5.1 ข้อค้นพบ

5.1.1 การเริ่มต้นด้วยการจัดทำแบบสอบถามเพื่อที่จะต้องการทราบถึงสถานการณ์นี้สินของสมาชิกกลุ่มเกษตรครบวงจร ทำให้ทราบว่า สมาชิกในกลุ่มเกษตรครบวงจรมีหนี้กันเกือบหมดจากการเก็บข้อมูลจำนวน 63 ราย

5.1.2 หนี้ที่เกิดขึ้น คือ การเป็นหนี้ดั้งเดิมของครอบครัวที่มีมาตั้งแต่สมัยพ่อแม่ และหนี้ที่เกิดขึ้นใหม่จากการทำการเกษตรระบบใหม่ที่ต้องใช้เทคโนโลยีมาช่วยเหลือเกษตรกร

5.1.3 การเก็บข้อมูลจากบุคคล 3 กลุ่มคือกลุ่มที่มีหนี้ กลุ่มที่มีหนี้แต่ทำเกษตรผสมผสาน และสุดท้ายคือกลุ่มคนที่ไม่มีหนี้ ทำให้ทราบว่าสาเหตุของการเป็นหนี้เกิดจากอะไรบ้าง

5.1.4 ได้ศึกษาทบทวนการทำการเกษตรตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน มีความแตกต่างอย่างไร ทำให้ได้รู้ว่าแต่เดิมต้นทุนในการทำการเกษตรไม่จำเป็นต้องใช้อะไรมากมายนัก เป็นการลงแรงกันส่วนสมัยนี้ด้วยเทคโนโลยีและสังคมที่เปลี่ยนทำให้มีการแข่งขันกันสูงทำให้ต้องมีการแย่งทรัพยากร เช่น แรงงาน รถไถ ฯลฯ จึงทำให้ต้นทุนการผลิตสูง ในขณะที่ราคาผลผลิตตกต่ำไม่ได้ราคาตามที่รัฐกำหนดไว้

5.1.5 การค้นหาแนวทางการแก้ปัญหานี้สินด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจรที่เหมาะสมของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร จากผลการทดลองในการดำเนินกิจกรรมพบว่า การที่เกษตรกรจะสามารถหลุดพ้นภาวะหนี้สินได้ จะต้องมียช่องทางในการทำมาหารายได้ในหลาย ๆ ช่องทาง ไม่ใช่จะทำแค่กิจกรรมอย่างเดียว ดังนั้นคำว่าครบวงจรก็จะต้องมีการเกี่ยวคู่กันในการทำการเกษตรในรูปแบบผสมผสานกันไป จึงจะสามารถทำให้เกษตรกรอยู่ได้

5.1.6 การแก้ไขหรือการทำให้นโยบายของรัฐ ที่ควรจะส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองให้ได้ในฐานทรัพยากร ความรู้ ความคิดและทางรัฐเป็นผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลังจึงจะทำให้การทำงานเดินไปได้

5.1.7 ในนโยบายของรัฐอีกประการหนึ่งคือ การลดเงินต้น ลดดอกเบี้ยหรือการพักชำระหนี้ทั้งต้นและทั้งดอกเบี้ยให้กับเกษตรกร คงจะเป็นผลดีให้กับเกษตรกรอย่างแท้จริง

5.2 ปัญหาอุปสรรค

5.2.1 ทีมวิจัยและสมาชิกกลุ่มมีปัญหาเรื่องหนี้ที่มีอยู่นั้นชั้นวิกฤติ และต้องมีการทำมาหากิน การทำกิจกรรมงานวิจัยจึงเป็นงานที่ชาวบ้านจะต้องมีการเสียสละในการทำงาน และนอกจากนี้การทำงานด้านเอกสารก็มีข้อจำกัด ทำให้การทำงานด้านเอกสารมีเวลาในการทำได้น้อย

5.2.2 ทีมวิจัยและสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ มีปัญหาด้านสุขภาพและแรงงานทำให้การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่จะทำการเกษตรรูปแบบใหม่ ไม่สามารถใช้เวลากับโครงการได้อย่างเต็มที่

5.2.3 ทีมวิจัยและสมาชิกส่วนใหญ่มีการศึกษาที่น้อย ขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีใหม่ ๆ จึงทำให้ทีมงานเสียเวลาในการทำงานด้านเอกสารและข้อมูลได้ช้า

5.2.4 การทำกิจกรรมของโครงการเป็นไปอย่างล่าช้า เนื่องจากภาระหน้าที่ของเกษตรกรทำให้มีเวลาว่างในการทำงานร่วมกันได้น้อย

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 การทำงานวิจัย เป็นกิจกรรมที่เน้นเรื่องการทำเอกสาร ซึ่งไม่เหมาะกับเกษตรกรเท่าที่เห็น แต่เกษตรกรก็พยายามสร้างความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกัน เพียงแต่ระยะเวลายาวนานน้อยเกินไปสำหรับการทดลองการทำกิจกรรม

5.3.2 จัดให้มีการศึกษาดูงานกับผู้ทำการเกษตรเพื่อที่จะทำให้เกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตกับพื้นที่ของตนเองตามศักยภาพของพื้นที่และครอบครัว เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินในรูปแบบของตนเองได้

บรรณานุกรม

- ชนิษฐา วนะสุข จุฬารัตน์ โฆษะโก และภาวนิศร์ชวัลล์, หนี้ครัวเรือนกับเศรษฐกิจภาคใต้, สัมมนาวิชาการ เศรษฐกิจภาคใต้ปี 2557, 15 สิงหาคม 2557.
- นภาพร ลิขิตวงศ์ขจร.บัญชีครัวเรือน : เครื่องมือสู่เศรษฐกิจพอเพียง.วารสารศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.2550.
- มติชนออนไลน์.สสช.เก็บข้อมูลหนี้สิน พบหนี้ครัวเรือนไทยเพิ่ม 1.16 แสน.วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2552 www.matichon.co.th.
- มานิตย์ สิงห์ทองชัย และรติมา ภูริรุ่งภิญโญ, การบริหารจัดการหนี้สินภาคครัวเรือนตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตำบลป่าอ้อ อำเภอสามโก้ จังหวัดอุทัยธานี,การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน, การ ประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4, ประจำปี 2557, “Rethink : Social Development for Sustainability in ASEAN Community” 11-13 มิถุนายน 2557, หน้า 337.
- วโรทัย โกศลพิศิษฐ์กุล,บทวิจารณ์หนังสือ หนี้สินเกษตรกรไทย, Journal of the Association Vol.16 No.3 September - December 2011, December2011, p.173.
- สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ.(2551).รู้จักกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง. www.villagefund.ot.th/index.
- สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ.(2551).รู้จักกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง. www.villagefund.ot.th/index.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ.รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน.2554.
- สุมาลี โพธิพิณฑ์. (2543).มรดกหนี้ 2.3 แสนล้าน.www.seub.kse.net/Libraly/kt-150942-3.htm.

ภาคผนวก

รายนามนักวิจัย

1. นางกิมอ้ง พงษ์นารายณ์ หัวหน้าโครงการวิจัย
2. นางศรีไพร แก้วเอี่ยม นักวิจัย
3. นางสาวท สัมพันธ์ เรือง นักวิจัย
4. นายบุญทัน กล่อมยงค์ นักวิจัย
5. นายพยอม ผลอึ้ง นักวิจัย
6. นางสุดที่ ภูเอี่ยม นักวิจัย
7. นายเบี้ยว ศรีปาอายุ นักวิจัย
8. นางมณีพักผ่อน นักวิจัย
9. นางวิมล แยมทับ นักวิจัย
10. นางชนิษฐา อ่อนแก้ว นักวิจัย
11. นายทวีศักดิ์ ศรีเมือง นักวิจัย
12. นางสาวน ทับบุรี นักวิจัย
13. นายธงชัย นุชคง นักวิจัย
14. นางจุฑารัตน์ พูลชาติ นักวิจัย

แบบสอบถาม

โครงการ แนวทางการแก้ไขปัญหานี้สืบด้วยรูปแบบการเกษตรครบวงจรที่เหมาะสม
ของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ และกรอกข้อความลงในช่องว่างตามความคิดเห็นและ
ความเป็น

จริง ขอได้โปรดตอบคำถามทุกข้อ ขอขอบพระคุณในความกรุณาที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

A.ท่านเป็นสมาชิกของกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร จ.ชัยนาท หรือไม่

☐ ไม่ได้เป็นสมาชิก

☐ เป็นสมาชิก ระยะเวลาการเข้าร่วมกลุ่ม .....(ปี)

B.กรณีเป็นสมาชิกกลุ่มท่านได้รับการช่วยเหลือแก้ปัญหาที่สืบอยู่ในขั้นตอนใด(สถานะปัจจุบัน)

☐ ขึ้นทะเบียนเป็นสมาชิกองค์กรส่งเสริมการเกษตรครบวงจร จ.ชัยนาท

☐ ขึ้นทะเบียนนี้ของกองทุนฟื้นฟูฯ

☐ ได้รับการอนุมัติชำระหนี้แทนโดยกองทุนฟื้นฟูฯ

☐ ยังไม่ได้รับการอนุมัติชำระหนี้แทนโดยกองทุนฟื้นฟูฯ

☐ ชำระหนี้ตนเอง

ส่วนที่ 1 สภาพทั่วไป

1. ชื่อ-สกุล.....เบอร์โทรศัพท์.....

2. บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

3. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง

4. อายุ (ปี) .....

5. ระดับการศึกษา ☐ ต่ำกว่าประถมศึกษา ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษาตอนต้น

☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย/ ปวช. ☐ อนุปริญญา/ปวส. ☐ ปริญญาตรี

☐ อื่นๆ (ระบุ) .....

5. สถานภาพการสมรส ☐ โสด ☐ สมรส ☐ หย่าร้าง ☐ หม้าย

6. อาชีพหลัก (เป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้ท่านมากที่สุด)

☐ ข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของรัฐ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ☐ พนักงาน/ลูกจ้างเอกชนรายวัน

☐ พนักงาน/ลูกจ้างเอกชนรายเดือน ☐ ค้าขาย/ประกอบธุรกิจส่วนตัว

☐ เกษตรกร ☐ แม่บ้าน/พ่อบ้าน

☐ รับจ้างทั่วไป ☐ว่างงาน/ไม่มีงานทำ ☐ อื่น ๆ ระบุ.....

7. อาชีพเสริม (☐ มี ☐ ไม่มี) หากมีคืออาชีพอะไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ ข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของรัฐ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ	☐ พนักงาน/ลูกจ้างเอกชนรายวัน
☐ พนักงาน/ลูกจ้างเอกชนรายเดือน	☐ ค้าขาย/ประกอบธุรกิจส่วนตัว
☐ เกษตรกร	☐ รับจ้างนอกภาคเกษตร
☐ รับจ้างในภาคเกษตร	☐ อื่น ๆ ระบุ.....

8. จำนวนสมาชิกในครอบครัว .....คน

9. สมาชิกที่มีรายได้จากการทำเกษตร.....คน

10. สมาชิกที่ทำงานไม่ได้ ☐ ผู้สูงอายุ ..... คน ☐ ผู้พิการ.....คน

☐ เด็กก่อนวัยเรียน .....คน ☐ เด็กวัยเรียน .....คน

9. รายได้ของท่านจากภาคการเกษตรต่อเดือน(ยังไม่หักค่าใช้จ่าย)

☐ ต่ำกว่า 3,000 บาท	☐ 3,001-5,000 บาท	☐ 5,001-7,000 บาท
☐ 7,001-9,000 บาท	☐ มากกว่า 9,000 บาท	

10. รายจ่ายของท่านจากภาคการเกษตรต่อเดือน

☐ ต่ำกว่า 3,000 บาท	☐ 3,001-5,000 บาท	☐ 5,001-7,000 บาท
☐ 7,001-9,000 บาท	☐ มากกว่า 9,000 บาท	

11. รายได้ ของท่านจากนอกภาคเกษตรต่อเดือน

☐ ต่ำกว่า 3,000 บาท	☐ 3,001-5,000 บาท	☐ 5,001-7,000 บาท
☐ 7,001-9,000 บาท	☐ มากกว่า 9,000 บาท	

12.รายจ่าย ของท่านในครัวเรือนต่อเดือน (ไม่รวมภาคเกษตร เช่น ค่าอาหาร ค่าเล่าเรียน ภาษีสังคม โทรศัพท์ ห่วย ค่าน้ำ ไฟ)

☐ ต่ำกว่า 3,000 บาท	☐ 3,001-5,000 บาท	☐ 5,001-7,000 บาท
☐ 7,001-9,000 บาท	☐ มากกว่า 9,000 บาท	

15. เงินออมของท่าน (ที่มีในปัจจุบัน)

☐ ไม่มีเงินออม	☐ มี จำนวนเงิน .....(บาท)

ส่วนที่ 2 สถานการณ์หนี้สิน

แหล่งเงินทุน	เงินต้น (บาท)	ปีแรกที่กู้ (พ.ศ.)	อัตรา ดอกเบี้ย ปัจจุบัน	รวมหนี้ คงเหลือ (บาท)	รูปแบบการชำระหนี้	สถานะหนี้
1) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.)					☐ ชำระหนี้รายเดือน ☐ ชำระหนี้รายปี	☐ ปกติ ☐ ผิดนัดชำระ (NPL) ☐ ฟ้องดำเนินคดี ☐ ถูกขายทอดตลาด ☐ มีผู้ซื้อทรัพย์สินแล้ว (NPA) ☐ ฟ้องขับไล่ (ยึดทรัพย์สิน)
2) กองทุนหมู่บ้าน					☐ ชำระหนี้รายเดือน ☐ ชำระหนี้รายปี	☐ ปกติ ☐ ผิดนัดชำระ (NPL) ☐ ฟ้องดำเนินคดี ☐ ขายทอดตลาด ☐ มีผู้ซื้อทรัพย์สินแล้ว (NPA) ☐ ฟ้องขับไล่ (ยึดทรัพย์สิน)
3) สหกรณ์การเกษตร					☐ ชำระหนี้รายเดือน ☐ ชำระหนี้รายปี	☐ ปกติ ☐ ผิดนัดชำระ (NPL) ☐ ฟ้องดำเนินคดี ☐ ขายทอดตลาด ☐ มีผู้ซื้อทรัพย์สินแล้ว (NPA) ☐ ฟ้องขับไล่ (ยึดทรัพย์สิน)
4) กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร (กฟก.)					☐ ชำระหนี้รายเดือน ☐ ชำระหนี้รายปี	☐ ปกติ ☐ ผิดนัดชำระ
5 ธนาคารพาณิชย์ (ระบุชื่อธนาคาร)					☐ ชำระหนี้รายเดือน ☐ ชำระหนี้รายปี	☐ ปกติ ☐ ผิดนัดชำระ (NPL) ☐ ฟ้องดำเนินคดี ☐ ขายทอดตลาด ☐ มีผู้ซื้อทรัพย์สินแล้ว (NPA) ☐ ฟ้องขับไล่ (ยึดทรัพย์สิน)

แหล่งเงินทุน	เงินต้น (บาท)	ปีแรกที่กู้ (พ.ศ.)	อัตรา ดอกเบี้ย ปัจจุบัน	รวมหนี้ คงเหลือ (บาท)	รูปแบบการชำระหนี้	สถานะหนี้
6) เงินกู้ยืม ระบบ วิธีการกู้ ☐ สัญญาจำนอง ที่ดิน ☐ ขายฝากที่ดิน ☐ สัญญาเช่า ☐ สัญญาจำนอง ☐ อื่น ๆ ระบุ					☐ ชำระหนี้รายวัน ☐ ชำระหนี้รายเดือน ☐ ชำระหนี้รายปี	☐ ปกติ ☐ ผิดนัดชำระ (NPL) ☐ ฟ้องดำเนินคดี ☐ ขายทอดตลาด ☐ มีผู้ซื้อทรัพย์สินแล้ว (NPA) ☐ ฟ้องขับไล่ (ยึดทรัพย์)
7) ร้านค้าขาย วัสดุการเกษตร (ปุ๋ย สารเคมี)					☐ ชำระหนี้รายวัน ☐ ชำระหนี้รายเดือน ☐ ชำระหนี้รายปี	☐ ปกติ ☐ ผิดนัดชำระ (NPL) ☐ ฟ้องดำเนินคดี ☐ ขายทอดตลาด ☐ มีผู้ซื้อทรัพย์สินแล้ว (NPA) ☐ ฟ้องขับไล่ (ยึดทรัพย์)
8) ญาติ/เพื่อน บ้าน					☐ ชำระหนี้รายวัน ☐ ชำระหนี้รายเดือน ☐ ชำระหนี้รายปี	☐ ปกติ ☐ ผิดนัดชำระ (NPL) ☐ ฟ้องดำเนินคดี ☐ ขายทอดตลาด ☐ มีผู้ซื้อทรัพย์สินแล้ว (NPA) ☐ ฟ้องขับไล่ (ยึดทรัพย์)

1. สถานการณ์หนี้สินปัจจุบัน

2. สถานการณ์หนี้สิน

3. วัตถุประสงค์การกู้ยืมตามลำดับสาเหตุหลักจากมากไปน้อย (เรียงลำดับหมายเลข 1,2,3)

- ☐ ซื้ออุปกรณ์/ลงทุนทางการเกษตร   ☐ ค่าขาย/ลงทุนนอกภาคเกษตร   ☐ ซื้อที่ดิน
☐ ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน   ☐ ชำระหนี้   ☐ ค่าเล่าเรียนบุตร
☐ สร้างบ้าน หรือซ่อมแซมบ้าน   ☐ ใช้จ่ายเพื่อรักษาพยาบาล   ☐ ให้กู้ยืมต่อ
☐ อื่น ๆ (ระบุ).....

4. สาเหตุที่ท่านและครอบครัวมีภาระหนี้สินและไม่สามารถชำระคืนได้ (เรียงลำดับหมายเลข 1,2,3)

- ☐ มีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นและรายได้ไม่เพียงพอ
- ☐ มีค่าใช้จ่ายฉุกเฉินเกิดขึ้นในครอบครัว
- ☐ ไม่ได้ใช้เงินกู้ตามวัตถุประสงค์
- ☐ ขายผลผลิตไม่ได้/ได้น้อย/ราคาต่ำ
- ☐ ผลผลิตได้รับความเสียหายหรือภัยพิบัติ
- ☐ อื่นๆ

4. ลักษณะแนวโน้มปัญหาหนี้ของท่าน

- ☐ ลดลงเรื่อย ๆ   ☐ คงที่   ☐ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ส่วนที่ 3 การถือครองที่ดิน

1. ที่ดินของตนเอง

ที่	ข้อมูล	พื้นที่			ชนิดของเอกสารสิทธิ์	ที่ดินภาระผูกพัน เช่น จำนอง / ขายฝาก กับใคร,จำนวนไร่
		ไร่	งาน	ตารางวา		
ที่ดิน ของ ตนเอง	ที่อยู่อาศัย					
	ที่ทำ					
	การเกษตร					
	รวม					

2. ที่ดินเช่า

ที่	ข้อมูล	พื้นที่		ราคาค่าเช่า ที่ดิน	ระยะเวลาที่เช่า มาแล้ว
		ไร่	งาน		
ที่ดินเช่า	แปลงที่ 1				☐ ต่ำกว่า 5 ปี ☐ 6-10 ปี ☐ 11-15 ปี ☐ 16-20 ปี ☐ 20 ปีขึ้นไป
	แปลงที่ 2				☐ ต่ำกว่า 5 ปี ☐ 6-10 ปี ☐ 11-15 ปี ☐ 16-20 ปี ☐ 20 ปีขึ้นไป
	แปลงที่ 3				☐ ต่ำกว่า 5 ปี ☐ 6-10 ปี ☐ 11-15 ปี ☐ 16-20 ปี ☐ 20 ปีขึ้นไป

3. ปัญหา อุปสรรคในการเช่าที่ดิน เช่น (เจ้าของที่ไม่อนุญาต,ไม่มีแรงจูงใจ)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 4 ระบบการเกษตรสมาชิกกลุ่มเกษตรกรครบวงจร

1. การเกษตรเชิงเดี่ยว (การปลูก การรวบรวมผลผลิต แปรรูป และจำหน่าย)

1.1 พืช

รายการ พืชหลัก	พันธุ์ที่ปลูก (ต่อไร่)	พื้นที่ ปลูก (ไร่)	ปุ๋ยเคมี	สารเคมี	ผลผลิต ต่อไร่ (ตัน)	ต้นทุน (บาท)	รายได้ ต่อไร่ (บาท)	การจัดการผลผลิต
ข้าว	พันธุ์..... ☐ ซื้อ ราคา..... ☐ ขยายพันธุ์เอง		☐ ใช้ ปริมาณต่อ ไร่..... ☐ ไม่ใช้	☐ ใช้ ปริมาณต่อ ไร่..... ☐ ไม่ใช้				☐ บริโภคในครัวเรือน ☐ จำหน่ายเอง ☐ ขายพ่อค้าคนกลาง ☐ แปรรูปเอง ☐ อื่นๆ.....
สวนไม้ผล	พันธุ์..... ☐ ซื้อ ราคา..... ☐ ขยายพันธุ์เอง		☐ ใช้ ปริมาณต่อ ไร่..... ☐ ไม่ใช้	☐ ใช้ ปริมาณต่อ ไร่..... ☐ ไม่ใช้				☐ บริโภคในครัวเรือน ☐ จำหน่ายเอง ☐ ขายพ่อค้าคนกลาง ☐ แปรรูปเอง ☐ อื่นๆ.....
อ้อย	พันธุ์..... ☐ ซื้อ ราคา..... ☐ ขยายพันธุ์เอง		☐ ใช้ ปริมาณต่อ ไร่..... ☐ ไม่ใช้	☐ ใช้ ปริมาณต่อ ไร่..... ☐ ไม่ใช้				☐ บริโภคในครัวเรือน ☐ จำหน่ายเอง ☐ ขายพ่อค้าคนกลาง ☐ แปรรูปเอง ☐ อื่นๆ....
พืชอื่นๆ	พันธุ์..... ☐ ซื้อ ราคา..... ☐ ขยายพันธุ์เอง		☐ ใช้ ปริมาณต่อ ไร่..... ☐ ไม่ใช้	☐ ใช้ ปริมาณต่อ ไร่..... ☐ ไม่ใช้				☐ บริโภคในครัวเรือน ☐ จำหน่ายเอง ☐ พ่อค้าคนกลาง ☐ แปรรูปเอง ☐ อื่นๆ.....

2. การเกษตรแบบผสมผสาน

ชนิดพืชหลัก ที่ปลูกผัก/ผลไม้	ชนิดสัตว์ที่เลี้ยง	ขนาดพื้นที่ปลูก /ขนาดพื้นที่เลี้ยง (ไร่/งาน)	ต้นทุน (ต่อเดือนบาท)	รายได้ (ต่อเดือนบาท)	แหล่งจำหน่าย
1.....	1.....				
2.....	2.....				
3.....	3.....				
4.....	4.....				
5.....	5.....				

3. แนวทางการปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรของท่านที่ผ่านมาเป็นอย่างไร (ระยะเวลาที่ปรับเปลี่ยน
ปัญหา อุปสรรค)

.....

.....

.....

.....

.....

กำหนดการศึกษาดูงาน
วัน ศุกร์ ที่ 23 กุมภาพันธ์ 2561
ณ. กลุ่มนาคุณหมอ หมู่ 6 ตำบลดอนฉิมพลี อำเภอบางน้ำเปรี้ยว
และกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต อำเภอสนาบชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

เวลา	กิจกรรม
04.00 น.	คณะพร้อมกันที่กลุ่มเกษตรกรครบวงจร/ออกเดินทางจากกลุ่มเกษตรกรครบวงจร อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
08.00-12.00 น.	ทัศนศึกษา ฟังบรรยายสรุปและเยี่ยมชมแปลงนาคุณหมอ (อินทรีย์) วิทยาการโดยอาจารย์สุภาพ ..... รับประทานอาหารเที่ยง
12.00-13.00 น.	เดินทางไปสนามชัยเขต
13.00-14.00 น.	ทัศนศึกษาเรียนรู้ ฟังบรรยายสรุป และเยี่ยมชมแปลงผักอินทรีย์
14.00-17.00 น.	วิทยาการโดย คุณนนท์วัน หาญดี และทีมงาน
17.00 น.	เดินทางกลับอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท โดยสวัสดิภาพ

หมายเหตุ อาจมีการเปลี่ยนแปลงวัน เวลา และสถานที่ตามความเหมาะสมได้

รูปภาพกิจกรรม

กิจกรรม ประชุมทีมวิจัยประจำเดือน

จัดเวทีชี้แจงโครงการแก่สมาชิกกลุ่มและคนในชุมชน

เวทีเตรียมความพร้อมในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูล

ศึกษาดูงาน

เวทีเผยแพร่งานวิจัย

